

העין השביעית

גיליון מס' 5 ספטמבר-אוקטובר 1996

מפלטים האחרון

עיתונאים ישראלים נקלעים בתקופה זו לדילמה לא פשוטה: הסתייגותם ממדיניות ממשלתם כה גדולה, שהם מוצאים את עצמם לא פעם מודהים עם טענותיהם של בני הפלוגתא שלה, ובכללם אויביה המוצהרים של מדינתם. כך, למשל, תהו באחרונה כתבים ופרשנים אם טענותיה של ממשלתם נגד סוריה מוצדקות, וכך היו בהם לא מעטים שהשיגו על מהלכיה שהביאו להתלקחות הקטלניות בשטחים.

ההתחבטות הזו עלולה להחריף: עיתונאים ישראלים מועדים למצוא את עצמם מודהים עם האויב הפלשטינאי, למשל, אם חילוקי הדעות בין ממשלתם לרשות הפלשטינית יסלימו עד כדי מלחמה. כך גם עלול לקרות אם לדעת אחדים מהעיתונאים, מדיניות ממשלתם היא שתוביל לעימות אלים עם מדינות ערביות.

למערכות עיתונים יש עמדות והן מוצגות במאמרים ראשיים ובמאמרים חתומים. לא פעם קורא עיתון ללחץ דיפלומטי בינלאומי להנעת ממשלתו לכיוון הרצוי בעיניו. במצב של התנגדות מוחלטת למדיניות הממשלה והכרה כי היא מובילה את המדינה למבוי סתום עלולים עיתונים, או עיתונאים, למצוא את עצמם מגלים הבנה להחלטת הצד השני לאחוז בנשק. לא תמיד כשרועים התותחים שותקות המוות.

זו תסבוכת שמדיניות דמוקרטיות התנסו בה בעבר (ארה"ב בתקופת מלחמת וייטנאם, למשל), וגם ישראל הוותה אותה בקטעים מסוימים של מלחמת לבנון. התגובה השגורה של השלטון במצבים כאלה היא להוקיע את העיתונאים הנוגעים בדבר אל עמוד הקלון ולהדביק להם תג של בוגדים.

הפטרויזים הוא, כידוע, מפלטו האחרון של הנבל. עיתונאים שחולקים במצפון נקי ולפי מיטב הכרתם על מדיניות ממשלתם בנושאים קריטיים של שלום ומלחמה אינם פטריוטים פחות גדולים מראשי ממשלה, שרים ופקידים המובילים את מדינתם אל להבות האש. חובת ההוכחה היא על ראשי המדינה, לא על העיתונות: עליהם לכלכל את צעדיהם כך שיוזכו להסכמה לאומית בסיסית. אין זה מתפקידה של העיתונות להתייבב אוטומטית מאחורי מדיניות של ממשלה כאשר היא מוליכה למלחמה.

משהו מהדילמה הזו כבר מבצבץ בשבועות האחרונים: בכלי התקשורת נמתחת ביקורת נוקבת ביותר על עמדות הממשלה ומהלכיה בתחום המדיני-ביטחוני. דוברי הממשלה מגיבים בטענה שהעיתונות משרתת את אינטרס האויב. כל-כך צפוי. ■

עוזי בוזימן

4	מה עסקך: האינטרסים הכלכליים של שלושת העיתונים - יונתן טיקוצ'ינסקי
10	מסעותינו עם ביבי - נחום ברנע
12	שורת הדין: הדיווחים על פסקי-דין שעניינם אלימות במשפחה - אביאל לינדר
17	מאחורי קיד הבטון: תחת אש, ברצועת עזה - רמי שני
18	מוציא את עצמו מהכלל: גלישתו של דן מרולית לפרסומת - תום שגב
20	סיקור מערכת הבחירות בטלוויזיה - גבי וימן וגדי וולפספלד
23	תקשורת מגויסת: ההשגות של אגודת "לדעת" - אלי פולק וישראל מידד
26	היד שהונפה על ברנע: יחס הרשויות לאלימות נגד עיתונאים - מרדכי קרמיצר
27	לשון הרע - איתן להמן
28	איפה טעינו: הקונספציה המוטעית של "הארץ" - חנוך מרמרי
30	האולפנים מלאים גברים: הדימוי הנשי בטלוויזיה - רחל אוסטרוביץ
32	הסוחרים באמון הציבור: מוקדי החולשה בשידור הציבורי - ירון אזרחי
34	חוצפה ישראלית: יהירותם של זכייני הכבלים - אלי אברהם
36	עין בינלאומית: עיתונאים בתפקידי ריגול - רפי מן
38	מסיבת עיתונאים: מדור תגובות
39	אירועי תקשורת

איור השער: עינת פלד

"העין השביעית"

בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה

ת.ד. 4702 ירושלים 91040

טלפון: 02-5618244 שלוחה 206 פקס: 02-5635319

עורך: עוזי בוזימן

מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן

ייעוץ: פרופ' ירון אזרחי, פרופ' מרדכי קרמיצר

עריכה גראפית: שמי-בושרי עיצוב גראפי

עריכה לשונית: גליה עברון

מוזכרת המערכת: ניחית חנאל

דפוס: דפוס העיר העתיקה

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE
An Israel-Diaspora Enterprise

לשלושת העיתונים הגדולים יש אינטרסים כלכליים נוספים בענף התקשורת. האם, וכיצד, הם מוצלים את דפיהם כדי להגדיל את הכנסותיהם?

כתבה זו באה לבדוק אם האינטרסים הכלכליים של בעלי העיתונים באים לידי ביטוי בסיקור העיתונאי בעיתונים שבבעלותם. המטרה היתה לגלות אם יחידות עסקיות, הקשורות לעיתון מסוים בקשרי בעלות, זוכות לסיקור רב יותר או אוהד יותר מאשר בעיתונים אחרים.

בטרם נענה על שאלה זו נסקור את האינטרסים הכלכליים העיקריים של העיתונים "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ". מטרת הסקירה איננה לחשוף במלואו את מבנה הבעלויות של השולטים בעיתונים, אלא להציג את הנכסים הבולטים ביותר ולהעניק פרספקטיבה שתאפשר להעריך את תרומתם

ברו"חות הכספיים של החברה. נציג את נתוני 1995 והרבעון הראשון של 1996. נזכיר רק, כי חברת "הכשרת היישוב" היא בעלת שווי מאזני מאוחד של כ-1.7 מיליארד שקל במחירי רי 1995. (ראו טבלה מס' 1 בעמוד 6).

מנתונים אלה ניתן להסיק, כי החזקותיה של "הכשרת היישוב" ב"טלעד" ובמת"ב הן מקור רווח עיקרי לחברת "הכשרת היישוב" בכללה. ניתן לראות כי למרות שוויה המאזני הגבוה של "הכשרת היישוב", יכולתה להניב רווחים באופן שוטף מוגבלת מאוד. החברה, על כל החזקותיה (הכוללות את "מעריב החזקות", שמכילה את חלקו של "מעריב" ב"טלעד" ובמת"ב), מצליחה להניב רווח קטן מאוד, שחלק משמעותי ממנו - הן בגודלו והן בסדירותו - נובע מרווחי הטלוויזיה המסחרית.

מנתונים אלה, ובעיקר לנוכח העובדה ש"מעריב" עצמו איננו מצליח להמריא מבחינה כלכלית, עולה ש"מעריב" לא יכול היה להתקיים אילו היה עליו להסתמך על רווחיו הוא. את משמעותו של נתון זה לשוק התקשורת בישראל ניתן לבחון משתי נקודות מבט. מחד גיסא, העובדה שהעיתון נתמך בידי מקורות כלכליים חיצוניים מאפשרת את עצם קיומו, דבר המחזק את חופש התקשורת בארץ

הכלכלית לכלל נכסיהם של בעלי העיתונים. תחילה נציג את נכסי "מעריב". זו נקודת התחלה נוחה, מעצם העובדה שבניגוד לשני העיתונים האחרים, "מעריב" הוא תברה ציבורית שנכסיה גלויים וכמוהם גם ביצועיה העסקיים. נקודת מוצא זו תהווה בסיס להערכת ביצועיהם של העיתונים האחרים, שאינם מוכנים לחשוף מידע זה.

"מעריב"

"מעריב" נשלט בידי "חברת הכשרת היישוב בישראל בע"מ", הנשלטת בידי משפחת נמרודי. "הכשרת היישוב" היא בעלת נכסים רבים, החל בקרקעות ובנדל"ן, עבור במלוות, נות וכלה בשירותי בריאות, ביטוח ותקשורת. כדי להבין את מקומם של "מעריב" ושל השליטה ב-18% מ"טלעד" (ערוץ 2) ובכ-20% ממת"ב (כבלים) במסגרת נכסי "הכשרת היישוב", נציג את רווחי החברות כפי שגרשמו

בזכות עצם קיומו של עיתון נוסף. מאידך גיסא, תלות זו מעוררת את החשש לעצמאותו של העיתון, בשל היותו מחויב לגורמים המכילים אותו. לחשש זה יש יסוד בהתחשב בעלות הנמוכה של פרסום שידורי הטלוויזיה ב"מעריב" במסגרת הדיווח החדשותי לסוגיו, כפי שידגם בהמשך.

"ידיעות אחרונות"

"ידיעות אחרונות", הנשלטת בידי משפחת מווס, מרכו את עיקר עסקיו בתחום התקשורת: העיתון "ידיעות אחרונות", ערוץ 2 ("רשת" 24%), כבלים ("ערוצי זהב" 30%), רשת מקומונים, שבועונים, הוצאות ספרים, חברת תקליטים ועוד. הנתונים הכספיים של קבוצת "ידיעות אחרונות" אינם נחלת הציבור. מדובר בחברה פרטית, שאיננה מחויבת בהסגרת האינטרסים שלה או ביצועיה העסקיים. עם זאת, ניתן להעריך באופן כללי

ההעסקה?

את מבנה ההכנסות של העיתון והרשת ככלל. במסגרת הערכה זו לא נציג נתונים מספריים, אך ננסה לספק מספר כללי-אצבע להערכת הכנסותיה של הרשת.

נתחיל בעיתון "ידיעות אחרונות". הערכת ההכנסות של העיתון מתבססת על השוואה לנתוני "מעריב". תפוצתו כפולה פחות או יותר מזו של "מעריב", ולפי נתון זה אפשר להעריך את ההכנסות ממכירת העיתון ומפרסומות. על-פי כלל-אצבע זה, סביר להעריך כי הכנסותיו של "ידיעות אחרונות" מהפצה ומפרסומות גדולות פי שלושה עד ארבעה מאלה של "מעריב". לעומת זאת, צפוי כי הוצאות העיתון, שעיקרן עלות המכר, הוצאות המכירה והוצאות הנהלה, יהיו קטנות יותר מבחינה פרופורציונית מאלה של "מעריב". נתונים אלה מבטיחים כי העיתון "ידיעות אחרונות" הוא מקור לרווח גדול מאוד, המהווה, ככל הנראה, את עיקר הרווח

איורים: אפרת בלוטסקי

מנתונים אלה עולה, כי תפוצתם של מקור-מוני שוקן גדולה בסוף השבוע פי ששה מזו של "הארץ". עובדה זו חשובה לענייננו משתי סיבות עיקריות. ראשית, היות שרק ששית מקוראי המקומונים מקבלים את העיתון חינם, כשהם קונים את "הארץ", משלמים כל השאר תמורת המקומון, ומכאן שההכנסה מההפצה גדולה מאוד. מעבר לכך ניתן להניח כי תפוצת רשת המקומונים מבטיחה חשיפה רחבה מאוד לפרסומות שיופיעו על דפייהם. כתוצאה מכך, רבות מן הפרסומות במקומונים הן של רשתות כלל ארציות, הזוכות לחשיפה נרחבת ביותר במדיום זה; וההכנסות מפרסום מת במקומונים הן, ככל הנראה, גדולות מאוד. ההכנסות מהתפוצה ומהפרסומות מסבירות, איפוא, את מעמדה המרכזי של רשת המקומונים בכלל נכסי שוקן.

כאמור מסקירה זו, הנכסים העיקריים של "ידיעות אחרונות" ושל "מעריב" (מלבד העי"תון עצמו) הם אחוזי השליטה בוכייניות ערוץ 2 והכבלים. בטרם נפנה להצגת האופן שבו אינטרס כלכלי זה בא לידי ביטוי בעיתונאים,

תיקבע על-פי אחוזי השליטה בחברות הזכייניות (כמובן, מעבר להצלחה הניהולית של כל חברה). משום כך סביר להניח שהרווחים ארוכי הטווח של "ידיעות אחרונות" מהשלי"טה ב"רשת" יהיו גבוהים מאלה של "מעריב" ב"טלעד".

על בסיס נתונים אלה והצפי לגידול מהיר ברווחים מעסקי הטלוויזיה לעומת הגידול ברווחים בעיתונות (ראה בהמשך), ניתן להסיק כי כבר כיום מהווים הכבלים וערוץ 2 מקור הכנסה חשוב לקבוצת "ידיעות אחרונות", חשיבות שתלך ותגדל במרוצת השנים.

"הארץ"

"הארץ" נשלט בידי משפחת שוקן. עיקר הנכסים הקשורים לחברה הם בתחום העיתונות המודפסת, כשבראשם רשת מקומוני שוקן. המקומונים הם מקור הכנסה עיקרי של נכסי שוקן, ולפיכך נתמקד בהבהרת חשיבותם הכלכלית. מידת הצלחתם של מקומוני שוקן מתגלה בהשוואת תפוצתם לזו של עיתון האב "הארץ", כפי שעולה מנתוני איגוד המפרסמים (ראו טבלה מס' 2 בעמוד 6).

העסקי של קבוצת "ידיעות אחרונות". מסיבה זו, סביר מאוד להניח כי העיתון משוחרר מתלות כלכלית בשאר עסקי הקבוצה. עם זאת, אין בהנחה זו כדי לבטל את החשיבות הכלכלית של החזקות "ידיעות אחרונות" בטלוויזיה. יש לזכור, כי החזקות "ידיעות אחרונות" הן בכבלים והן בערוץ 2 גדולות משל "מעריב". אשר לכבלים ניתן להניח - על בסיס פרופורציית ההחזקה והעובדה ש"ערוצי זהב" היא בעלת מספר מנויים גדול משל מת"ב - כי רווחי "ידיעות אחרונות" מהכבלים גבוהים פי כ-1.5 מאלה של "מעריב". אשר לערוץ 2, מבנה ההכנסות תלוי במידה רבה גם בזכויות על ימי שידור ובמספר ימי השידור, מתוך הנחה ששיעורי הצפייה גבוהים יותר בסופי השבוע.

לפיכך, העובדה ש"טלעד" שידרה בתקופה האחרונה שלושה ימים בשבוע, ביניהם ששי ושבתי, עשויה להסביר את רווחיה הגדולים יחסית של החברה. עם זאת, לאורך זמן, בשל הסכב בימי השידור, צפוי כי רווחים זמניים אלה יתאזנו, כך שפרופורציית הרווח של "ידיעות אחרונות" מערוץ 2 לעומת "מעריב"

החברה	רווח *1995	רווח *1996 רבעון 1
הכשרת היישוב מאחד	12.500	2.400
מעריב החזקות (כולל מלעד ומתיב)	6.200	(5.700)
מלעד	3.700	1.500
מתיב	2.400	950

* הנוחים באלפי שקלים

טבלה מס' 2

יום חול	הארץ	% הקוראים	מספר הקוראים
	ידיעות אחרונות	6.2	150.000
	מעריב	57.7	1.400.000
	הארץ	24.0	620.000
סוף השבוע	ידיעות אחרונות	6.9	170.000
	מעריב	67.3	1.780.000
	הארץ	27.2	690.000
מקומים	ידיעות אחרונות	47.4	1.020.000
	מעריב	47.6	1.025.000

* סה"כ עשוי להיות גדול מ-100 מכיון שחלק מהקוראים נחשפים ליחור מעיתון אחד
** מדובר במספר הקוראים ולא במספר היליונות שומכרו

הכבלים להציע שירותים שיתחרו ברשת התק- שורת הטלפונים של בוק ושירותים נוספים, בהשקעה קטנה יחסית. שימוש זה בכבלים יאפשר להגדיל עוד יותר את רווחי הזכיינים. כפי שצוין לעיל, ל"מעריב" ול"ידיעות אחרונות" אינטרס כלכלי מיוחד בערוץ 2. לגיבוי שנתנת העיתונות היומית לאינטרס זה יש השפעה ישירה על הרייטינג של התוכניות המשודרות. מתוך תפיסה זו, נבדקה תדירות הסיקור שמספקים שני העיתונים הללו לחברות זכייניות בערוץ 2 או לגורמים הקשורים בהן (תוכניות, שחקנים וכדומה). מטרת הבדיקה היתה לראות אם פרופורציות הסיקור של הזכיינים שונות בשני העיתונים, ואם כן - לבדוק אם שוני זה מתקשר לאינטרס הכלכלי שיש לכל אחד משני העיתונים בחברות הזכייניות. יש לציין כי מספר האזכורים של תוכניות טלוויזיה בשני העיתונים (ראו להלן) אינו מאפשר אבחנה בין התייחסויות חיוביות לשליליות, כך שעצם אזכור תוכנית של זכייין מתחרה מקבל בספירה זו ביטוי חיובי, בעוד שלמעשה השפעתו אמביוולנטית.

סקירת העיתונים נעשתה בחודשים יוני, יולי ואוגוסט 1996 וכללה את כלל עמודי העיתון. ריכוז הנתונים מחלק את העיתון לשלוש קטגוריות: פרק החדשות; המוספים; ומדריכי הטלוויזיה (השבועיים והיומיים). בשתי הקטגוריות הראשונות נמנו האזכורים הנוגעים לשידורי ערוץ 2 לפי חלוקתו לזכיינים, לתוכנית מסוימת או לאחד מכוכבי התוכניות. ההנחה היתה כי תמונתה של כוכבת תוכנית המופיעה מעל דפי העיתון מפנה את תשומת הלב למשדר ועשויה להגדיל את שיעורי הצפייה בו. במדריכי הטלוויזיה זיה נספרו רק תמונות שליוו את המדריך ושנלקחו מתוכנית בערוץ 2. תמונות כאלה מהוות, למעשה, המלצה לצפות בתוכנית. הממצאים מוצגים בטבלה מס' 3 בעמוד 8.

מז נתונים המוצגים בטבלה עולה כי הן "מעריב" והן "ידיעות אחרונות" עוסקים יותר בנושאים הקשורים לחברות הזכייניות שבהן יש לבעלי העיתון החזקות. נטייה זו באה לידי ביטוי בשלוש הקטגוריות כולן. בדפי החדשות של "ידיעות אחרונות", 75% מהידיעות הנוגעות לערוץ 2 עוסקות ב"רשת", וב"מעריב" 71% מהידיעות עוסקות ב"מלעד". במסגרת המוספים, 57% מהכתבות ב"ידיעות אחרונות" נוגעות לשידורי "רשת", ובמעריב 76% מהכתבות קשורות לשידורי "מלעד". הטיה דומה קיימת גם בהמלצות של מדריכי הטלוויזיה ויה בשני העיתונים: כל אחד מהם נוטה להמליץ יותר על תוכניות המשודרות אצל הזכייין שאליו הוא קשור. למותר לציין, שהקורא נתן אמון בהמלצות העיתון על סמך הנחתו שהן נקבעות על-פי טיב התוכניות בלבד.

הממצאים מעידים בבירור על כך ששני העיתונים משתמשים בדפיהם ככבמה לקידום

לכך, ניתן להשפיע על הצופה הפוטנציאלי בקלות יחסית באמצעות פרסום דבר שידורה של תוכנית מסוימת. גיבוי לשידור תוכנית בערוץ 2 באמצעות פרסום בעיתונות עשוי להגדיל את שיעור הצפייה בצורה משמעותית, ועם העלייה ברייטינג יגדלו גם ההכנסות. מסיבה זו, הרווח המיידי שעשוי ליפול בידיהם של זכייני ערוץ 2 מפרסום משדריהם בעיתונות מהיר מאוד, ואילו העלות הכרוכה בכך נמוכה מאוד.

הטלוויזיה בכבלים היא מקרה שונה. כדי להכיר את המשמעות הכלכלית של נכס זה, יש להבין הן את מבנה ההשקעה בו והן את פוטנציאל ההתפתחות הגלום בו. רשת שידור רי הכבלים היא מערכת תקשורת קווית, המקבילה מבחינות רבות לרשת הטלפון. מבחינת המבנה הפיננסי של העסק, הוא מאו-פיין בהשקעה גדולה ביותר - הקמת רשת התקשורת שעלותה כ-1.5 מיליארד דולר (שקלול מתוך נתוני מת"ב). לאחר הקמת הרשת, לעומת זאת, העלויות השוטפות של אחזקתה ותפעולה הן קטנות יחסית. מסיבה זו, מרגע הקמת התשתית תגדל רווחיות הרשת עם הארכת זמן פעולתה, מכיוון שההשקעה כבר נעשתה (ברובה) וההכנסות מצטברות לאורך השנים. לעובדה זו חשיבות מיוחדת בישראל, מכיוון שכאשר קיימת רשת כבלים אחת, קשה להעלות על הדעת שיקום גוף מתחרה שימצא כדאיות בהנחת תשתית כבלים נוספת. כתוצאה מכך, רשת הכבלים מאפשרת לבעלי הזכויות מונופול טבעי (גם אם במסגרת אזורי הזיכיון).

מעבר לכך, יש להכיר בפוטנציאל ההתפתחות של הכבלים. תשתית הכבלים יכולה לספק שירותים רבים של תקשורת קווית בלבד שידורי טלוויזיה, הדבר יאפשר לחברות

נבחן תחילה את החשיבות הרבה שיש לנכסים אלה במשק התקשורת הישראלי.

בסוגיית ההשפעה של התפתחות הטלוויזיה המסחרית על העיתונות קיימים חילוקי דעות רבים. כדי לדלג מעל מכשול זה, לא נתמודד עם השאלה אם הטלוויזיה אמנם גוזלת את חלקה של העיתונות הכתובה בעוגת ההוצאה על פרסום בישראל. נציג את הטלוויזיה המסחרית כעסק נפרד, אשר מתפתח במהירות בשנים האחרונות ושיש לו, בהתאם, משמעות כלכלית עצמאית. לצורך הצגת הנושא נבחין בין ערוץ 2 לבין הטלוויזיה בכבלים.

ערוץ 2 פועל במסגרתו הנוכחית זה שלוש שנים. הכנסות הערוץ באות מפרסומת, והן משתנות בהתאם לאטרקטיביות של התוכנית המשודרת. מאז החל שידור הפרסומות חלה עלייה חדה ביותר בהוצאות על פרסום בטלוויזיה: בין 1993 ל-1994 עלתה ההוצאה ברוטו על פרסום במדיום זה בכ-55%. ההוצאה נטו על פרסום בטלוויזיה גדלה בין 1994 (או עמדה על 121.6 מיליון דולר) ל-1995 (187.6 מיליון דולר) ב-54.3% (נתוני איגוד המפרסמים). מגמה זו צפויה להימשך, גם אם בקצב אטי יותר. לפיכך, גם אם העלייה אינה באה על חשבון ההוצאה על פרסום בעיתונות המודפסת, הרי שכלל ההוצאה על פרסום בטלוויזיה הולכת וגדלה, ומעניקה לערוץ 2 חשיבות כלכלית רבה.

בדיון על משמעותו הכלכלית של ערוץ 2 יש לשים לב לנקודה חשובה ביותר: היכולת היי-חודית להשפיע על התנהגותו של הצרכן, שהוא הצופה. שינוי בהרגלי הצריכה של צופי טלוויזיה דורש השקעה קטנה יחסית, מכיוון שהמאמץ הנדרש מהם בתחום זה קטן מאוד (הפעלת הטלוויזיה או העברת ערוץ). מעבר

האינטרסים הכלכליים שלהם. הם מנצלים את עמודיהם לקידום רווחיהם מערוץ 2 באמצעות עירוב מידע רלבנטי במסגרת החדשות, באמצעות פרסום כתבות נרחבות במוספים, ולבסוף - באמצעות המלצה מפורשת במדרי" כי הטלוויזיה על תוכניות בערוצים שאלהיהם הם קשורים באופן עסקי.

שימוש זה בעיתון חוצה את הקווים שבין סיקור חדשותי לבין פרסומת. הקורא מאמין כי ההכרעה מה לפרסם היא אובייקטיבית ונובעת משיקול עיתונאי מקצועי; ואילו העי" תון מנצל את תמימותו כדי להעביר לו מידע או מסרים בשירות נכסיו הכלכליים. כך מדלג העיתון (ועמו ערוץ 2) מעל מסגן הספקנות, שדרכו מעביר הקורא מידע שהוא צופה מראש כי יהיה מוטע. הדוגמה העיקרית למידע כזה היא פרסומת. התגברות על מכשול זה בדרך לשכנוע הקורא חשובה לאלה הנהנים מכך כלכלית. בה בעת, היא מועלת באמון שמע" גיק הקורא לעיתון.

בעבור להצגת כמה דוגמאות, הממחישות באופן בולט במיוחד את ערבוב התחומים בין חומר מערכתי לחומר פרסומי מוטעה, שלעי" תון יש בו אינטרס כלכלי. כך, למשל, סיקרו "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" את תחרויות היופי שיזמו עסקים ששני העיתונים קשורים בהם. תחרות מלכת היופי, המאורגנת בידי השבועון "לאשה" מבית "ידיעות אחרונות", שודרה באחרונה ב-18 במארס 1996, במסגרת שידורי "רשת" בערוץ 2. תחרות נערת השנה, המאורגנת בידי "מעריב לנוער", שודרה באח" רונה במסגרת שידורי "טלעד" ב-31 באוגוסט 1996. הסיקור שנתונים שני העיתונים לתחר" ויות משרת שלושה סוגי אינטרסים:

1. קידום הצפייה בתוכנית בערוץ 2 (בשי" דורי הזכייין שבו קשור העיתון).
2. קידום השבועון הבולט ביותר של הרשת: "לאשה" כ-530 אלף קוראים בשבוע, ול"מעריב לנוער" 270 אלף.
3. קידום מכירות לעיתון עצמו, באמצעות פרסום תמונות צבעוניות של דוגמניות.

אינטרסים אלה באים לידי ביטוי במספר הדיווחים החדשותיים על האירוע ובאופיים. תחרות מלכת היופי זכתה ב"ידיעות אחר" גות" לדיווחים המופיעים בטבלה מס' 4 בעמוד 8.

"מעריב" ליווה את תחרות נערת השנה בקמפיין דומה. פרסום התחרות החל מוקדם מאוד, חודשיים כמעט לפני מועד התחרות. הפרסומים שליוו את האירוע מפורטים בטבלה מס' 5 בעמוד 8.

הכיתוב לתמונה מ-1 בספטמבר, לאחר קיום התחרות ושידורה ב"טלעד", היה: "מור קציר, בת 16 מקרייט-אתא, זכתה אתמול בתואר 'נערת השנה 1996' של 'מעריב לנוער', בתח" רות שנערכה בתיאטרון ירושלים. ברגע השיא של הכתרתה צפו בערוץ 2 - 'טלעד' - 27.7%.

המהווים 60% מכלל צופי הטלוויזיה בישראל באותה שעה. הזוכה תקבל מכונית סטרוואן מתנת 'מעריב לנוער', טיסה לפאריס ולניו-יורק, חוזה דוגמנות ועוד".

הכיתוב מהווה סיכום לקמפיין שעשה "מע" ריב" לתחרות. משרתו להציג לראווה את ההישג של "טלעד" במונחי רייטינג. הישג שכזה נועד להבהיר למפרסמים כמה כדאי להם להשקיע בפרסום בתוכניות טלוויזיה הזוכות לסיקור עיתונאי נרחב וממוקד. הגי" בוי של השידור הטלוויזיוני באמצעות פרסום חדשותי כביכול בעיתון עשוי להביא לכך שנתח הפרסום בטלוויזיה, שבו יחזיקו זכייני ערוץ 2, ייקבע על-פי תפוצתו של העיתון התומך בזכיינית.

נבחן עתה כתבה שהופיעה במגזין "עסקים" של "מעריב" ודנה בהתרחבות רשת הטלוויזיה בכבלים. רשת הטלוויזיה בכבלים בישראל הוקמה בידי חמש חברות זכייניות, שלכל אחת מהן בלעדיות באזורי שידור מסוימים. בכל

הכתבה, שפורסמה ב"מעריב" ב-27 באוגו- סט '96, עוסקת ברשת הטלוויזיה בכבלים. היא נפתחת ומסתיימת בנקודת מבטם של הצרכנים, המעוניינים בחיבור לכבלים אך אינם מצליחים בכך; באופן זה מבקרת, כבי" כול, הכתבה את חברות הכבלים. עם זאת, בחינת הכתבה כולה מגלה כי היא משרתת דווקא את האינטרס ארוך הטווח של חברות הכבלים. גוף הכתבה מעניק בימה נרחבת להצגת עמדתן של חברות הכבלים, לא רק בנושא המייד של הכתבה אלא גם בנוגע לאפשרויות העסקיות הגלומות ברשת הכבלים. חשוב לציין כי המאמר איננו הטפה חד-צדדית לחלוטין, אך הרושם שעולה ממנו הוא של מאמץ עיתונאי שבא לשרת את הצד שכלפיו מופנית הכותרת למאמר. ננסה להע" ביר תחושה זו באמצעות ניתוח הטקסט.

הכתבה מציגה את תנאי הזיכיון: "בזיכיון נקבע, שזכותן של חברות הכבלים לא לחבר מנויים שעלות חיבורם גדולה יותר מפי

אזור אחראית החברה על הקמת רשת התקשו" רת שבאמצעותה מועברים שידורי הכבלים. בתמורה היא זוכה באפשרות לקבל את דמי המנוי מאלה הבוחרים להתחבר לרשת. הכנתה של תשתית הכבלים מחייבת השקעה גדולה מאוד. מבחינת מבנה העלויות, הקמת הרשת זולה יותר (באופן עקרוני) ככל שמספר יחידות הדיור באזור רב יותר. מסיבה זו, תנאי הזיכיון מחייבים את הזכייין המקים רשת באזור צפוף ומרכזי לחבר לרשת גם אזורים מרוחקים, שעלות חיבורם גבוהה יחסית. הנחת המחוקק היתה, שבלי התניה כזאת לא יהיה כדאי לחברות הכבלים לעמוד בעלויות אלה, מכיוון שכיסוי העלויות דורש החזר ממושך באמצעות תשלום דמי מנוי חודשיים. החזר ההשקעה תלוי, איפוא, במידה רבה במשך הזיכיון של החברה המקימה והמפעילה.

זכ"ן	ידיעות אחרונות						מעריב								
	חדשות			מוספים			חדשות			מוספים					
	ק	ט	ר	ק	ט	ר	ק	ט	ר	ק	ט	ר			
מספר	1	3	12	7	5	16	4	17	3	4	22	3	26	60	31
% מסה"כ	6	19	75	25	18	57	17	71	12	10	76	14	22	51	27

ר-רשח מ-טלעד ק-קשח

*** בהתייחס למדריכי הטלוויזיה יש לזכור, כי בתקופה האמורה היו ל"טלעד" שלושה ימי שידור בשבוע, ואילו ל"רשח ו"קשח" שניים בלבד. כשלושה חודשים בחשבון הקצאה אקראית של תמונת נשאיין מסליות על חוכנית בערוץ שאינו ערוץ 2. היה ניתן לצפות לסיקור על-פי הפרופרציות הבאות: "רשח" 28.5%, "קשח" 28.5% ו"טלעד" 43%

טבלה מס' 4

חלק העיתון	הפרסום
החדשות, עמוד אחורי	תמונה צבעונית + ציון השידור הישיר בערוץ 2
"זמנים מודרניים"	כחבה (שני עמודים)
החדשות	תמונה צבעונית + ציון השידור הישיר בערוץ 2
מדריך הטלוויזיה	המלצה
החדשות	תמונה צבעונית + ציון השידור הישיר בערוץ 2
	תחתיית העמוד כולה מוקדשת לפרסומי, המנבה את הידיעה שבראש העמוד
החדשות, עמוד אחורי	תמונה צבעונית + שעת השידור באותו היום
"24 שעות"	כחבת 2 עמודים
החדשות, עמוד ראשון	תמונה צבעונית + כיחוב
החדשות, עמוד אחורי	תמונה צבעונית + כיחוב

טבלה מס' 5

חלק העיתון	הפרסום	
החדשות	תמונה צבעונית + כיחוב	4.7
החדשות	תמונה צבעונית + כיחוב	14.8
החדשות	תמונה צבעונית + כיחוב	20.8
החדשות, עמוד אמצע	תמונה צבעונית + כיחוב המאזכר את "מעריב לנוער"	26.8
מוסף "מעריב היום"	עמוד שלם שחציו תמונה + ציון השידור הישיר בערוץ 2 במסגרת שידורי "טלעד"	29.8
החדשות, עמוד אחורי	תמונה צבעונית + שעת השידור והפניה לכחבה במוסף "סופשבוע"	30.8
"סופשבוע"	כחבת 2 עמודים, מתוכם עמוד וחצי תמונות (חלקן צבעוניות)	30.8
החדשות, עמוד אחורי	תמונה צבעונית + כיחוב	1.9

הכתבה כולה. קשה עוד יותר שלא לחשוך כי עמדה זו נובעת מהאינטרס שיש ל"מעריב" בנושא הכתבה שהופיעה מעל דפיו.

יש לזכור כי בנושא הכבלים, בניגוד לערוץ 2, העיתון אינו יכול לתמוך בבעל זיכיון מסוים שאליו הוא קשור. התוצאה איננה העדר תמיכה באינטרסים של הטלוויזיה בכבלים דווקא, אלא מתן גיבוי לאינטרסים המשותפים לכלל הזכיינים. העדר תחרות עלול לגרום לכך ש"מעריב" ו"ידיעות אחרונות" לא יפעילו ביקורת ציבורית על הכבלים.

נעבור כעת להצגת האופן שבו מגן "הארץ" על האינטרס הכלכלי של קבוצת שוקן. כאמור, לרשת שוקן שני מקורות הכנסה עיקריים - העיתון "הארץ" עצמו ורשת המקומונים של הקבוצה. חשוב לזכור כי "הארץ" לא הצליח לזכות במכרזים בטלוויזיה המסחרית, וכתוצאה מכך נמצאת הרשת במצב של נחיתות כלכלית בתחרות המתנהלת בעיתונות הכתובה. בעוד ש"ידיעות אחרונות" ו"מעריב" יכולים להיעזר בהכנסות מעסקי הטלוויזיה לצורך תמיכה בעיתונים, רשת שוקן תלויה במידה רבה בהכנסותיה מהעיתונות הכתובה. התוצאה: הטלוויזיה המסחרית (ולא רק העיתון) נים האחרים) הופכת למתחרה חשובה של "הארץ", גם בגלל התחרות על כספי המפרסמים וגם מכיוון שהצלחת הטלוויזיה המסחרית מחזקת את מתחרי המידיים של "הארץ" - "ידיעות אחרונות" ו"מעריב". ביטוי למצב עניינים זה ניתן למצוא באופן שבו מסקר "הארץ" את נתוני איגוד המפרסמים על חלוקת ההוצאה על פרסום בין כלי התקשורת. ההטיה המתוארת להלן חזרה על עצמה בשנתיים האחרונות, ולכן רב החשד שאינה מקרית.

ב-20 ביולי 1995 הציגו "הארץ", "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" את נתוני איגוד המפרסמים במסופיהם הכלכליים. הידיעות היו דומות מאוד בעריכתן ובניסוחן, ובכל זאת היו הבדלים. "הארץ" כתב: "יו"ר האיגוד, יעקב גלברד, מסר כי הטלוויזיה המסחרית שהחלה לפעול בסוף '93 גרמה לירידה בחלקם היחסי של שאר ערוצי המדיה בעוגת הפרסום, וכי הפגיעה העיקרית היתה בעיתונות המודפסת, שחלקה הצטמק מ-80% ב-'93 לכ-60% ב-'94".

ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" הופיעו פסקאות זהות כמעט זו לזו, למעט שינוי בפיסוק ובכמה מלות תואר; לכן נציג כאן רק את גרסת "ידיעות אחרונות": "יו"ר איגוד המפרסמים, יעקב גלברד, אמר כי הטלוויזיה המסחרית שהחלה לפעול בסוף שנת '93 הביאה לשינוי משמעותי בהקצאת תקציבי הפרסום של המפרסמים בישראל. סך ההוצאה לפרסום בטלוויזיה הסתכם ב-305.3 מיליון דולר, המהווים 28.8% מעוגת הפרסום. הפניית תקציבי הפרסום לטלוויזיה המסחרית גרמה לירידה בחלקם היחסי של שאר ערוצי

שבמסגרתה הוצגה הסכמה זו של חברות הכבלים "סופשבוע" בידי משרד האוצר. על שרת התקשורת, התומכת בחוות הדעת המשפטיות שיצאה ממשרדה, נכתב: "היא, כמו אנשי משרד התקשורת והאוצר לפניו, מנפנת פת ללא הרף ברעיון מעורר החלחלה עבור חברות הכבלים, של זכיינית ששית. זו תחבר את כל יישובי הפריפריה בתקשורת לוויינית ותיתקע כמו עצם בגרון ברשת שאותה כה עמלו לטוות". הניסוחים האלה מטילים על הממשלה את האחריות לאי-חיבורם של יישובי הפריפריה לרשת הכבלים; שהרי לפי הכתבה, חברות הכבלים כבר עמדו לבצע את ההשקעה הנוספת בתשתית, אך פעילותן טורפדה בידי משרד האוצר. למרות שביטויים אלה אינם מובאים מפורשות בשמו של העיתון, אלא אמורים להציג את עמדתן של חברות הכבלים, קשה שלא לראות בהם ביטוי לעמדתו של הכותב (ועמו העיתון) בהקשר של

"אינן חולקים על כך שתשתית הטלוויזיה בכבלים היא המועמדת הטובה ביותר להיחשב התשתית החילונית לזו שהעמידה בזק במשך עשרות שנים. כבר כיום מוכנות החברות להציע את הרשת לגורמים מסחריים להעברת שירותי טלוויזיה ותקשורת נתונים". זאת ועוד: הכתבה מציעה, למעשה, בשם חברות הכבלים, מעין עסקה שבמסגרתה תסייע הממשלה לחברות הכבלים להתחרות במונופול של בזק ותימנע מלהגביל את הזיכיונות על שידורי הטלוויזיה בכבלים, כשבתמורה "הן מתחייבות להשקיע בשנים הקרובות הרבה בתשתית, ואף יהיו מוכנות לפתוח בסופו של דבר - בשנת 2006 - את המונופול על שידורי הטלוויזיה בכבלים לתחרות". מעבר לכך, מגדירה הכתבה את התנאים שבהם "הסכימו חברות הכבלים לחיבור הפריפריה" (כאילו הוכרע שאין זו חובתן) כתנאים לגיטימיים וטוענת כי עסקת התבילה

המדיה, כשהפגיעה העיקרית היתה בעיתונות - עיתונים יומיים, שבועונים, ירחונים ומקור מונים, שחלקם בעוגת הפרסום הצטמק מ-80% ב-93 לקצת יותר מ-60% ב-94."

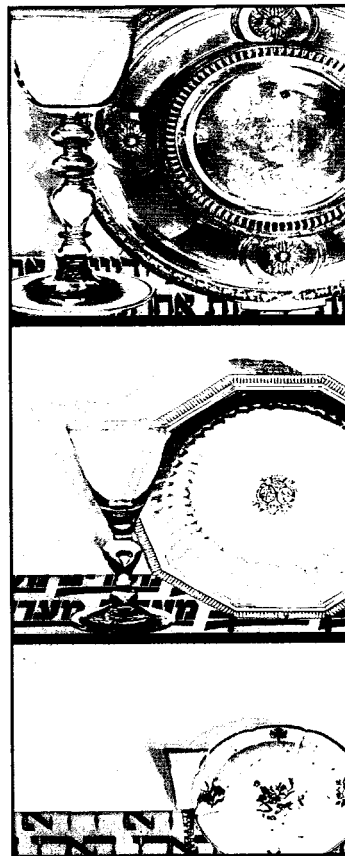
כשמשווים את הדיווח של שני העיתונים מגלים, ש"הארץ" השמיט את הנתונים המספריים המתייחסים להוצאה על פרסום בטלוויזיה וזה ולהלקה של הוצאה זו בכלל עוגת הפרסום. זו השמטה משמעותית במיוחד, מכיוון שנתונים אלה הם הנתונים לקורא מושג מדויק על היקפם ומשמעותם של השינויים בהוצאה על פרסום. ללא הנתונים המספריים, הרושם שמקבל הקורא כללי בלבד ואיננו בהיר דיו. השמטת הנתונים מעוררת את

את החשד ש"הארץ" השתדל להצניע את הצלחתה הכלכלית של הטלוויזיה המסחרית. הרושם הזה מתחזק כשבוחנים את האופן שבו דיווח "הארץ" על נתוני איגוד המפרסמים כעבור שנה, בראשית יולי 1996. סקר איגוד המפרסמים פורסם בכתב העת "אותות" תחת הכותרת: "הטלוויזיה נוגסת בהתמדה מעוגת הפרסום הלאומית". הכותרת שיקפה את נתוני הסקר: ההוצאה נטו לפרסום בטלוויזיה גדלה בין 94 ל-95 ב-54.3%; ואילו ההוצאה על פרסום בעיתונים היומיים עלתה בצורה משמעותית (11%), למרות העברת משאבי פרסום לטלוויזיה, כשעלייה זו מהווה 35% מכלל הגידול בהוצאה לפרסום. הירידה בפרסום בעיתונות הכתובה חלה דווקא בעיתונים המקומיים, בשבועונים ובירחונים.

האופן שבו דיווח "הארץ" על הנתונים הללו שירת במקביל כמה אינטרסים של רשת שוקן: 1. אינטרס ראשון הוא פתיחתו של ערוץ טלוויזיה מסחרי נוסף, שבו יהיו ל"הארץ" סיכויים טובים לקבל זיכיון (מאחר ש"ידיעות אחרונות" ו"מעריב" לא יוכלו להתמודד על זיכיונות בו). את האינטרס הזה משרת העיתון באמצעות כותרת המשנה: "יו"ר האיגוד, יעקב גלברד, קורא לפתוח עוד ערוץ טלוויזיה". העיתון חוזר על משפט זה בפסקה הסוגרת את הידיעה.

2. אינטרס שני הוא הצנעת הצלחתה העסקית של הטלוויזיה המסחרית. לצורך זה יוצר "הארץ" אצל הקוראים תחושה שנתוני איגוד המפרסמים אינם נכונים, באמצעות הבאת נתונים שונים של האיגוד הישראלי לפרסום (ארגון מפרסמים שני) והצגת חילוקי הדעות בדבר אמינות הנתונים: "לפי הערכות האיגוד הישראלי לפרסום, סך ההוצאה על פרסום ב-95 היה כ-500 מיליון דולר. גלברד טען שלנתוני האיגוד לפרסום אין ביסוס עובדתי. רזי פלד, יו"ר האיגוד הישראלי לפרסום, אמר בתגובה כי 'ההבדלים נובעים מדרכי חישוב שונות. איגוד הפרסום מתבסס בעיקר על נתונים שמקורם באמצעי התקשורת השונים'". חשוב לציין שחילוקי הדעות נסובו על השאלה מהו סך ההוצאה על פרסום, ואין הם מערערים

על הגידול בחלקה של הטלוויזיה המסחרית בעוגת הפרסום. עם זאת, הצגת המחלוקת גורמת לקורא להניח כי מכלול הנתונים אינם מוסכמים. המאמץ להצניע את חשיבות הנתונים בא לידי ביטוי גם בציון נתוני הגידול בהוצאה על פרסום בטלוויזיה. בטעות או שלא בטעות כתב "הארץ" כי הגידול היה 43%, בעוד שנתוני איגוד המפרסמים (שעליהם מדווחת הידיעה) מספרים על גידול של 54.3%. 3. לבסוף, בא לידי ביטוי האינטרס של העיתון במקומונים: הידיעה מתעלמת מהירידה בהוצאה על פרסום במקומונים, נתון שנודעת לו חשיבות רבה בעיקר לנוכח העובדה

שהפרסום בעיתונות היומית גדל בין 94 ל-95 ב-11%, למרות הקצאת משאבי פרסום ניכרים לפרסום בטלוויזיה.

הרושם שנוצר אצל קוראי הידיעה ב"הארץ" שונה מאוד מזה שנוצר אצל מי שקרא את נתוני איגוד המפרסמים או את הדיווח עליהם ב"ידיעות אחרונות". קוראי "הארץ" יתרשמו פחות מהגידול בהוצאה על פרסום בטלוויזיה ויפקפקו במהימנות הנתונים ככלל. הם גם כלל לא יידעו שההוצאה על פרסום במקומונים ירדה. ובנוסף, כאמור, מכין "הארץ" את הקורא לרעיון של ערוץ מסחרי נוסף באמצעות הצגת פתיחתו כאינטרס ציבורי חשוב. נראה כי יותר מכל, עשויה פתיחת ערוץ כזה לשרת את האינטרס הכלכלי המיידי של "הארץ". כל עוד לא ייפתח ערוץ מסחרי נוסף, תהווה הטלוויזיה

המסחרית מתחרה של "הארץ" ולפיכך דואג העיתון בשלב זה להצניע את הצלחתה הכלכלית. בתגובה לשאלותי, דחה מו"ל "הארץ" עמוס שוקן בתוקף את החשדות האלה. הוא קבע שהאופן שבו סיקר העיתון את דו"ח איגוד המפרסמים היה מקרי, פרי שיקוליו המקצועיים של העורך הנוגע בדבר.

מ"ידיעות אחרונות" נמסר שהעיתון מתייחס בכובד ראש לממצאי תחקיר זה. עם זאת, טוענים שם שאין בעיתון כל הנחיה להבליט מידע הקשור בחברת "רשת" או להצניע מידע הנוגע לזכיינים האחרים בערוץ 2. העיתון מקדיש מקום נרחב לסיקור הטלוויזיה, ביו"ד עו שתחום זה עומד במרכז ההתעניינות של קוראיו. עוד אמרו ב"ידיעות אחרונות", שדי ווחי העיתון על תוכניות ערוץ 2 נעשים מתוך שיקולים עיתונאיים מקצועיים - העניין והפופולריות של התוכניות ומעל לכל האנשים העומדים במוקד המסדרים. זו הסיבה לסיקור הנרחב יחסית של תוכניותו של דן שילון; התוכנית מספקת חומר חדשותי רב לכל העיתונים, והעובדה שהיא מוגשת בידי "רשת" אינה יכולה למנוע מ"ידיעות אחרונות" לסקר אותה בהתאם למשקלה ולהדגיש מה מעוררת. העיתון סבור גם שתכיפות ההמלצות במדריך הטלוויזיה שלו סבירות. העיתון מבטיח לבחון בקביעות את עבודתו בתחום הסיקור של שידורי הערוץ השני.

יש לציין ש"מעריב" לא דיווח על תחרות מלכת היופי, כשם ש"ידיעות אחרונות" לא סיקר את תחרות "נערת השנה". "הארץ" כתב על תחרות מלכת היופי במדור ביקורת הטלוויזיה היומית של העיתון. עד להגשת כתבה זו לדפוס לא הגיעה תגובת "מעריב" לממצאים הנוגעים אליו.

נהה כי כן, שלושת העיתונים היומיים הגדולים עושים שימוש בדפיהם כדי לתמוך באינטרסים הכלכליים של עצמם. הטיה מובנית זו, גם אם אינה נעשית בהוראה מפורשת של המו"לים, מפחיתה את יכולת הציבור לסמוך על אמינותם של העיתונים. במיוחד ראוייה התופעה למעקב ולהארה משום שהבעלות הצולבת על אמצעי התקשורת בארץ מביאה לכך שמספרם של בעלי האינטרסים השולטים על המידע הציבורי הוא קטן. כתוצאה מכך, נגזע המידע שמקבל הציבור - ולו רק בתחום עסקיהם של בעלי העיתונים והאינטרסים האחרים שאליהם הם קשורים - בתד-צדדיות. זאת ועוד, בעקבות עליית חשיבותה הכלכלית של הטלוויזיה המסחרית לסוגיה קיים חשש שהעיתונים יפכו יותר ויותר לכלי שרת של האינטרסים של בעלי השליטה בטלוויזיה. החשש הזה מתחזק לנוכח העובדה, שמדובר בעיתונים שזכות קיומם כגוף כלכלי עצמאי מוטלת בספק. ■

יונתן טיקווינסקי הוא סטודנט לחזר שני בפניווסופיה ובמהל עסקים

יתן הבר, שהיה מנהל לשכת ראש הממשלה בתקופת רבין, הגדיר פעם את מטוסו של ראש הממשלה כמטוס היחיד בעולם, שבו כל מי שיושב מאחור רוצה לשבת מלפנים, וכל מי שיושב מלפנים רוצה לשבת מאחור. מלפנים יושבת הפמליה: היועצים, הדוברים, המקורבים. מאחור יושבים העיתונאים. וילון כחול, אטום, וסוללה של מאבטחים מפרידים בין קדמת המטוס לאחוריו.

התחושה הכללית מאחור היא שמזימה גדולה נרקמת מלפנים. מאחורי הווילון מתקיימות, מן הסתם, התייעצויות. יורדות הוראות. זורמת אינפורמציה. מגד רואה העיתונות את הכותרת של מחר, ואליה לא תבוא. הפראנויה חזקה עוד יותר במושבים הקדמיים. מאחורי גבנו יושבים כל הכתבים האלה יחד ומדברים עלינו. מה הם זוממים?

האמת היא, כמובן, שבאגף הקדמי מתקיימות מעט מאוד התייעצויות, אם בכלל. החשש של אנשי הפמליה זה מזה גדול עוד יותר מהחשש שלהם מהעיתונות. יש שם יותר מדי אגו, יותר מדי תחרות, על פחות מדי שטח. המצב חמור עוד יותר באגף האחורי, בין כתבינו ופרשנינו ושליחינו המיוחדים. כל-כך הרבה תחרות יש שם, כל-כך הרבה אגו, שלפעמים נדמה שהבנו איננו 707 המרופט של חיל האוויר יכרע ויתפרק מהעומס.

הקצאת מטוס מיוחד לנסיעותיהם של ראשי המדינה הפכה להרגל רק בשנים האחרונות. במקצת נבע הדבר מעליית דרישות הביטחון. במקצת, מעליית רמת החיים. פעם היה ראש הממשלה מסתפק בטיסה באל-על. גם אז היו שעיקמו את האף כאשר ראו אותו מטפס אל קומת המחלקה הראשונה. אבל מאז התעצמנו מאוד, ונפח השררה השתנה.

לפני שש שנים, במוסקבה, ראיתי לראשונה שני מטוסי-שרד ישראליים חולקים מסלול בנמל תעופה זר: הבואינג של יצחק שמיר בא מנתב"ג. הבואינג של דוד לוי בא מבייג'ין. כמו גדולים. מפגש דומה התקיים לפני שנתיים, באישון לילה, בנמל תעופה צבאי מושלג בנורבגיה. שעות אחדות קודם לכן קיבלו יצחק רבין ושמעון פרס את פרס נובל לשלום. פרס ופמלייתו ועיתונות-איו המריאו בבואינג אחד לארץ. רבין ופמלייתו ועיתונאיו המריאו בבואינג שני למזרח הרחוק. אחדים משלבים במסעות האלה גינוני מלכות. כמו הקברניט של המטוס הקטן של חברת "ארו-אל", שהממשלה שכרה כדי להטיס את השרים שמעון פרס ויוסי שריד לאחת הפגישות האינסור-פיות עם הפלשתינאים בקהיר. לאחר ההמראה פתח הקברניט את הרמקול וביקר בחגיגות "את השר שמעון פרס ופמלייתו ואת השר יוסי שריד ופמלייתו". אל פרס התלוו אחדים מעוזריו. שריד הסתכל מסביב, ולמרבה המבוכה לא מצא לעצמו שום פמליה. חוץ מהעיתונאים, כמובן. אחדים רואים בהם טרמפ. כמו כתב העיתון הרוסי "וסטי", שהצטרף למסעו האחרון של נתני-הו לווינגטון, נעלם לאחר הנחיתה, החמיץ את ההמראה והתאונן אחר-כך, בחוצפה לא מבוטלת, ששכחו אותו באמריקה.

רבין לקח איתו לטוקיו ולסיאול קבוצה של אנשי עסקים. המטרה היתה לנצל את הביקור להרחבת הקשרים העסקיים בין ישראל למדינות אסיה. אנשי העסקים היו ממוקדים בנושא אחר לגמרי: המס על הבורסה. הם ישבו במטוס ודיברו שעות, בקולי קולות, על חרפת המס. עזה היתה תקוותם שרבין, ששכב לישון במיטתו, באמצע המטוס, שומע אותם. לאחר ימים אחדים של לחץ מרוכז, התברר שהוא שומע.

נשאלת השאלה, מה חלקה של העבודה העיתונאית בטוילים הקבוצתיים האלה? התשובה היא: קטן ובעייתי. דחוסים במטוס אחד, באוטובוס אחד, במלון אחד, בחדר עיתונות אחד, מפתחים העיתונאים תלות כמעט מוחלטת באיש שאותו הם אמורים לסקר. הוא ואנשיו שולטים באינפורמציה. בנגישות. בכללי המשחק. הם מתפללים את העיתונות כעולה על רוחם.

כל ראשי הממשלה אוהבים לקום מהכסא, בדרך-כלל לאחר שאכלו ושתו, להפשיל את הווילון ולצאת אל התקשורת. הרעש במטוס גדול. העיתונאים נדחקים אל המנהיג כמו תלמידים אל רבם. והוא מדבר. פרס היה השקוף ביותר. כשמצב רוחו היה שפיר, הוא גם היה המאריך ביותר בדיבור, לפעמים עד הנחיתה ממש. רבין היה הבוטה ביותר. לפעמים, המפורט ביותר. נתניהו - המנוכר. בטיסתו האחרונה מאירופה, בעיצומם של אירועי הדמים בארץ, נחשף לעיני העיתונאים צד אחר שלו: הבהילות. הוא פתח את המסע בזחיתות דעת וגמר אותו במה שנתפס בעיניהם כפאניקה.

הנרי קיסינג'ר היה האיש ששיכלל עד תום את תורת המניפולציה האווירית. למסעות הדי-לוגים שלו במזרח התיכון לקח צוות קבוע של 14 כתבים, שבנו קריירה על מה שסיפר להם, תחת הכיסוי השקוף של "פקיד בכיר המלווה את מזכיר המדינה". העיתונאים היו אסירי תודה. הם קיבלו כותרות. יותר מזה: העולם נתן להם כבוד. הם היו שותפים למהלך היסטורי. גם

נחום ברנע

מסעותינו עם ביבי

כל-כך הרבה תחרות יש שם, כל-כך הרבה אגו, שלפעמים נדמה שהבואינג 707 המרופט של חיל האוויר יכרע ויתפרק תחת העומס

קיסנינג'ר היה אסיר תודה. התהילה היתה שלו, המשחק היה שלו, והעיתונאים מילאו בו, בשמחה, גם את תפקיד הקהל המריע וגם את תפקיד הכדור.

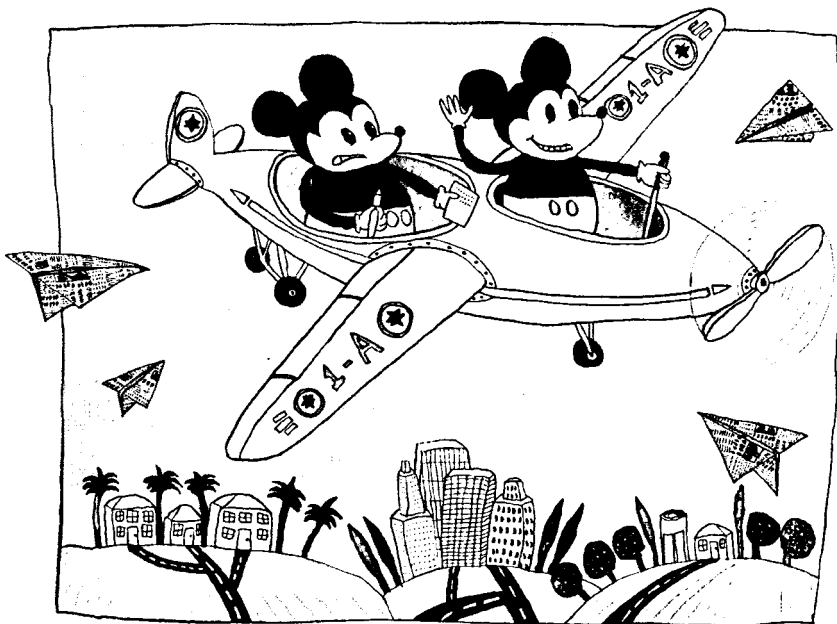
מלת המפתח היא spin, לסובב, הפועל המתאר בעגה הפוליטית האמריקאית שימוש מניי-פולטיבי בתקשורת כדי להגדס יריב. בעת טיסתו לוועידת הפסגה האחרונה בווישינגטון הניח נתניהו, במידה של צדק, שהבית הלבן מטיל, בתדריכים לעיתונות, את עיקר האשמה בפרשת המנהרה על ממשלת ישראל. ביבי פרץ וביבי ישלם. נתניהו מיהר להפעיל spin נגדי. קודם שלח אל אחורי המטוס את המסבירן הראשי שלו, דוד בר-אילן. יתרונו של בר-אילן הוא, ששומעיו אינם יודעים אף פעם אם הדברים הבוטים שהוא אומר מייצגים את דעתו האישית, או מייצגים את דעת ראש הממשלה. בר-אילן הוא spin מהלך.

בר-אילן תיאר את הפסגה כבית-דין שדה ליאסר ערפאת. לישראל אין מה לעשות שם, חוץ מלצפות בקלינטון חובט בערפאת. כשסיים בר-אילן, נכנס נתניהו. הוא "תידרך", כלומר הביע דעות, אבל אסר על העיתונאים לפרסם אותן בשמו. לשלטון ולעיתונות יש סידור כזה. מדב-ריו עלה, שהוא מתכוון לזמן כנס גדול של "מנהיגים" יהודים במלונו בעת הפסגה. הבית הלבן רוצה עימות? הוא יקבל עימות.

כשהגיעו הידיעות על הכנס לבית הלבן, רוכך שם הקו התקשורתי. תוך שעות אחדות בוטלו ההזמנות לכנס. spin קיוו spin.

המניפולטיביים מכולם הם הפלשתינאים. לאורך כל תהליך השלום הם משחקים אותו משחק. בפתחה מעלה ערפאת את הציפיות. בשלב הבא תופס את המיקרופון יאסר עבד ראבו. הוא מודיע על משבר. עלבון. פיצוץ. לפעמים מצטרף אליו, באנגלית מצוחצחת, נביל שעת. ואז מדברים כל הלילה, והפעם נראה בלתי ניתן לגישור. מועיקים את המנהיגים. האמריקאים מתערבים. מתה. דאגה. ואז, ברגע האחרון, מסתדר הכל, רק כדי להפוך מחדש למשבר לאחר שבוע.

מרגע שהמטוסים נוחתים, עובר הדגש מהפנקסים אל המצלמות. מסעותיהם של ראשי מדינות הם סדרה ארוכה של פוטו-אופים, הזדמנויות-צילום, שהקשר בינם לבין הנושאים המוכרעים שם, או האווירה בדיו-נים, מקרי בהחלט. צילומי הטלוויזיה הם הולכת השולל הקשה ביותר, משום שיש בהם אשליה של אמת. היחידים שאינם משלים את עצמם הם כתבי הסי.אן.אן, שמשדרים את החומר המבוים כמו שהוא בא ומשדרים את ההיפך רבע שעה אחר-כך.

במציאות הדחוסה של מסעות ראשי מדינות, לא רק הצופים בבית חיים על שקר הטלוויזיה, גם חלק מהעיתונאים המסקרים את האירוע חיים על השקר הזה. הם מתמרגים בין שקרי ה"תדריכים" לשקרי התצלומים. אחדים לא טורחים בכלל ללכת ולצפות במנהיגים מקרוב. הם מסתפקים בסי.אן.אן.

וכך יכולה פסגה דרמטית בווישינגטון להסתיים כשהקל בבית לא יודע, בעצם, מה קרה. התמונות שהוא רואה - נתניהו מחייך, ערפאת מושפל, נתניהו לוחץ את ידו של ערפאת בחום - הן רק סיפור הכיסוי.

איור: יערה עשח

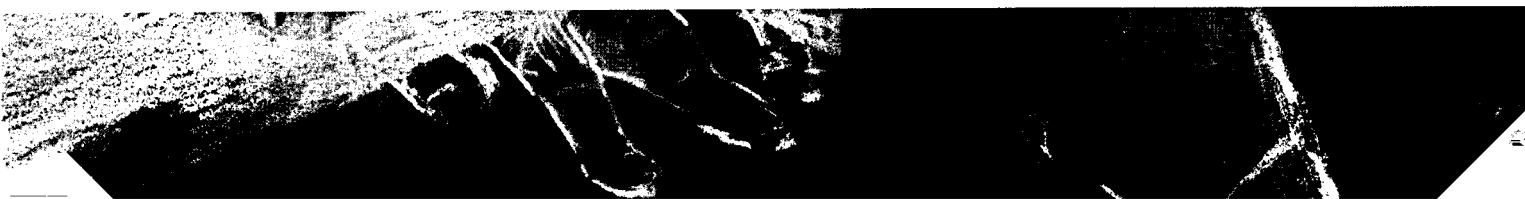
לפני 20 שנה, ב-76', הצטרפתי לטיסה של ראש ממשלת ישראל, יצחק רבין, לרוחב היבשת האמריקאית. רבין הגיע לאמריקה באל-על. האמריקאים השאילו לו מטוס להמשך הדרך. הבי-קור היה עינוי מתמשך, בעיקר בגלל הסיקור העוקצני בעיתונות הישראלית. בטיסת הלילה מלוס-אנג'לס לבני-יורק התברר שכולנו, מרבין ומטה, חולים בשפעת. רבין, נרגז ומצונן, אמר כל מה שהוא חושב על ידיעה שמסר לי אחד מאנשיו. הוא דפק על השולחן. אנשי הצוות האמריקאי, שהחשיכו את המטוס והתכוונו לשינה, קפצו בבהלה. "אם אני אתפוס את המדליף, הוא יעוף מיד!" הרים רבין את קולו. מזווית העין הסתכלתי על המקור שלי. פניו היו חיוורים. עם כל העונג להימצא במטוסו של ראש הממשלה, המחשבה על נפילה מגובה 40 אלף רגל, אי-שם מעל הרי הרוקי, לא שיעשעה אותו. ■

שורת הדין

הדיווחים על גורי-דין במשפטים של אלימות בתוך המשפחה מסלפים, לעתים קרובות, את נסיבות המקרה ואת שיקולי השופטים. מבחר דוגמאות

איורים: מיכל בוגו

"שופט נמנע מלהרשיע בעל שהכה את אשתו והביע חרטה", הכרזיה כותרת גדולה ב"הארץ" מיום 1 במאי 1996. הקורא הסביר חשב לתומו כי הבעת החרטה היא שהביאה את השופט לפטור את הנאשם מעונש, אלא שעיון באותיות הקטנות יותר של אותה ידיעה, פרי עטו של הכתב יוסי הטוני, לימד כי בנוסף להבעת החרטה הביא השופט בחשבון שיקו"לים אחרים. ראשית, חלפה שנה וחצי ממועד ההכאה. שנית, היתה זו תקרית אלימה חד-פעמית מצדו של הבעל. שלישית, התיבעה עצמה הסכימה שהנאשם לא יורשע. עיון בפסק הדין עצמו מלמד, כי שקלו לנאשם לקולא ארבעה נתונים נוספים שבדיווחו של הטוני לא היה להם זכר:

א. עברו היה נקי לחלוטין מבחינה פלילית.
ב. האשה המתלוננת עצמה ציינה במכתב לבית המשפט, כי האירוע התרחש ברגע של סערת רגשות וכי המשך ניהולו של התיק עלול לגרום נזק לבני הווג ולבנם.

ג. במכתב נוסף לבית המשפט ציינה המתלוננת, כי היא אשתו של הנאשם זה 23 שנה וכי מעולם לא נהג באופן אלים. עוד כתבה, כי לאחר התקרית התפייסה עם בעלה וקעת הם גרים ביחד ומגדלים "בן מוצלח". מאז התקרית, כותבת המתלוננת, משקיעים שניהם מאמצים רבים כדי לשקם את עצמם כמשפחה, והיא משוכנעת כי עימות שכזה לא יישנה. על כן היא פונה לבית המשפט בבקשה לבטל את ההליכים נגד בעלה, כדי שיוכלו לאחות את הקרעים.

ד. תסקיר שירות המבחן מאשר את דברי המתלוננת בדבר מגוריהם המשותפים של בני הווג לאחר תקופת הפירוד ביניהם. בעמוד הראשון של חוות הדעת אף מביעה קצינת המבחן את התרשמותה, כי הנאשם מבין את חלקו בכישלון יחסיו עם אשתו וימביע רצון לחיים משותפים ומאוזנים איתה היום.

שני הפגמים העיתונאיים העיקריים במקרה זה - הכותרת, שניסוחה הדרמטי אינו הולם את גוף הידיעה, והידיעה עצמה, שהלקיותה אינה הולמת את מהותו המורכבת של המקרה הנדון - מאפיינים דיווחים לא מעטים, החוטאים לאופיין הפלילי הייחודי של עבירות אלימות במשפחה. כי זאת לדעת: מטבעו, הטיפול המשפטי הראוי בעבירות אלה שונה מהטיפול בעבירות אלימות אחרות.

חשוב להבין כי להענשתם של בעל או אב מכה עלולות להיות, לעתים קרובות, השלכות חמורות על חייו של קורבן האלימות. עונש מאסר פוגע, לרוב, בפרנסת המשפחה ויוצר נטל כלכלי כבד על האם; מלבד זאת, הוא עלול לגרום נזק נפשי לילדים הנותרים בבית, להיות מנוגד לרצונה של האשה המתלוננת ולעתים אף לגרום להרס התא המשפחתי.

המשפט גרתע מפגיעה ביחסים משפחתיים בשל הערך הרב שהוא מייחס לשלמותם וכך, למשל, קובעת פקודת הראיות כי "במשפט פלילי, אין בן זוג כשר להעיד לחובת בן זוגו" וכי "במשפט פלילי אין הורה וילד כשרים להעיד האחד לחובת משנהו". שופט הניגש לקבוע את חומרת עונשו של אדם שביצע מעשה אלים כלפי בני משפחתו מחויב לתת דעתו על השאלות הבאות: האם מדובר במעשה חד-פעמי או בהתנהגות חוזרת? האם מדובר בתא משפחתי בר-קיום או בתא משפחתי מתפורר?

כאשר בוחנים שיקולים כאלה מייחסים משקל רב לתסקיר ולהמלצות של שירות המבחן. מובן שאין לצפות מעורך החדשות בעיתון לתמצת בכותרת את מכלול הגורמים שנלקחו בחשבון, אך בהחלט מתבקש שיינתן להם ביטוי נאות - הן בכותרת והן בגוף הידיעה. כותרת בנוסח "שופט נמנע מלהרשע שיע בעל שהכה את אשתו והביע חרטה" אינה עונה על הרישה הזאת.

בתוכניתו "דין ודברים"

תקף משה נגבי את פסק

הדין מבלי לקרוא אותו כלל;

הוא הסתמך על הדיווח

שקרא בעיתון

"גבר זוכה מאשמת תקיפת אשתו לאחר שהאשה שינתה את גרסתה בבית המשפט" היא כותרת מטעה נוספת של "הארץ" (מיום 10 ביולי 1996). הרושם הברור העולה ממנה הוא כי עצם שינוי גרסתה של האשה הוא שהביא לזיכוי הנאשם - המלה "לאחר" מופיעה בה במובן של "בגלל", ולא היא. ראשית, הידיעה עצמה מלמדת כי לא היה זה "שינוי גרסה" סתם, אלא עדויות סותרות של ממש. האשה, שהתלוננה במשטרה שבעלה התנפל עליה ובעט בה, אמרה בבית המשפט כי בעלה "אינו אדם אלים", ושהיא היתה "זו שהשתוללה".

שנית, הכתבת ניקול קראו נמנעה מלהביא בפני הקוראים את שלושת הנתונים שהטו את הכף, מבחינת השופט, לטובת גרסתה המאוחרת של האשה. האחד הוא כי "למרות חומרת התקיפה שהמתלוננת תיארה בהודעתה במשטרה, ואשר כללה לכאורה בעיטות ואג"רופים בגופה, לא ראו השופט שהגיע למקום וגובת ההודעה אלא סימנים על ידה של המתלוננת"; השני הוא עדות הנאשם שהרשימה את השופט כנטולת סתירות ואמיתית ביסודה; והשלישי, המעניין כשלעצמו, היה האירוע הבא, שהתרחש נגד עיניו של השופט, ד"ר

עמירם בנימיני מבית-משפט השלום בתל-אביב: "כאשר הוריתי על שחרור בערובה של הנאשם, אשר התייצב למשפט באיחור לאחר שעדת התיבעה סיימה את עדותה, פרצה המתלוננת בקללות כלפי בית המשפט וסיר"בה לצאת מהאולם, כשהיא דוחפת באלימות ובפראות יוצאות דופן ומאיימת על איש משמר בית המשפט, אשר לא הצליח להשת"לט עליה בלא הוצקת עזרה נוספת. התנהגות זו חזקה בלבי את הספק לגבי מה שאירע במקום עבודתו של הנאשם (זירת האירוע הנדון בפסק הדין, א.ל.), ואני נוטה להאמין לו שהוא הותקף בידי המתלוננת, ולא היא בידי, כפי שגם המתלוננת העידה בעצמה בבית המשפט. המתלוננת העידה כי היא איננה אשה שקל להכותה... ואף אני התרשמתי שהמתלוננת היא מן הנשים המכות ולא המוכות, כפי שטען הנאשם".

בשיחה עמי ציינה ניקול קראו כי הוקצב לה מראש מספר מלים מוגבל לידיעה על המקרה, ומשום כך נאלצה לוותר על אכזר שלוש הנתונים שהשפיעו על ההכרעה.

לעתים, אין פגמי הדיווח העיתונאי במקרים מעין אלה מסתכמים בהבאת חצאי אמיתות; יש שהם נגועים בסילוף של ממש. בעמודו הראשון של "ידיעות אחרונות" מיום ששי, 12 באפריל 1996, הופיעה באותיות לבנות על רקע שחור הכותרת: "ביצע מעשי סדום בילד בן שש וקיבל חצי שנה שירצה בעבודות שירות". בכותרת המשנה נאמר: "עברייני המין נדון בבית-משפט מחווי לשנה וחצי מאסר בפועל על התעללות בילד. בית המשפט העליון הקל אתמול בעונשו. הנימוק - מאסר יהיה הרסני עבורו. מאת מיכל גולדברג, עמוד אחרון".

בכותרת העמוד האחרון הנוסח היה שונה: במקום "ירצה בעבודות שירות" נכתב שם: "עשוי שלא לשבת אף לא יום אחד בכלא". תוכן הידיעה של מיכל גולדברג לימד כי ריצוי העונש בעבודות שירות לא היה אלא אפשרות שהשופט ברק שקל בפסק-דינו, מבלי שהחליט לאמצה. בפועל, גור השופט על הנאשם ששה חודשי מאסר ממש. הכתבת דיווחה זאת למערכת החדשות, ובכל זאת נוסחה כותרת העמוד הראשון כפי שנוסחה. אין חולק על המשמעות הגדולה הנודעת לעצם העובדה שהשופט שקל אפשרות להטיל עבודות שירות על הנאשם וביקש לשם כך חוות דעת מן הממונה על עבודות השירות; בהחלט ייתכן כי לאחר הגשת חוות הדעת אמנם יומר עונש המאסר בעבודות שירות. ואולם דיווח על עובדות קיימות לחוד וניחוש עובדות עתידיות לחוד - אפילו מדובר בני"חוש מוצלח. הכותרת בעמודו הראשון של "ידיעות אחרונות" לא היתה אלא ניחוש, שהוצג לקורא כדיווח.

זאת ועוד: בידיעה על פסק הדין דיווחה גול-דברג בפירוט על חוות הדעת הפסיכולוגית

בדבר מצבו הנפשי של הילד בעקבות המקרה וצינינה שהיה חשוף ללעג מצד ילדים בבית-ספר; אך בנוגע לנאשם הסתפקה באזכור "נסיבותיו האישיות הקשות והעובדה שהחל טיפול פסיכולוגי", ולא פירטה מעבר לכך. לא הוזכרה חוות דעתה של הפסיכולוגית המטפלת בנאשם, לפיה "בראשית הטיפול הפסיכולוגי (מיד לאחר היוודע דבר ביצוע העבירות, א.ל.) היה הנאשם נתון לדיכאון ואחוז רגשות יאוש, כעס ובושה, שתועלו למחשבות אובדניות

בות שיבוצע באמצעות עבודות שירות", אך גם זה נעדר מדיווחה של גולדברג. בתגובה אמרה גולדברג כי הידיעה שהעבירה לעיתון באותו יום "התמקדה בגור הדין, שלדעת רבים לא היה ראוי, ובנוק שנגרם לקטיין. אישיותו האובדנית של הנאשם הוזכרה חודשיים לאחר מכן בידיעת המשך על אותו מקרה". מקרה נוסף של סילוף נמצא בידיעה אחרת של יוסי הטוני ב"הארץ" מיום 1 במאי 1996. השופט גלעד נויטל מבית-משפט השלום

הוא בן 63, נשוי ואב לחמישה ילדים, העובד באופן קבוע למחייתו ומתקיים בתנאי חיים קשים ביותר.

3. מעבידו של הנאשם הגיש חוות דעת חיונית עליו.

4. משבר שחל בחיי המשפחה הפך את הנאשם לחסר בית, הישן במכוניתו תוך שהוא ממשיך לתמוך באשתו ובבנו.

5. אשת הנאשם הודיעה לקצינת המבחן כי אין בכוונתה לנקוט הליכי גירושין.

6. קצינת המבחן התרשמה כי אין סכנת אלימות מצד הנאשם כיום והמליצה על עונש שיאפשר לנאשם להמשיך בתפקודו הנוכחי.

בנוסף לכך באה הנסיבה המקלה הבאה, שהיתה היחידה שבחר הטוני להביא בפני קור-איו: האשה דיווחה שמאו שנת 1992 לא נהג הנאשם באלימות כלפיה.

ביקשנו את תגובתו של הטוני, אך הוא התקשה להיזכר בידיעות הספציפיות שהזכרנו. הוא הצביע על קיצוצי עריכה כסיבה סבירה לחלקיות. הטוני הוסיף כי בדי-רוג חשיבותם של הפרטים הנכללים בדיווח מצויות הנסיבות המקלות בתחתית - אחרי עצם ההרשעה, העונש שנפסק וסיפור המעשה. לפיכך הן הראשונות להיגזר מן הידיעה החוצה בגלל אילוצים של מקום. הטוני העיד על עצמו כי דיווח על מקרים מסוג זה כאשר התרשם כי היתה סלחנות יתרה מצד שופטים כלפי עברייני אלימות במשפחה. ידיעות חלקיות מעין אלה, שאינן עומדות בדרישות ההכרחיות של דיווח עיתונאי הוגן, עלולות להביא להשתלחות חסרת יסוד בשופטים מצדם של פרשני משפט, הקוראים את הדיווח בלי שיטרוח לעיין בפסק הדין שעליו הוא מתבסס. יעיד כאן המקרה של הפרשן משה נגבי. בתוכניתו "דין ודברים" ברשת ב', ששודרה בשעות הערב של 18 במארס 1996, אמר: "שתי ידיעות מהשבוע האחרון (על סמך מלים אלה ביקש ממני נגבי להבהיר, כי הציג את עצמו בתוכנית כמי שהסתמך במקרה הנדון על דיווחי העיתונות בלבד, א.ל.)... השופט גלעד נויטל בתל-אביב גזר רק חודשיים מאסר על תנאי, כלומר אף לא יום אחד בכלא, על אבא שהכה קשות את בתו עד כדי כך שנוקקה לטיפול רפואי. אני רוצה להזכיר שהעונש המרבי על העבירה הזאת בחוק הוא שבע שנות מאסר בפועל". בכך הסתכם תיאורו של נגבי את פסק הדין.

ואילו בפסק הדין עצמו נאמר: "שוקלים לנאשם לקולא הודאתו בעובדות כתב האישום, אין לנאשם הרשעות קודמות, חלוף למעלה משלוש שנים ממועד ביצוע העבירות, הנאשם הביע חרטה, ובנוסף - הוגשו לי מסמכים לגבי הנאשם, לגבי מקום עבודתו של הנאשם, כאשר הוא מוערך לחיוב, וכן מכתב מאת המתלוננת עצמה, היינו בתו של הנאשם, אשר אומרת שהיחסים כיום בינה לבין

בתל-אביב צוטט בה כך: "בנסיבות אלה, שמאו 92 לא דיווחה האשה על אלימות כלפיה מצד בעלה, העונש המוצע על-ידי התביעה הוא סביר", כתב השופט. ואולם פסק הדין הנדון מפרך זאת. השופט נויטל אמר במקור: "בנסיבות אלה העונש המוצע על-ידי התביעה הינו סביר", ומשפט זה בא לאחר פירוט הנסיבות המקלות הבאות:

1. חלפו שלוש שנים ממועד ביצוע העבירות.
2. תסקיר שירות המבחן מציין כי הנאשם

מאוד קונקרטי... ענישתו במאסר תקים סכנה של ממש למימוש מחשבות אובדניות". לא הוזכר גם ששירות המבחן אימץ את הערת כותיה של הפסיכולוגית והגיש לבית המשפט חוות דעת שאמרה ש"מאסר בפועל עלול להרוס את ההישגים ההתפתחותיים והנפשיים אליהם הגיע... באופן שעשוי להחזיר למצב הקשה שבו היה נתון בעת ביצוע העבירות". שירות המבחן אף כתב לבית המשפט כי אם "יוחלט על עונש של מאסר, אנו מוצאים חשי-

הנאשם הם יחסים טובים, האירוע היה אירוע חריג שלא יחזור בעתיד, היא סולחת לאביה, והאירוע אירע בשל המתח ששרר בבית, בדירה שבה היא מתגוררת עם הוריה. התקבל תסקיר משירות המבחן (שדבר קיומו לא נזכר כלל בדיווחו של יוסי הטוני ב"הארץ" בבוקר אותו יום, א.ל.)... ויש בתסקיר משקל מהותי ונכבד בעונשו של הנאשם הזה. לא לעתים קרובות בא לנגד עיני תיאור קשה וכאוב כפי שנגלה בתסקיר הזה... בתסקיר נגלית מערכת יחסים קשה בתוך המשפחה, שלא באשמתו של הנאשם, לרבות מצב נפשי רפואי קשה של אשתו של הנאשם והתנהגות אלימה מצד בתו של הנאשם, שהיא המתלוננת".

התסקיר אישר את טענת הנאשם בדבר הרקע לעבירה, "שמקורה בסכסוך בין הבת לאם כאשר הנאשם חש חובה להגן על אשתו, שהיתה חשופה לאלימות הבת", כמו גם את עובדת "הקשיים הכלכליים בבית והנאשם העובד לפרנסת המשפחה בשתי עבודות", או את התרשמותה של קצינת המבחן מ"המצב החמור בבית, שלא באשמת הנאשם". ראוי גם לציין שהתובע עצמו נמנע מלבקש - "לאור

ראלי סער: "בדיווחים

שלי אני פה לקורבנות ולא

למתעללים; מטרתי היא

לפרסם פסקי-דין מחפירים,

שמקלים יתר על המידה"

האמור בתסקיר ובהתחשב בסיטואציה המיוחדת - הטלת עונש מאסר בפועל על הנאשם. גם המלצתה של קצינת המבחן היתה "להימנע מעונש שיפגע בתפקודו של הנאשם, והיא ממליצה על עונש מותנה" - עונש שאכן, כפי שציין נגבי, הוטל בסופו של דבר.

כך עוותה סיטואציה משפחתית קשה ומורכבת של אב, הנחלץ להגנת אשתו חולת הנפש מפני בתו שהתכה אותה, והוצגה כמקרה נוסף המשרת תיוה מסוימת בדבר הקלות היתרה שבה נוהגים שופטים בגברים מכים. אשר לסיפא של דברי נגבי ("אני רוצה להזכיר שהעונש המרבי על העבירה הזאת בחוק הוא שבע שנות מאסר בפועל"), יש להעיר כי "העבירה הזאת", שבה הורשע הנאשם, היא "תקיפה הגורמת חבלה ממשית" - סעיף 380 לחוק העונשין, אשר העונש המרבי עליו אינו אלא "מאסר שלוש שנים".

המקרה השני שאותו הזכיר נגבי בשידור טופל אצלו כך: "השופטת זיוה הדסי הרמן, גם כן מתל-אביב, גזרה רק ששה חודשי עבודת שירות, לא מאסר, על אב שבעט בבנו בפניו ובכל חלקי גופו, פצע אותו קשה, והבן נזקק לאשפוז רגיל ולאשפוז פסיכיאטרי. האב

גם איים על הבן כי יהרוג אותו". ייאמר מיד כי אכן יש בסיס מוצק לדעה, שהעונש שהטיח לה השופטת במקרה זה היה מוגזם בקלות. עם זאת, חלקיותו החמורה של הדיווח העיי תונאי בעינה עומדת: נגבי אינו מספר למאזיניו כי האב עשה את המעשים בהיותו מכור לסמים, וכי בעת מתן גזר הדין היה בשלב מתקדם של גמילה. ראוי ששני נתונים כאלה יהיו כבדי משקל במערך השיקולים לחומרת העונש. העלמתם מן המאזין מחלישה את משקל הביקורת עצמה.

הוא הדין במקרה השלישי והאחרון שנגבי דן בו באותה תוכנית: "השופטים אליעזר גולדברג, רג, אליהו מצא ויעקב קדמי ביטלו עונש מאסר, קצר אגב, שהוטל בבית המשפט המחוזי על הורים שצרבו בשיפוד מתכת מלובן את בתם וגרמו לה כוויות וצלעות לצמיתות בידיים. הנימוק של בית המשפט העליון לבטל את עונש המאסר ולהסתפק, שימו לב, במאה שעות עבודה לתועלת הציבור, הנימוק היה שההורים אמרו שהם עשו את זה כאקט חינוכי משום שהם חשדו בילדה שהיא גנבת". פנייה לפסק הדין מגלה גימו"קים נוספים, שהיוו את העיקר: "היה זה כיש לון חד-פעמי. המערערים עמדו מיד על חומרת המעשה והפסול שבו ופנו לקבל סיוע מקצועי. סיוע זה ניתן להם ולבתם בצוותא, ותוצאותיו עד כה עלו יפה, אך הוא טרם הסתיים. שליחת המערער למאסר כיום תשים לאל את כל ההישגים שהושגו עד כה ותפגע בשלמות התא המשפחתי ובראש ובראשונה בילדה עצמה. מטעם זה, המליץ שירות המבחן על תוכנית טיפולית בשני המערערים, שתעלה בקנה אחד עם המשך הסיוע המקצועי שניתן למשפחה". אגב, דיווחו של משה רייזנפלד על פסק הדין ב"הארץ" הכיל את כל הנסיבות המקלות הללו במלואן.

ניתן, כמובן, להתווכח עם שלושת השופטים ולטעון כי אולי המעיטו בחומרתו הזועמת של המעשה הנדון; אך משעה שהוויכוח נעשה תוך התייחסות חלקית בלבד לעובדות הנוגעות בדבר, מאבדת הביקורת ממשמעותה, מתבטלת בעיני מושאיה ומקשה את חושיהם לביקורת עיתונאיות אחרות. "מצאתי את עצמי לא פעם נהנה ולמד מן הביקורת על מה שפסקתי", כתב פעם השופט חיים כהן באחד ממאמריו. "כשם שמצאתי את עצמי לפעמים כועס, לפעמים מחויך..."

"סלחנות מאירת", "דוגמה מועזת" ו"ביוזי המוסר" - אלה כמה מהתארים שהצמיד נגבי בטורו ב"מעריב" מיום 5 בינואר 1996 לפסק-דין של בית המשפט המחוזי, שגזר מאסר בפועל למשך שנה וחצי על גבר שהורשע במעשים מגונים בשני ילדים בני שמונה. נגבי אמנם ציטט מפסק הדין שורות המזכירות את "מצבו הנפשי הרעוע של הנאשם", אך בפרשנותו לא העניק לגורם מרכזי זה כל משקל. מי

שקרא את נגבי באותו יום לא יכול היה לדעת כי "הרקע לביצוע המעשים... הינו היות הנאשם עצמו קורבן לניצול מיני בילדותו... לדעת הפסיכולוג פרופ' טייכמן וקצינת המבחן, זקוק הנאשם להמשך טיפול עקב היותו סובל מהפרעה פאראפילית, טיפול שהינו ממושך ודורש מוטיבציה מצד החולה, כשהנאשם גילה מוטיבציה לקבל טיפול שכזה. לדעת פרופ' טייכמן, הטלת עונש מאסר בפועל על הנאשם עלולה להחמיר את מצבו הנפשי ולגרום לנזק נפשי בלתי הפיך".

קודם לטורו של נגבי דיווחה על פסק-דין זה ראלי סער ב"הארץ", וגם היא נמנעה מלהזכיר את הנסיבות המקלות המכריעות שהופיעו בחוות הדעת הפסיכולוגית ובתסקיר של שירות המבחן. לעומת זאת, היא ידעה לצטט טענות בעלות משקל קטן יותר שהעלה הסניגור, ולפיהן "הנאשם חזר משירות מילואים ארוך והלך לבקר את אשתו במקום עבודתה, והאירוע התפתח... הנאשם עולה חדש... מדובר באדם המחפש את עצמו, שהגיע לארץ והקים בה את ביתו... הוא ביצע את המעשה לא לשם השגת סיפוק מיני אלא כתוצאה ממצב נפשי (שום מלת תואר איננה מופיעה בציטוט מדברי הסניגור לאחר המלים 'מצב נפשי', א.ל.) וממודעות לוקה בחסר". בדיעבד אמרה לי סער, כי אינה רואה כל פגם בכך שלא הזכירה בידיעה את הפרעותיו הנפשיות של הנאשם. היא הציגה את עצמה כ"פה לקורבנות ולא למתעללים. לאחרונים יש כבר את מערכת בתי המשפט", לדבריה, "ושופטים שנותנים פסקי-דין מחפירים בעניין זה. מטרתי בידיעות הללו להביא לידיעת הציבור ולידיעת הפיק"ליות פסקי-דין מקלים יתר על המידה". תגובתו של משה נגבי היא כי אין לו דבר להורסוף על הדברים שאמר בתוכניתו ברדיו ובטורו ב"מעריב", ושהוא עדיין דבק בהם.

כדור השלג של הפגמים העיתונאיים מן הסוג הזה אינו נעצר תמיד בדרכו מן הכתב לפרשן. יש שהוא ממשיך הלאה אל הסאטיריקון, וממנו אל הפובליציסט, תוך שהוא גדל והולך. בעלת הטור סילבי קשת ייחסה "פסיקה צינית" לשופט אמנון סטרשנוב מבית המשפט המחוזי בתל-אביב ("ידיעות אחרות נות", 6 בדצמבר 1991). השופט סטרשנוב, כך קשת, "נתקף בפרץ של רחמים ביחס לסטודנט לספרות... שהורשע במעשה מגונה בקטינה, במעשה סדום ובניסיון אחר לאונס. הוא נתן לו שנתיים מאסר בפועל. הנמקתו של השופט הרחום: 'בבואי לשקול את העונש מוטלת על כף המאזניים חומרת העבירה, ומאידך גיסא אישיותו החיובית, הרגישה והמיוחדת של הנאשם'. אחרי 'האנס הבכייני' ו'האנס האלגנטי' התברכנו השבוע באנס החיובי. איזו נחמה לקורבנות".

תשעה ימים לאחר פרסום השורות הסרקאסיות האלה שב והידדה המקרה באותו עיתון,

הפעם במאמרה של שולמית הראבן. "לא מכבר", כתבה, "נשפט בפני השופט סטרש-נוב סטודנט דתי שעשה מעשים מיניים נור-אים בקטינה. השופט אמנם גזר עליו עונש (הראבן לא ציינה איזה עונש, א.ל.א), אבל בנימוקי גזר הדין - הרחמן עד מאוד - אמר שהנאשם הוא... "אדם חיובי". למה? מן הסתם מפני שהוא אשכנזי, הוא סטודנט, הוא לא כל-כך דומה לאוכלוסיית הפשע שאנו רגילים לראות בבתי הכלא. הוא אולי מדבר בנימוס. אז מה, כבוד השופט סטרשנוב? האינך סבור שחיוביותו של אדם זה נגמרה באופן מוחלט במקום שבו התחיל גופה של

הקטינה? שאחרי מה שעשה, אין עוד שום אפשרות שבעולם לתת לו קרדיט של חיובי-ות, והוא שייך לכל אוכלוסיית הפושעים בישראל, ודווקא לגרועים שבהם?" וכעת לעובדות: שלא כנטען אצל הראבן, הנאשם במקרה זה כלל לא היה "דתי"; ושלא כנטען אצל קשת, הוא כלל לא "הורשע במעשה מגונה בקטינה, במעשה סדום ובניסוי ון אחר לאונס", אלא במעשה מגונה בלבד. ה"קטינה" שמוזכרות שתיהן היתה אשה נשואה בת 24, ו"המעשים המיניים הנוראים" אותם מוזכרה הראבן התבטאו בהכנסת היד מתחת לחולצת המתלוננת ונגיעה בחזה -

מעשה חמור כשלעצמו, אך תיאורו כ"מעשים מיניים נוראים" הוא עיוות המציאות. שלא כמצוטט כביכול אצל קשת, לא עמדה על הכף המחמירה של המאזניים רק "חומרת העבירה", אלא גם - כפי שנכתב בפסק הדין - "הצורך להגן על הציבור מפני מעשים כגון דא והחובה להרתיע הרתעה של ממש עבריי-נים בכוח מסוגו של הנאשם" - עקרונות שעצם העובדה שנשקלו בידי השופט יש בה משום ערעור טענתה של קשת. על הכף המקלה של המאזניים לא עמדה "אישיותו החיובית, הרגישה והמיוחדת של הנאשם" סתם, אלא בצירוף הנמקה עניינית: "כפי שבאה לידי ביטוי הן בעדויות והן במסמכים שהוגשו בתיק זה, והעובדה כי עד שהיה מעורב במעשה המגונה היה אזרח טוב ומועיל". אפשר לחלוק על דעתה של הראבן, לפיה "חיוביותו של אדם זה נגמרה באופן מוחלט במקום שבו התחיל גופה של הקטינה". קיים בעולם השיפוט המוסריים המושג "מעידה", המחייב שיפוט סלחני יותר מאשר "מעשה אופייני" או "מעשה שכיח". לשם בירורו נדרשת בהחלט בחינת דמותו האישית של הנאשם והערכתה הכללית.

קשת והראבן לא נתנו בכתיבתן כל ביטוי רציני לתוכן השורות הבאות מפסק-דינו של השופט סטרשנוב, שנגיעתן לחומרת העונש רבה ביותר: "מפי חבריו ומכריו של הנאשם שמעתי אך חוות דעת טובות וחיוביות ביותר על אודותיו, והוא תואר כאדם שקט, נעים הליכות, הנכון בכל עת לסייע בידי הזולת. הנאשם אף שימש חונך לילד קטן וסייע לו בלימודיו. אביו של הילד, מר לוי, שיבח את הנאשם והעלה על נס את טיפולו המסודר בבנו. כל העדים הביעו פליאה רבה על כי הנאשם היה מעורב במעשה שבו הורשע בתיק זה והד-גישו כי הדבר איננו תואם את אופיו ואת התנהגותו דרך-כלל... אין ספק כי הרקע של הנאשם בפרשה זו נעוץ במצבו הנפשי הלקוי של הנאשם, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בחוות הדעת הפסיכיאטרית, בתסקירי קצין המבחן, בשירים ובסיפורים שבהם מצא הנאשם לחשוף את הגיגי לבו, וגם בהתרשמותו הבלתי אמצ-עית של בית המשפט מהתנהגותו המוזרה קמעא של הנאשם במהלך הדיון". נוסף לשתי שנות מאסר בפועל, מלוות ב"טיפול נפשי הולם, כמתחייב ממצבו", הטיל השופט על הנאשם שתי שנות מאסר על תנאי. קשת והראבן לא הזכירו אף את זאת. סילבי קשת טרבה להגיב על הדברים. שול-מית הראבן, שהגיבה, אמרה כי אי הדיוקים שבהם נתפסה הם זניחים; הורתם בהסתמכות על דיווחי העיתונות, ואין הם משקפים כלל את מכלול פעילותה הפובליציסטית, המשתר-עת על פני קרוב ל-50 שנה. מאמר פובלי-ציסטי, טענה הראבן, לעולם מאפשר "מרחב תמרון" גדול יותר בנוגע לדיוק העובדתי.

העיקר הוא בעיניה ש"אצלנו, בהרבה מאוד מקרים, דנים אדם על-פי העושה, ולא על-פי המעשה", והתבטאותו האומללה של השופט סטרשנוב - כינויו את הנאשם "אדם חיובי" - היא דוגמה מובהקת, לדבריה, להלך רוח מסוכן זה.

פתחנו בכותרת מרעושה של "הארץ", ובכו-תרת מרעושה של "הארץ" נסיים: "בית המשפט העליון זיכה מורשע באונס; הנימוק: הצעירה התלוננה באיחור". עיון בידיעה עצמה, פרי עטו של משה ריינפלד, מלמד כי לא היה זה "הנימוק". הצטרף אליו נימוק נוסף, והוא הסתירה בין דברי המתלוננת במשטרה, לפיהם נאנסה במכונית, לבין הדב-רים שאמרה לאמה, ולפיהם נאנסה בתוך בניין. השופטים לא ראו בכך "סתירה שולית", אלא מקור לספק סביר בנוגע לדברי המתלוננת. הספק הזה הצטרף להשהיית התלונה על האונס, "שלא ניתן לה הסבר מניח את הדעת" (ההסבר שנתנה המתלוננת היה כי חששה מתגובת הוריה אם ייוודע להם שכבו דה נפגע. השופטים דחו את ההסבר מאחר ש"באותו יום שאירע האונס, לדבריה, כבר ידעה אמה שהיא ביצעה הפלה קודם לכן כתוצאה מיחסיה עם גבר אחר. משמע, שההס-בר של שמירת הסוד בדבר החשש שייודע להוריה שהיא קיימה יחסים מיניים, אינו יכול לעמוד". נראה כי השופטים שגו כאן קשות: חשש הצעירה, לדבריה, לא היה "שייודע להוריה שהיא קיימה יחסים מיניים" אלא שנאנסה, וההבדל הוא תהומי).

כותרת הידיעה היתה מטעה גם מבחינת עצם טיבה של ההשהיה: שבוע לאחר היום שבו בוצע האונס, לדבריה, פנתה המתלוננת למשטרה והתלוננה על תקיפה ועל מעשה מגונה, ולאחר שבועה שבועות פנתה שוב למשטרה וטענה כי בנוסף לתקיפה גם נאנסה - וזה פירושו של "הצעירה התלוננה באיחור" האמור בכותרת.

המקרים שנסקרו כאן מעלים על הדעת אנקדוטה רוסיית ישנה מימי סטאלין, המספרת על הדיאלוג הרדיופוני הבא בין מגיש חדשות לבין כתב:

מגיש: "כיצד מת המשורר מיאקובסקי?"

כתב: "הוא התאבד".

מגיש: "באמת? ומה היו מלותיו האחרונות?"

כתב: "חברים, אל תירו!"

נראה כי המשורר מיאקובסקי שב ו"מתאבד" אצלנו בשנים האחרונות בטיפול התקשורת בפסקי-דין הנוגעים לעבירות מין ולעבירות אלימות במשפחה, וחבל. לתקשורת תפקיד מרכזי בביקורת על הפסיקה, ובכלל זה פסקי-דין המקלים יתר על המידה, אך עליה למלא את תפקידה ביתר אחריות ואמינות. ■

אביאל לינדר הוא סטודנט למשפטים באוניברסיטה העברית

פר-דרום שבגוש קטיף היה הראשון להתקפות הפלשתינאים ביום חמישי השחור, 26 בספטמבר. האיתותים למהומות ניתנו ערב קודם, כאשר צעירים פלשתינאים חסמו צירים; אך איש, גם לא במערכת הביטחון או בצבא, לא שיער את היקף המהומות העתידות לפרוץ. במשך היום התלהטו מוקדי חיכוך נוספים, עד שלקראת הצהריים סערה רצועת עזה כולה. קציני צה"ל ניסו כל הזמן ליצור קשר עם עמיתיהם הפלשתינאים, ובמאמצים רבים הושגה רגיעה יחסית.

רק במחסום ארוז נמשכה הלחימה. שנתיים לאחר המהומות הקשות שגבו קורבנות רבים מבין הפלשתינאים בער המתחם שנית, הפעם באש כדורים רצחנית. מפגינים מרצועת עזה הגיעו עד לקו תחנת הדלק, מגובים בשוטרים פלשתינאים, שניסו לעוצרם למראית עין אך מפה לשם השיבו באש לעבר כוחות צה"ל. בשלב מסוים ירדו כמה אוחזי נשק מקרב המפגינים אל הפרד-סים הסמוכים, תפסו עמדות צליפה והחלו לירות אש מדויקת לעבר חיילי צה"ל. את כל ההתרחשויות האלה ביקש כתב ערוץ 2, יוסי עין-דור, להראות מהווית הטובה ביותר.

הבחירה נפלה על מיכלי בטון במפעל "פיוניר" שבארו, מטרים ספורים ממתחם מבדוק המש-איות המערבי, קרוב מאוד לכביש המוליך לעזה. הצוות בראשות עין-דור התמקם על המי-לים והחל לצלם. תוך זמן קצר הפך הצוות מטרה לאש הפלשתינאים. הצלם והכתב נפגעו מהאש, והמקליט, יניב שמואלי, החל לטפל בהם, כשהוא נעזר בניסיונו כחובש קרבי. החלטת הכתב להגיע לשם והתוצאה שגררה הביאו לנפגעים גם מקרב חיילי צה"ל: חובשים שהגיעו לרום המכלים לאחר שטיפסו על טולמות נפגעו מן האש, וכמותם גם רופא צבאי.

מאחורי קירות הבטון ועמודי המתחם הסתתרו חיילים ואנשי משמר הגבול מאש הצלפים. קומץ כתבים קטן נותר בתוך המתחם המוגן שליד מבדוק המשאיות המערבי, וכך יכולים היו מאזיני גלי-צה"ל והרדיו האזורי בדרום להתוודע אל הטרגדיה שהתרחשה בראש המיכלים. אש הצלפים הפלשתינאים היתה מכוונת ומדויקת. היא כוונה אל אנשי צוות הטלוויזיה שנפגעו גם לאחר שכבר שכבו מתבוססים בדמם. נוזל אדום גלש במורד מעטפת הפה, וטיפות דם נשרו על הקצינים והחיילים ועל צוות החילוץ של מג"ב, שהתרכזו למטה כדי לחלץ את הנפגעים. האש כוונה גם במדויק אל מתחם המבדוק החשוף והסבה פגיעות רבות בתוכו, על אף ניסיו-נות החיילים להסתתר מפניה.

פעולות הצבא לחילוץ הצוות על המיכלים גבו מחיר לא קל. למרבה המזל, ללא הרוגים. צה"ל נאלץ להביא למקום מנוף גבהים של מכבי האש באשקלון ולהוריד את הנפגעים תוך סיכון אנשיו. האש באזור שככה רק לאחר מבצע החילוץ, שהסתיים בחסות החשכה. כמה ימים אחר-כך, מנימוקי ביטחון בעיקר, הוטל "עוצר עיתונאים" על שטחי האוטונומיה, החלטה שבוטלה בלחץ מוסדות העיתונות.

דיון על הצורך בנטיית סיכוני נפש לצורך ביצוע העבודה העיתונאית הוא מיותר. לשבת מאחורי קיר בטון, עבה ככל שיהיה, ולהרגיש בו רוטט בעקבות הכדורים הננעצים בו, אינו דבר נעים כלל ועיקר, אבל הוא מבטיח לפחות שהשליחות נעשתה עד תום. ברור שיש להציב את עדשת המצלמה מעבר לחומת המפגע, כדי לקלוט בתוכה את רשפי הרובים. הכתב משמש בשעה זו שליח ציבור מהמעלה הגבוהה ביותר.

גם שאלת הצורך לסכן כוחות לצורכי חילוץ של עיתונאים אינה צריכה לעמוד על הפרק. יחידות צה"ל עוסקות כל השנים בחילוץ מטיילים או אנשים שנתקעו במקומות מסוכנים. הכלל "אין מפקירים פצועים בשטח" תקף גם כשמדובר באזרחים. צריך לזכור גם, שצוות הצילום בגוש קטיף עלה על המיכלים כשהאלימות מסביב התבטאה ביודוי אבנים. הירות התחילו אחר-כך. גם האיסור על כניסת עיתונאים לשטחי האוטונומיה לא היה מחזיק מעמד: ניסיון העבר מלמד שרשתות הטלוויזיה הזרות, וגם המקומיות, היו מוצאות עד מהרה תחליפים בדמו-תם של צלמים וכתבים מקומיים.

הימצאותם של כתבים באזורי קרבות היא לגיטימית וחיונית. עבודתו של העיתונאי אינה מסתיימת בהודעות דובר צה"ל; לולא הוא, החזית לא היתה מגיעה לעורף באמינות הנדרשת. חיילים תחת אש מוסיפים להיות בני-אדם: תגובותיהם ותחושותיהם הן חלק מתמונת הקרב. את זאת ראו גם הכתבים שהיו תחת אש ביום הכיפורים 1973, בלבנון של יוני 1982, בשנות האינתיפאדה ובסוף ספטמבר 1996, במחסום ארו. באמצעות השידורים הישירים ניתן היה לחוש היטב בהלך רוחם של החיילים, כי למרבה המזל - גם כתבים היו שם. ■

רמי שני הוא כתב רדיו-דרום

רמי שני

מאחורי קיר הבטון

אש הצלפים הפלשתינאים היתה מכוונת ומדויקת. היא כוונה אל אנשי צוות הטלוויזיה שנפגעו, גם לאחר שכבר שכבו מתבוססים בדמם

ן מרגלית מהעיתון "הארץ", שהחליט באחרונה לעסוק בפרסום מסחרי, עבר תהליך מעניין. הוא נמנה עם ותיקי העיתונאים בישראל ועם הבכירים שבהם. שמו המקצועי יצא לפניו בזכות כמה וכמה הישגים; הוא בלט גם כאחד מבעלי הדעה בעיתונו. בשנים האחרונות התפתה מרגלית להנחות תוכנית טלוויזיה שאמורה היתה לשלב, על-פי הגדרתה, פוליטיקה ובידור. זה שילוב בעייתי כלשעצמו. הוא דומה לנטיית הרדיו להעסיק את פרשני הספורט שלו כפרשנים פוליטיים, ולהיפך.

"פופוליטיקה" משדרת מסר אנטי-פוליטי ואנטי-דמוקרטי מובהק, ותמציתו - הפוליטיקה אינה ראויה לאמון ואף לא להתייחסות רצינית. כולה דמגוגיה, במקרה הטוב היא בידור. זה גם מסר אנטי-עיתונאי מובהק. על כן נראה שהדרך מ"פופוליטיקה" אל הפרסום איננה רחוקה. יש עיתונאים העוזבים את המקצוע. זה קורה להרבה אנשים צעירים, כגון אלה מהם המתחילים לים את הקריירות שלהם בגלי צה"ל. הם נשארים עוד זמן מה בתקשורת, ותוך כדי כך הם לומדים מקצוע אחר ונעלמים. יש עיתונאים שפורשים בגיל מבוגר יחסית: מוצאים אותם כאנשי עסקים, עורכי-דין, מרצים באוניברסיטאות, פוליטיקאים. עד כאן אין בעיה.

יש עיתונאים שנעשים דוברים. כאן יכולה להתעורר בעיה. העוסק בדוברות צריך לקחת בחשבון את האפשרות שיידרש לשקר ביודעין. זה קורה כמעט כל הזמן לדובר משרד החוץ, זה קורה לא פעם לדובר משרד ראש הממשלה. זה קורה לדובר צה"ל, זה עלול לקרות לדובר משרד האוצר. דוברים אחרים יכולים למצוא את עצמם במצב דומה. אין משלמים להם כדי להגיד את האמת. במקרה הטוב הם מוסרים לעיתונות מה שאמרו להם למסור, ועל כן אין הם משקרים ביודעין. כך או כך, אין זה מתפקידם להאמין במה שהם אומרים. הם מייצגים לקוח, כמוהם כעורכי-דין. תפקידם לשכנע.

לא, העיתונאי שמסר תמיד אך ורק את האמת עוד לא נולד; אך בניגוד לאתיקה המקצועית של הדובר, האתיקה של העיתונאי מחייבת אותו למסור את "האמת" כפי שהוא יודע לתחקר אותה, לוודא אותה ולהבין אותה ביושר ובהגינות, על-פי מייטב יכולתו המקצועית. אסור לו לשקר, להטעות או לסלף משהו ביודעין. עיתונאי שעסק בדוברות עלול להפנים לפחות משהו מהאתיקה של הדובר. אם עבר פעם אחת את המחסום הפסיכולוגי האמור למנוע ממנו לשקר - הוא עלול לעבור אותו שוב, גם לאחר שישוב לעיתון.

לעומת זאת, ייתכן שמשרה זמנית בשירות החוץ, בייעוץ פוליטי ואפילו בדוברות תקנה לעיתונאי תובנה רבת ערך על פעולתה הפנימית של מערכת. זה עשוי להועיל לו בעבודתו כעיתונאי. אפשר להגן, על כן, על התיזה שתקופת-מה במערכת ציבורית או פרטית חיונית להכשרתו של עיתונאי, כמו תקופת-מה בתפקיד עריכה בעיתון.

עיתון המבקש למנוע מראית עין של ניגוד אינטרסים ייטיב, אולי, לעשות אם ידרוש מהעיתונאי השב לעיתונו שיימנע מטיפול בנושאים הקשורים לעיסוקו הקודם או יגזור עליו, לפחות, תקופת צינון. הבעיה היא בעיה - אבל נראה שכל מקרה מצריך בדיקה לגופו. עיתונאי העוסק בפרסום מסחרי - מוציא את עצמו מכלל הראויים לעסוק בעיתונאות. בעניין זה אין מקום לפשרה.

חברה מסחרית הנעזרת במוניטין של עיתונאי כדי למכור את מוצריה מבקשת ליצור רושם מוטעה, שאיש המנוסה בחקר האמת בדק את המוצר וממליץ עליו על יסוד בדיקתו. זה ניסיון להוליך שולל את קהל הצרכנים, כמקובל בפרסום, בניגוד גמור לכללי האתיקה העיתונאיים. העיתונאי לא בדק את המוצר; הוא מפרסם אותו תמורת תשלום. זה נוגד את האתיקה המחייבת אותו ופוגע באמינותו.

אם ירבו העיתונאים העוסקים בפרסום - תיפגע אמינותה של העיתונות כולה. בכך ייפגע אינטרס בסיסי של החברה. העיתונות קמה ונופלת על אמינותה; מבחינה זו היא דומה קצת למערכת המשפט. חברה שחדלה להאמין לעיתונאים שלה, כמוה כחברה ללא עיתונות. אמינותה של העיתונות צריכה על כן הגנה.

אולי אין זה מיותר להגדיר בהקשר זה את ההבדל בין עיתונאי העוסק בפרסום מסחרי לבין עיתונאי המוזהה עם השקפת עולם, או אף עם אינטרס פוליטי כזה או אחר. עיתונאים רבים מוזהים כיום, רבים מזהים את עצמם, ואין זה פסול. להיפך: הזדהות גלויה עדיפה על מסיכה של "אובייקטיביות" מזויפת. גם העיתונאי המוזהה מחויב לאמת שלו, כפי שהוא מבין אותה ויודע לנמק אותה. עיתונאי העוסק בפרסום מסחרי משול לעיתונאי המקבל שוחד כספי מהשר שהוא מסקר.

תום שגב

מוציא עצמו מהכלל

ההולכים בדרכו של דן מרגלית צריכים לדעת שזו דרך חד-סטרית. אין ממנה חזרה. עשיתם פרסומת - לא תהיו עיתונאים. לא נורא; תנחו את "פופוליטיקה"

המדברים על העיתונות הישראלית כורכים בה לא פעם גם את כלי התקשורת האלקטרוניים. האמת היא שרק מעטים מבין העובדים ברדיו ובטלוויזיה הם עיתונאים. הידועים ביותר הם קריינים או מראיינים. חלקם מעורבים באקטואליה, אך אפילו הם מגישים יומני חדשות - רובם אינם עיתונאים. על כן גם אין הם מחויבים במגבלות האתיקה העיתונאית. יש ברדיו ובטלוויזיה כמה כתבים מעולים, עיתונאים לכל דבר. לא קל להגדיר את ההבדל בינם לבין חבריהם לעבודה. ייתכן שראוי למדוד זאת במידת הכוכבות: כששמו של איש התקשורת מאפיל על תוכן הדברים שהוא אומר - הוא חדל להיות עיתונאי. זו הגדרה מעורפלת משהו, אך אפשר שיש בה עור. לכן דן שילון איננו עיתונאי ומאיר אינשטיין כן. גבי גזית, אלכס אנסקי ויאיר לפיד מתפרנסים מקולותיהם, מאישיותם, מדימוים ומהפופולריות שלהם כמארחים. איש מהם איננו עיתונאי. מרדכי פרימן, שקולו מזוהה עם שידורי בידור

איור: עמיח טוריין

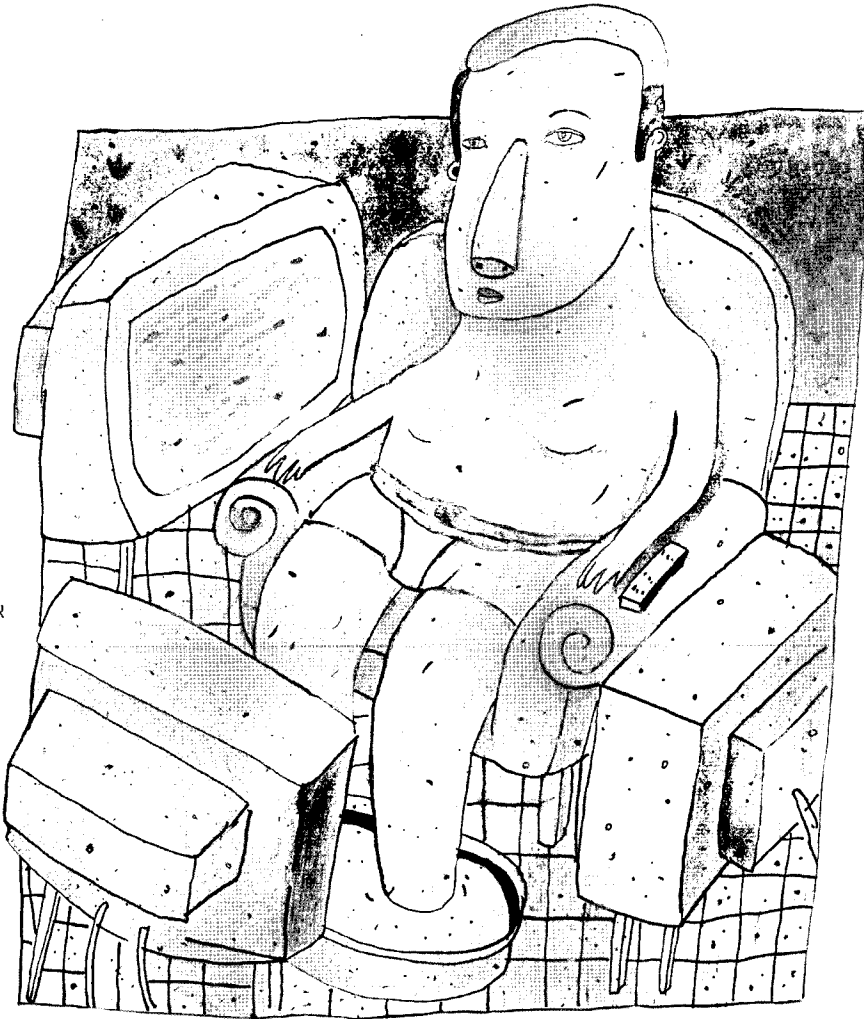
למאזינים דתיים - אינו מחויב ליושרו של הבנק הדתי שהוא מפרסם. הבנק שרפי רשף מפרסם אינו מנסה לנצל את אמינותו העיתונאית של רשף כי אם את קסמו ככוכב טלוויזיה. רשף אינו עיתונאי, ואין הוא נחשב עיתונאי. אין הוא מחויב לכללי האתיקה העיתונאית. מבחינה זו כמוהו כספי ריבלין.

יש מקרה גבולי, וזה המקרה של ירון לונדון, איש שהעיתונות הפסידה שלא בטובה לטובת תחומי עיסוק אחרים, לרבות אירוח בטלוויזיה. בשלב זה של חייו העיתונאות שוב אינה העיסוק העיקרי שלו, ואישיותו מאפילה זה זמן רב על הדברים שהוא אומר וכותב. הוא מככב בתחומים רבים, ובמרביתם הוא בולט יותר מאשר בעיתונות. על כן מותר לו לעשות פרסומת. לעומת זאת, נראה שהמקרה של רזי ברקאי בעייתי יותר. ברקאי הוא עיתונאי רדיו. כישוריו כעיתונאי בולטים יותר מכוכבותו. המקרה שלו מטריד במיוחד מפני שהפרסומת שהוא מגיש בנויה כראיון רדיו.

"פופוליטיקה" עשתה גם את דן מרגלית לכוכב; כוכבותו כירסמה במעמדו כעיתונאי. עוד מעט גם הוא היה מצטרף אל אלה מכוכבי התקשורת שאינם נמנים עוד עם ציבור העיתונאים, ועל כן גם כללי האתיקה העיתונאית אינם צריכים להגביל אותם. עולם הפרסום קנה אותו כמעט ברגע האחרון, אך היה זה רגע אחד מוקדם מדי. לא קנו אותו כי הוא כוכב; הוא עוד לא גדעון רייכר. קנו אותו כי עודו גם עיתונאי. התלטתו למכור את שמו לעולם הפרסום עלולה לגרום נזק ניכר לאמינותה של העיתונות.

העיתונות צריכה להגן על עצמה מפני מקרים כאלה. יש לה רק הגנה אחת: ההולכים בדרכו של מרגלית צריכים לדעת שזו דרך חד-סטרית. אין ממנה חזרה. עשייתם פרסומת - לא תהיו עיתונאים. לא נורא; תנחו את "פופוליטיקה". ■

חום שוב הוא חבר מערכת "הארץ"

איור: ארנסטו ביכובסקי

לא שפוטים של אף אחד

ניתוח הדרך שבה סיקרו שני ערוצי הטלוויזיה את מערכת הבחירות מעלה ממצאים המזימים את הטענה על "תקשורת שמאלנית"

גם אם הביטויים בדבר "מאפיה שמאלנית" מוגזמים, קשה שלא להעריך כי השקפותיהם האישיות של מרבית העוסקים בתקשורת אכן ממוקמות במרכזן ושמהלך ממנו, ממצא התקף גם בחברות אחרות.

מאידך גיסא, הטיעונים הנגדיים מדגישים את עליונותן של הפרופסיה על ההשקפה האישית, של נאמנות לסטנדרטים מקצועיים על פני כניעה לתכתיבים פוליטיים ושל הרו-טינות המקצועיות המפחיתות עד למינימום את סכנת ההטיה האידיאולוגית או הממשלית. התנגשות זו של לחצים צולבים, השקפות,

יש הטוענים כי מבנה רשות השידור הישראלי, חיקוי שלא צלח של השידור הציבורי בבריטניה, מנציה את כפיפותם של הערוצים הממלכתיים בישראל לממשלה הנבחרת; שכן המינויים הפוליטיים של צמרת רשות השידור והגופים הציבוריים המפקחים עליה מאפשרים לכל ממשלה נבחרת לנתב לעמדות חשובות את נציגיה, ואלה אמורים לקבוע רבות לגבי הנעשה והמשודר בערוצים הממלכתיים.

לטיעון זה נוסף קטרוגם הבוטה של אנשי הליכוד והימין בדבר נטייתם לשמאל של מרבית אנשי התקשורת המשודרת בישראל.

גבי וימן, נדי וולפספלד

הקריאות להפרטת רשות השידור, ובמיוחד הטלוויזיה הממלכתית, גאו לקראת הבחירות ואף גברו לאחרונה. בין הנימוקים שהושמעו שכיחה במיוחד היתה הטענה בדבר ההטיה, או הסטייה, של ערוץ 1 לטובת מפלגת העבודה ואישיה. מעבר להתחשבות הפוליטית עולה כאן שאלה מחקרית מעניינת: האם אכן נוטה ערוץ ממלכתי לשרת את מפלגת השלטון, את מי שהשררה, המידע ומקורות המימון בידיו?

עקרונות מקצועיים וערכים אישיים מגיעה לשיאה בתקופת בחירות. הרגישות של הגיבורים הפוליטיים, חשיבותה של התקשורת בעת זו והעניין הציבורי בשאלת ההטיה גורמים להעלאת הנושא על סדר היום הציבורי ולליכוד בן הוויכוח. ואולם, בהעדר הוכחות אמפיריות לאישוש טענותיו של צד זה או אחר, אנו נידונים למחזוריות קבועה של התלהטות הפולמוס בסוגיה זו לקראת הבחירות ורגיעה מיד לאחר שוך הסערה, עד למערכת הבחירות הבאה, לכן ניתן למצוא עניין בממצאים מתוך הניתוח השיטתי של סיקור בחירות '96, שהשווה, לראשונה, בין שני ערוצי הטלוויזיה הישראלית מבחינת האופן שבו סיקרו את הבחירות במהדורות החדשות.

ניתוח זה הוא חלק ממערך של מחקר בחירות, שיום ומימן המכון הישראלי לדמוקרטיה. בגיליון האחרון של "העין השביעית" דיווח אשר אריאן על חלקו האחר של המחקר, שבדק את סיקור הבחירות בעיתונות המודפסת. ממש באותה תקופה, אפריל-מאי 1996, הפעלנו צוות של מנתחי תוכן מאנשי המכון הישראלי לדמוקרטיה לצפייה מודרכת במהדורות החדשות של ערוץ 1 וערוץ 2, בכל ערב מערבי שני החודשים שקדמו לבחירות. הצופים ציידו בספר קודים לניתוח אחיד ושיטתי של מהדורות החדשות, ניתוח שהתמקד בשורה ארוכה של משתנים שיועדו לבדוק שאלות מחקריות ובהן שאלת ההטיה של סיקור בחירות.

ממדים רבים יש להטיה בסיקור תקשורתי, ובהם ניתן להבחין בין ההטיה הפוליטית (העדפת מפלגה, אישים, קו פוליטי או עמדות פוליטיות באופן הניכר בסיקור מבחינת אזכור, מידת ההבלטה, יחס או העדפה) לבין ההטיה המבנית (העדפת תחומי סיקור מסוימים, הבלטת נושאים מסוימים על חשבון אחרים, הסטת העניין הציבורי). בדיווח ראשוני זה על ממצאינו נתמקד בהטיה הפוליטית לממדיה השונים: האם אכן היו הבדלים בין הערוץ הממלכתי-ציבורי לעומת הפרטי-מסחרי בסיקור מערכת הבחירות?

סיקור הבחירות

שני הערוצים גם יחד הקדישו פריטי חדשות רבים לנושא הבחירות: במשך החודשים אפריל-מאי 1996 הופיעו במהדורות החדשות של שני הערוצים 627 פריטי חדשות בנושא הבחירות, מהם 376 (שהם 60%) בערוץ 1 ו-251 (כולומר 40%) בערוץ 2. הסיקור האינטנסיבי יותר בערוץ 1 (בממוצע 6.4 פריטי בחי"רות למהדורת חדשות) לעומת ערוץ 2 (4.2 פריטי חדשות) עשוי ללמד על עניין רב יותר של הטלוויזיה הממלכתית בנושא הבחירות, אך יש לקחת בחשבון שמהדורת החדשות של ערוץ 1 היתה ארוכה יותר ואיפשרה הכללת פריטים רבים יותר. במהדורות החדשות של

ערוץ 1 בתקופת הבחירות היו 21 פריטים בממוצע, גידול ניכר לעומת מהדורות של ימים "רגילים" ויותר מאשר בערוץ 2, שבו היו בממוצע 14 פריטים למהדורה. ממד נוסף של הבלטת הסיקור הוא מיקום פריטי הבחירות בתוך המהדורה. כפי שמציג לוח 1 (ראו טבלאות בעמוד הבא), יש הבדל מסוים במידת ההבלטה: ערוץ 1 מיקם את פריטי הבחירות בעיקר במקום הראשון (דהיינו, הפריט הפותח את מהדורת החדשות), בעוד שערוץ 2 מיקם פריטי בחירות בעיקר במקום השלישי.

עם זאת, בשני הערוצים מוקמו פריטי בחירות בדרך-כלל בין שלושת הנושאים הראשונים, ונטייה זו גברה והלכה ככל שהתקרב יום הבחירות. בשני הערוצים הופיעו מדורים מיוחדים לסיקור הבחירות: מיד לאחר תום מבצע "ענבי זעם" החלו מהדורות החדשות להקדיש סיקור נרחב יותר לנושא הבחירות וכללו מדור "בחירות '96", עם עיצוב גרפי מיוחד וכתרת רקע קבועה. ערוץ 2 הרבה יותר בשימוש במדור מיוחד זה, ו-39.8% מפריטי הבחירות שלו נכללו במדור כזה לעומת 29.5% מפריטי הבחירות של ערוץ 1.

סיקור המפלגות

בניתוח הסיקור של הבחירות נבדק אזכורם של מפלגות ושל אישים פוליטיים. מתוך הנתונים עולה, כי הטענות בדבר קיפוח הגוש ליכוד-גשר-צומת (להלן: הליכוד) אינן נתמכות בממצאינו. ערוץ 1 הזכיר את שתי

נמצאה עדות לקיפוח אחת מהמפלגות הגדולות בשני ערוצי הטלוויזיה: אדרבא, הנטייה לשוויון הפרה את עקרון הייצוג היחסי לפי כוחן האלקטורלי של המפלגות; אם יש בנתון נים דלעיל כדי להצביע על ייצוג וקיפוח, הרי דווקא את קיפוחה של מפלגת העבודה הם מגלים.

סיקור המנהיגים

מערכת הבחירות של '96 היתה הראשונה שנערכה בשיטת הבחירות האישיות לראשות הממשלה, ומכאן העניין הרב ביחסה של התקשורת לשני המתמודדים. בניתוח מהדורות החדשות של שני הערוצים בדקנו את מידת הסיקור שזכו לה שמעון פרס ובנימין נתניהו, את מידת ההבלטה של הסיקור ואת דרך הצגתם של המתמודדים. כפי שעולה מנתוני לוח 3 ומהשוואתם לנתוני לוח 2, הפרסוני-פיקציה של מערכת הבחירות נתנה את אותותיה באופן חלקי גם בסיקור הבחירות: יותר פריטי חדשות הוקדשו לשמעון פרס מאשר למפלגתו. לעומת 102 פריטי חדשות שהתייחסו לו לעבודה במהדורות של ערוץ 1, התייחסו 187 פריטים בערוץ זה לפרס. באופן דומה, גם בערוץ 2 היה סיקורו של פרס שכיח יותר (154 פריטים) לעומת סיקור העבודה (96 פריטים). לעומת זאת, זכה נתניהו בסיקור זהה כמעט בכמותו לזה של מפלגתו: 103 פריטי חדשות לנתניהו ו-108 לליכוד בערוץ 1; ו-81 פריטים לנתניהו ו-82 לליכוד בערוץ 2.

שמעון פרס נהנה, ללא ספק, מסיקור רב יותר בשני הערוצים; אולם חשוב להדגיש כי עובדת היותו ראש הממשלה ושר הביטחון העניקה לו ערך חדשותי מעבר לענייני מערכת הבחירות. יתר על כן, דווקא ערוץ 2 העניק באופן יחסי סיקור רב יותר לראש הממשלה מאשר הערוץ הממלכתי. על הערך החדשותי של פרס כנובע מהפונקציות "מייצגות החדשות" שלו (ראש ממשלה ושר ביטחון) ניתן ללמוד גם מריבוי הפריטים שבהם הופיע בתקופת מבצע "ענבי זעם" ומהירידה בשכיחות הופעותיו בתקשורת הטלוויזיונית כאשר המבצע תם.

אי השוויון בהופעת האישים בפריטי החדשות ששסקו בבחירות מתגלה גם בממדים אחרים של היקף הסיקור: פרס מושמע יותר מאשר נתניהו (באופן זהה בשני הערוצים), "פריטי פרס" ממוקמים בין הפריטים המרכזיים במהדורת החדשות יותר מאשר "פריטי נתניהו", ופרס משמש כדמות העיקרית בפריטי באופן שכיח יותר מאשר נתניהו. כאן הפער גדול במיוחד בערוץ 2: בעוד שהיחס בין פרס לנתניהו כדמות עיקרית בערוץ 1 הוא 39.6 (פרס) ל-8.2 (נתניהו), הרי בערוץ 2 היחס הוא 54.2 (פרס) לעומת 9.2 (נתניהו).

נתונים אלה מלמדים כי שלא כמו בסיקור המפלגות, שבו נשמר איזון, בתחום של סיקור

חיפוש מאולץ של איזון מלאכותי עלול לגרום נזק של ממש לעיתונות חופשית ומקצועית

המפלגות במידה שווה כמעט (102 פריטים שהתייחסו לעבודה לעומת 108 שהתייחסו לליכוד); ודווקא ערוץ 2, התף לכאורה מנטיית ומלחצים פרו-ממשלתיים, הקדיש פריטי חדשות רבים יותר לעבודה (96 פריטים) מאשר לליכוד (82 פריטים). גם משנבדק המיקום של אזכור המפלגות בין פריטי החדשות לא נמצאו הבדלים משמעותיים, בשני הערוצים: כפי שמוצג בלוח 2, העבודה והליכוד זכו למיקומים כמעט זהים בסדר פריטי החדשות בכל ערוץ בנפרד. דווקא בערוץ 2 הלא-ממלכתי היה דירוג הפריטים על העבורה המוקדם ביותר (בממוצע מיקום 5.7 בין פריטי החדשות). ניתן, אם כך, לסכם נתונים אלה בקביעה כי לגבי סיקור המפלגות לא

ביקורתי יותר הן בהתבטאויותיו והן בכך שחשף מידע ועובדות שהיה בהם כדי להזיק למפלגות המתמודדות, בעוד שערון 1 מיעט מאוד בהתייחסויות ביקורתיות ובחשיפת עובדות מזיקות לגבי שתי המפלגות הגדולות. כך, למשל, הרבה ערוץ 2 בניתוח ביקורתי של תשדירי הבחירות, כולל פינה קבועה שבה נחשפו הטעויות ורמיות בתשדירים. ניתן היה לצפות שמפלגת השלטון, זו היוצרת את התהליכים והעובדות המדיניות, תזכה ליחס ביקורתי מצד התקשורת יותר מאשר מפלגת האופוזיציה, שמעצם תפקידה תספק לתקשורת מידע ביקורתי על הממשל. אולם מסתבר כי גם כאן נשמר מעין איזון פנימי של ביקור-תיות: בערוץ 1 היה דמיון רב בשיעור ההתייחסויות השליליות אל העבודה ואל הליכוד (7.8% ו-8.3% בהתאמה), וחשיפת מידע שלילי היתה שכיחה מעט יותר לגבי העבודה מאשר לגבי הליכוד (10.7% ו-6.5% בהתאמה). בערוץ 2 היו ההתבטאויות הביקורתיות כלפי הליכוד ואישיו שכיחות יותר (20.7%) מאשר כלפי העבודה ואישיה (12.5%). לעומת זאת, לגבי חשיפת עובדות מזיקות, שרווחה מאוד בסיקור הבחירות של ערוץ 2, נמצא כמעט שוויון בין המפלגות: 30.2% מבין הפריטים שעסקו בעבודה כללו מידע כזה ו-32.9% מבין הפריטים שעסקו בליכוד.

הצגנו כאן רק מעט משפע הנתונים הכלולים במאגר הניתוח של סיקור בחירות '96. הניתוח הראשוני מעלה כי הטלוויזיה הישראלית על שני ערוציה הרבה בסיקור הבחירות, אך לטענות בדבר הטיה, העדפה וסטייה מדיווח הוגן ושוויוני לא נמצא בסיס אמפירי. יש, ללא ספק, עדויות לדרך סיקור שונה של שני הערוצים, הנובע בעיקר מסגנון שונה של עריכת חדשות ושל מתכונת המהדורה, אך לא נמצאו הבדלים המלמדים על נטיות או העדפות: בדרך סיקורם את מערכת הבחירות, לא היו הערוצים "שפוטים של אף אחד". אין לפרש את ממצאינו כהצדקת הצורך לשמור על "איזון מקודש" בסיקור עמדות שונות, מפלגות מתחרות או אישים מתמודדים; חיפוש מאולץ של איזון מלאכותי עלול להוביל לנזק של ממש לעיתונות חופשית ומקצועית. יש בממצאינו רק כדי להפריך את הטענות על קיפוח או הטיה של הסיקור לטובת אחד הצדדים. כמו-כן חשוב לזכור, כי עסקנו כאן רק במשמעות הפוליטית של ההטיה ולא במשמעות המבנית שלה (סוג הנושאים המועלים על סדר היום הציבורי) - אך על כך במאמר נפרד. ■

פרופ' גבי יומן הוא ראש החוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה. ודי' גדי וולפספלד הוא ראש החוג לתקשורת באוניברסיטת העברית. המחקר עוהלק מממצאיו מוצגים כאן נוהל במסגרת המכון הישראלי לדמוקרטיה ובמימונו

לוח 1		
כמות הסיקור הטלוויזיוני של הבחירות		
כמות הפריטים על נושא הבחירות	251	376
ממוצע פריטי בחירות למהדורה	4.2	6.4
% במיקום של פריט ראשון	15.9%	21.0%
% במיקום של אחד משלושת הפריטים הראשונים	75.3%	57.7%
% במסגרת מדור בחירות מיוחד	39.8%	29.5%

לוח 2		
כמות הסיקור לפי מפלגה		
כמות הפריטים שהיתה בהם התייחסות לעבודה	96	102
כמות הפריטים שהיתה בהם התייחסות לליכוד	82	108
מיקום ממוצע של פריט שבו התייחסו לעבודה	5.7	7.2
מיקום ממוצע של פריט שבו התייחסו לליכוד	6.0	7.5

לוח 3		
הסיקור של פרס ונתניהו		
כמות הפריטים שהיתה בהם התייחסות לפרס	154	187
כמות הפריטים שהיתה בהם התייחסות לנתניהו	81	103
כמות הפריטים שבהם דיבר פרס	35	35
כמות הפריטים שבהם דיבר נתניהו	14	15
% פרס במיקום של האישיות העיקרית בפרט	54.2%	39.6%
% נתניהו במיקום של האישיות העיקרית בפרט	9.2%	8.2%
% פרס בין שלושת האישיות העיקריות בפרט	61.3%	49.7%
% נתניהו בין שלושת האישיות העיקריות בפרט	32.2%	27.3%
מיקום ממוצע של פריט עם פרס	5.8	7.4
מיקום ממוצע של פריט עם נתניהו	6.1	8.3

לוח 4		
יחס אל המפלגות ואישיהן		
% הפריטים שהיתה בהם התייחסות ביקורתית לעבודה או לאישיה	12.5%	7.8%
% הפריטים שהיתה בהם התייחסות ביקורתית לליכוד או לאישיו	20.7%	8.3%
% הפריטים שהיו בהם עובדות העלויות להזיק לעבודה או לאישיה	20.2%	10.7%
% הפריטים שהיו בהם עובדות העלויות להזיק לליכוד או לאישיו	32.9%	6.5%

היחס אל המתמודדים
כדי לבדוק את יחסם של הכתבים והשדרנים נבחנו, בכל פריט חדשות בנפרד, מידת קיומה של התייחסות ביקורתית למפלגה ולאישיה או הצגתן של עובדות שיש בהן כדי להזיק למערכת הבחירות של מפלגה או אישיה. בלוח 4 מוצגת שכיחותן היחסית של התייחסויות שליליות וחשיפת עובדות מזיקות לגבי כל מפלגה ובכל ערוץ בנפרד.

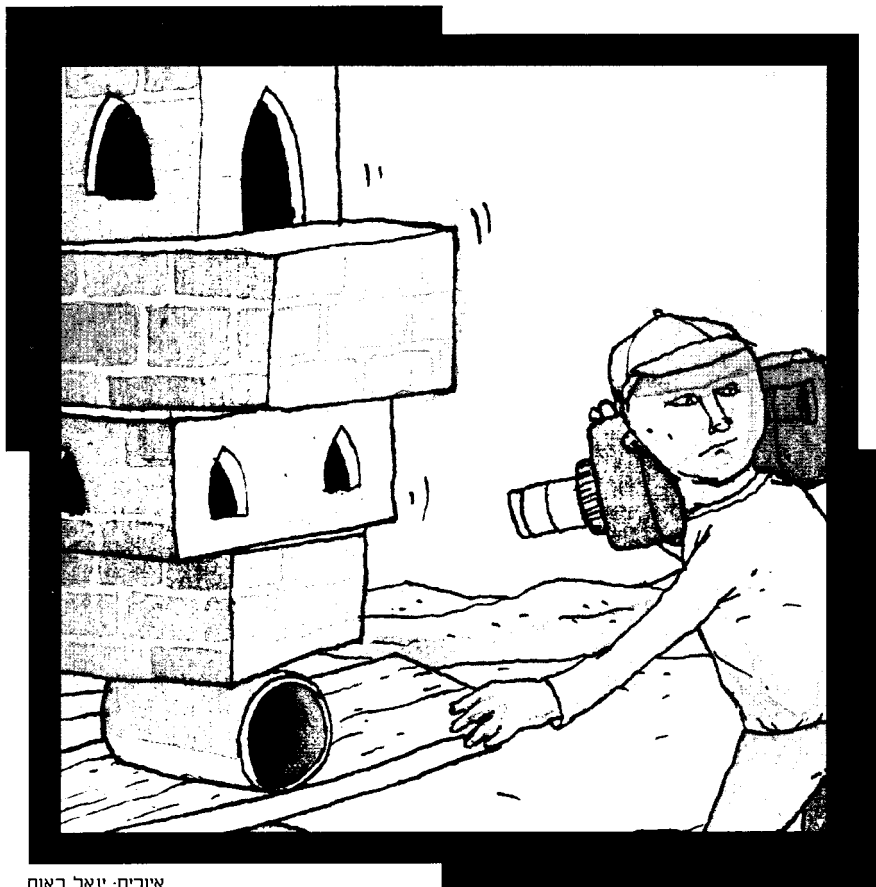
לוח 4 מעלה ממצאים מעניינים, ואולי אף מפתיעים, לגבי יחסו של הסיקור אל מושאיו הפוליטיים: נמצא כי ערוץ 2 נהג להיות

המנהיגים זכה פרס במקום רב ומרכזי יותר מאשר נתניהו. עם זאת חשוב להדגיש, שפער זה נמצא בשני הערוצים (ואף יותר בערוץ 2), והוא עשוי לשקף את יתרוננו של "עושה חדשות" בתפקידי מפתח - ובמיוחד על רקע מבצע "ענבי זעם" ולאחריו - על פני ראש אופוזיציה.

עד כה עסקנו רק במידת הסיקור ובהיקף הבלטתו, אך אין בכך כדי לשקף הטיה בעמדות וביחס התקשורת. סיקור תכופ עולל להוות גם חיסרון, כאשר הוא שלילי או ביקורתי. משום כך, הממד האחרון שנציג הוא השוואת יחסם של הערוצים למתמודדים בבחירות.

התקשורת מגויסת

ראשי "האגודה לזכות הציבור לדעת" חולקים על מסקנות המחקרים, שקבעו כי העיתונות המודפסת והטלוויזיונית סיקרה את מערכת הבחירות ללא הטיית. הנה ממצאיהם

96
בחדשות

איורים: יואל באום

את הטענות על קיפוח או הטיה של הסיקור לטובת אחד הצדדים".
האם טעתה "האגודה לזכות הציבור לדעת" והולוכה את הציבור שולל? במאמר זה ננסה להציג מקצת מן העובדות, שהובילו אותנו למסקנה שהתקשורת האלקטרונית התגייסה למען בחירתו של פרס לראשות הממשלה. דו"ח ראשוני על עובדות אלה הוצג לציבור במסיבת עיתונאים של אגודת "לדעת", שהתקיימה ב-5 ביוני 1996. פירסמנו גם דו"ח מפורט תחת הכותרת "התקשורת המשודרת בתקופת הבחירות - קיום הוראות החוק והסיי-קור האתי והמקצועי". חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה לא התייחסו לממצאינו וגם לא לממצאיו ולטבלאותיו של מאיר שניצר, כפי שהתפרסמו בעיתון "מעריב" במשך יותר

שתי עבודות: הראשונה הופיעה בגיליון מס' 3 של "העין השביעית" והתייחסה לעמודי החדשות של "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ". הוצגו נתונים המלמדים כי הסיקור העיתונאי בעמודי החדשות בתקופה הקרובה ביותר למערכת הבחירות היה מאוזן. העבודה השנייה, המתפרסמת בגיליון זה, מתייחסת לשידורי חדשות הערב במשך תקופת הבחירות בשני ערוצי הטלוויזיה. נבדקו שלושה היבטים: סיקור המפלגות, סיקור שמעון פרס לעומת בנימין נתניהו וההתייחסות אל המתמודדים. הנתונים שהוצגו מורים על סיקור מאוזן של המפלגות, העדפה ברורה לפרס לעומת נתניהו ותוצאות מעורבות לגבי ההתייחסות אל המתמודדים. מסקנת מתכרי המאמר היתה: "יש בממצאינו רק כדי להפריך

אלי פולק וישראל מידד

"האגודה לזכות הציבור לדעת" פירסמה בעיתונות הישראלית, בחודשים שקדמו לבחירות, סדרה של שלוש מודעות שכותר-תן "סכנה - תקשורת מגויסת". במודעות אלה האשמנו את התקשורת האלקטרונית בשלוש האשמות: (א) הטיה לטובת שמעון פרס, מועמד העבודה לראשות הממשלה; (ב) הפרות חוק באמצעות השמעת תעמולה וחוסר איזון; (ג) סתימת פיות של אישים וגורמים המביעים ביקורת על תפקוד התקשורת האלקטרונית. המכון הישראלי לדמוקרטיה החליט לבצע מחקר משלו על תפקוד התקשורת. פורסמו

מארבעה חודשים לפני הבחירות. אנו נתייחס לארבעה היבטים: ההתמודדות בין פרס לנתניהו, חוקי הבחירות, סתימת פיות ועדויות של אנשי תקשורת בכירים.

ההתמודדות בין פרס לנתניהו

כל מי שעקב אחרי ההתפתחויות הפוליטיות בישראל הבין שבבחירות השנה, גורל האומה ייקבע באמצעות הבחירות לראשות הממשלה. הבחירות לכנסת היו משניות במשמעותן, ועל כן הבדיקה האמיתית ביותר של הטיה לכיוון זה או אחר היא ההתייחסות למועמדים לראשות הממשלה.

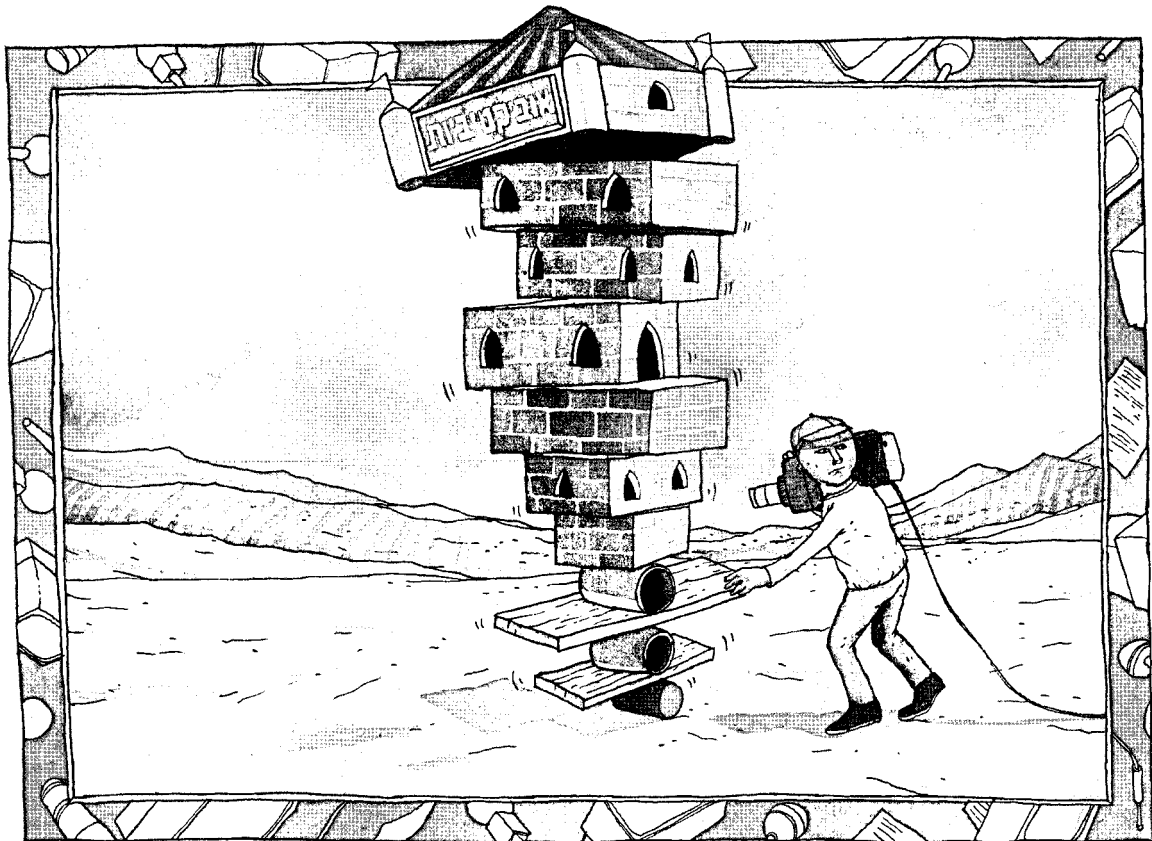
עיון בטבלאות של שניצר מראה שבתקופה שבין 1 בינואר ל-29 במארס הופיע פרס 131

ההפרעות למרואיין וגורמים נוספים הראתה ששילון התייחס בביקורתיות רבה אל נתניהו ובאדהדה רבה לפרס.

במודעה שפירסמו ב-26 באפריל 1996 ציינו את העיוותים והפגיעות התקשורתיות בנתניהו כדלהלן: גידי גוב ערך ביום העצמי את חגיגה בתוכניתו לפרס בלבד. סיורו של פרס ביום העצמאות בקריית-שמונה זכה לסיור קור במהדורת החדשות של ערוץ 2, בעוד שעל ביקורו של נתניהו בנהריה לא דווח כלל. בטלוויזיה החינוכית שודר באותו יום ראיון חגיגי עם פרס בלבד. ראיון עם נתניהו, שנועד לשידור בקול-ישראל ביום העצמאות, לא שודר כמתוכנן בעקבות התערבות גורמים ממשרד ראש הממשלה.

לבאבא ברוך לנהל (בניגוד לחוק) תעמולת בחירות לטובת פרס. הטלוויזיה הישראלית תיארה את תוצאות ההתמודדות בין פרס לנתניהו, יומיים לפני הבחירות, כתיקון. תוצאת אות של סקרים, המורים כי הציבור חשב שנתניהו ניצח, הוצנעו.

התופעה החמורה ביותר, אולי, בהקשר זה במערכת הבחירות כולה היתה ההתגייסות בתקשורת למען פרס ביומיים שקדמו לבחירות. דווקא בתקופה הקרובה ביותר לבחירות חלה חובה חוקית ואתית על התקשורת להקפיד על נייטרליות. המציאות היתה אחרת. הוכרנו למעלה את הסיקור המגמתי של ההתמודדות הטלוויזיונית בין פרס לנתניהו. גידי גוב לא השאיר ספק בתוכניתו מיום 28 במאי שהוא

פעמים, ונתניהו 98; ואילו דווקא בתקופת 60 הימים לפני הבחירות, שבהם אסורה תעמולה בטלוויזיה על-פי חוק (פרט לתשדירי המפלגות), הופיע פרס 84 פעמים לעומת 48 הופעות של נתניהו. הפער גדל בתקופה שבה היה עליו להצטמצם. מחקרם של וימן-וולפספלד אכן מאשר שבתקופת אפריל-מאי נהנה פרס מסיקור כפול כמעט מזה שזכה לו נתניהו. חשוב לדון גם בתכנים. פרופ' אלישע באב"ד פירסם ניתוח השוואתי של ראיונות שקיים דן שילון עם פרס ונתניהו בדצמבר 1995 ובינואר 1996. בדיקת תנועות הגוף,

הפגיעות נמשכו גם לאחר פרסום מודעה זו. נביא דוגמאות: בתוכנית "אולפן ששי" (ערוץ 2) ב-3 במאי הפריעו המראיינים לנתניהו באופן שיטתי והפסיקו אותו באמצע דבריו בתדירות גבוהה. ראיון מרכזי נוסף עם פרס ונתניהו התקיים ב-6 במאי במסגרת התוכנית "פופוליטיקה" (ערוץ 1). המראיינים התייחסו ביתר כבוד לפרס והרשו לעצמם להפריע לעתים קרובות לנתניהו. גם על האיכות הטכנית העיד מאיר שניצר, כי "צוות האולפן הצביע פרס". ב-13 במאי, ב"חמש עם רפי רשף" (ערוץ 2) וב"פופוליטיקה", איפשרו

תומך בפרס. הקמפיין של חב"ד, "נתניהו - זה טוב ליהודים", הוצג בצורה מגמתית, ללא מתן זכות תגובה הולמת לאנשי חב"ד. הושמעה טענה, שכביכול הוגשה תלונה לוועדת הבחירות המרכזית נגד ערוץ 7 על עבירה של שידור תעמולת בחירות. הידיעה הוכחה כלא נכונה. התקשורת האלקטרונית גם התגייסה למען הצבעת המגור הערבי לטובת פרס ביום הבחירות. כשהתברר ששיעור ההצבעה של ערביי ישראל נמוך, הרבו לדון בנושא במהירות החדשות ובפרשנות עד כדי הפיכת עניין חדשותי לעניין תעמולתי. טענות

ששודרו בדבר שיעור הצבעה של 120 אחוז בקלפיות חרדיות לטובת נתניהו הוכחו - לאחר הבחירות - כלא נכונות.

ההתייחסות לחוק

ממשלת העבודה-מרצ יומה שינוי בחוק הבחירות (דרכי תעמולה), שנועד לאפשר למועמדים לראשות הממשלה ולכנסת להוסיף פיצע בתקשורת עד ליום הבחירות. הפרשנים ובעלי העניין (מרדכי קירשנבאום, מנכ"ל רשות השידור, ודן שילון, מנכ"ל "רשת") טענו כי החוק הקיים ארכאי וחובה לשנותו. אגודת "לדעת" התנגדה בחריפות לשינוי המוצע. מחקריה הוכיחו שניצגי הממשלה - ללא תלות בזהותם הפוליטית - זוכים לחשיפה כפולה מזו של ניצגי האופוזיציה. החוק שמנע הופעת מועמדים הבטיח כי הטיה טבעית זו תתבטל בעיצומה של מערכת בחירות. ביקשנו להופיע בפני ועדת החוקה של הכנסת כדי להציג את עמדתנו בפניה, אך יו"ר הוועדה, ח"כ דדי צוקר ממרצ, מנע מהאגודה זכות דמוקרטית זו. עצם מניעת ההופעה לא פורסמה באמצעי התקשורת, ואגודת "לדעת" לא שותפה בדיון הציבורי. את מניעי הקואליציה לשינוי החוק ביטא אברהם בורג, יו"ר צוות התקשורת במטה הבחירות של מפלגת העבודה: "אתה רואה את פרס בסוירים בשטח... מה מקרין יותר חזק? הניוז שהוא לכאורה אובייקטיבי, או מודעות תעמולה שנפרסם בעמוד שבע למטה?" - האם זה מקרה שהתקשורת התחברה כאן לתמיכה בחוק הפועל לטובת פרס?

כיום נראה שהמומחים מסכימים על כך שאיפול על הופעת המועמדים בתקשורת האלקטרונית יש בו אלמנט משוה. כדברי הפרשן של קול-ישראל ירון דקל ב-24 במאי 1996: "בשלושת השבועות שבהם נחסמו ערוצי התקשורת האלקטרוניים בפני שמעון פרס, אני חושב שהיה מיתון ביכולתו לעשות כותרות כפי שהיה בחודשים שקדמו. פרס בכותרות, ביבי במודעות, אבל לא כל-כך בשלושת השבועות האחרונים". כאן המקום להעיר, שהחוק במתכונתו הנוכחית ביטל לחלוטין את תקופת האיפול לקראת הבחירות של שנת 2000. אנו מתריעים על כך שמעשה זה יתן עדיפות לממשלה הנוכחית. ראוי להחזיר את החוק למתכונתו הקודמת כבר עכשיו. בעקבות תלונות של אגודת "לדעת" אל ועדת הבחירות המרכזית, הטיל יו"ר הוועדה, השופט תיאודור אור, מגבלות על השידורים בערוץ 1 ובגלי-צה"ל. פנייתנו, כמו גם החלטות השופט, לא זכו לסיקור תקשורתי וגם לא גרמו לדיון פומבי במהות התלונות.

יתעדנו הפרות לכאורה של חוק הבחירות (דרכי תעמולה) בשתי רשתות הטלוויזיה בתקופת 60 הימים שקדמו לבחירות. 58 אירועים תועדו, מתוכם 37 בוצעו בידי ניצגי

הקואליציה. פירוט ההפרות ניתן בדו"ח של האגודה. מסקנותיו העיקריות: "ממצאי המחקר מצביעים על נטייה ברורה מטעם כלי התקשורת האלקטרוניים שלא לקבל את מרות החוק... הכשל התבטא בהתנהגות מעדיפה כלפי מחנה אחד במערכת הפוליטית".

סתימת פיות

מודעה מ-1 במאי 1996, התומה בידי אנשי רוח שדרשו "במה נאותה והוגנת להופעת שני המועמדים לתפקיד ראש הממשלה", הופיעה בעקבות המודעות שלנו, שבהן פירסמנו ממצאים עובדתיים בדבר העדפת התקשורת האלקטרונית את פרס על פני נתניהו. למרות זאת, לא ניתנה לאגודה או למי מנציגיה ההודמנות להופיע בתקשורת האלקטרונית, להציג את הממצאים ולבטא את עמדותינו. העובדות שפורסמו לא הוכחשו; התקשורת התעלמה מהן. סתימת פיות לא היתה נחלתנו בלבד. פרופ' גבריאל מוקד וד"ר יובל שטייניץ הוזמנו כמה פעמים לתוכניות שונות כדי להביע ביקורת על התקשורת, אך ההזמנות בוטלו ברגע האחרון. ב-21 במאי, למשל, אמור היה להתקיים דיון בתוכנית "משאל עם" (ערוץ 1) בהשתתפות

התקשורת הישראלית פעלה למניעת בחירתו של נתניהו לראשות הממשלה. האם נלמד הלקח?

שטייניץ ומוקד, אך הדיון בוטל בנימוק ש"קמה התנגדות לתוכנית מצד חוגים ברשות השידור". מקרים נוספים תועדו במודעות של "לדעת" מ-23 במאי 1996 ובדו"ח שלנו.

עדיפות של אנשי תקשורת

נביא כאן כמה ציטוטים מפי אנשי תקשורת בכירים שהתייחסו לנושא. ב-2 במאי 1996 אמרה שלי יחימוביץ' מקול-ישראל: "נהיה גלויי לב לרגע ונודה בעובדה הפשוטה, שמר" בית אנשי התקשורת בארץ הם אנשי שמאל. מה זה שמאל? הם מצביעי מפלגת העבודה או מצביעי מרצ". והגיב על כך מרדכי קירש-נבאום: "אבל הנכון הוא שמרבית העיתונאים, לא רק אצלנו... הם אנשים מאוד ליברלים... או יכול להיות שהם מתפרשים כמוזיה עם השמאל". באותו יום אמר דן שילון: "מרבית שורת המוזיקים בדעות של מהמרכז שמאלה". יטען הטוען, וביניהם פרופ' גבי וימן (קול-ישראל, 7 באוקטובר 1996), שאמנם הכתבים מצויים מהמרכז שמאלה, אך הם יודעים לשמור על נייטרליות מקצועית; טענה זו לא מתיישבת עם הממצאים שמנינו עד כאן וגם

עם עדיפות של אנשי התקשורת עצמם. להלן כמה דוגמאות: בבוקר שלאחר הבחירות מתייפחת אושרת קוטלר (ערוץ 2) בפומבי על ההפסד של פרס. בגיליון 3 של "העין השביעית" אומר נחום ברנע: "נתניהו היה צריך להתגבר על תקשורת עוינת". אורית גלילי מעידה בתוכנית "שטח הפקר" (ערוץ 1) ב-5 ביוני: "העיתונות כולה היתה מגויסת לטובת פרס, באופן מוחלט". והיא מוסיפה: "באף תרחיש שלי ושל עמיתי לא עלתה האפשרות שביבי נתניהו ינצח בבחירות... עיתונאי בא לסקר משהו, הוא בא עם העולם הפנימי שלו, וכנראה זה מה שמשפיע על הדיווח שלו".

סיכום

אזרחי ישראל הבינו מה קרה. סקר שנערך מטעם מכון "גיאוקרטוגרפיה" ופורסם ב-9 בפברואר 1996 מגלה שרק מיעוט זניח סבר שיש נטיות ימניות במהדורות החדשות. הרוב המכריע האמין, שהמהדורות נייטרליות או נוטות שמאלה. סקר שערך מכון "גאלופ" לאחר הבחירות שוב מראה, שמרבית העם חש שהתקשורת שמאלנית. הביקורת הספונטנית והרועמת על התקשורת במעמד ההכתרה של נתניהו כראש הממשלה ביטאה את רחשי הציבור שתמך בנתניהו. אפילו הטלוויזיה הישראלית לא התכחשה לעובדות. הדיון על התקשורת שנועד לתוכנית "משאל עם" ב-21 במאי 1996 פורסם מראש תחת הכותרת "התקשורת - מאוזנת או שמאלנית". גם ברשות השידור ידעו שהתקשורת לא יכולה להיות ימנית.

מחקרנו גילה שיש ויש בסיס לטענה, שבט-לוויזיה הישראלית קיימות תופעות של הטיה, העדפה וסטייה מדיווח הוגן ושוויוני. כלי התקשורת האלקטרוניים בחרו שלא לקבל על עצמם את מרות החוק והפרו את כללי האתיקה המקצועית. בהעדר מנגנון בלתי תלוי של ביקורת ובמניעת ביקורת ציבורית ראויה נוצר כשל מערכתי. הרושם שנשאר לצופה ולמאזין היה יחס אוהד למועמד העבודה לראשות הממשלה.

תוצאות מחקרם של וימן ושל וולפספלד חלקיות בלבד. הם התייחסו אך ורק למהדורות החדשות בערב. אין התייחסות לתוכניות אקטואליה מרכזיות, לתכניות ראיונות, בידור, הומור וסאטירה. תוכניות אלה היו נתח נכבד ביצירת דעת הקהל. גם במסגרת מחקרם המצומצם בולטת העובדה שפרס זכה לחשיפה כפולה כמעט מזו של נתניהו. מבט רחב על סיקור מערכת הבחירות לראשות הממשלה, בדיקות כמותיות ואיכותיות, עדויות חד-משמעיות - כל אלה מביאים לידי מסקנה, שהתקשורת הישראלית אכן היתה מגויסת למניעת בחירתו של נתניהו לראשות הממשלה. האם נלמד הלקח? ■

פרופ' אלי פולק הוא יו"ר האגודה לזכות הציבור לדעת. ישראל מידד הוא מנכ"ל האגודה

היד שהונפה על ברנע

או תפקידו" - עבירה שהעונש עליה הוא חמש שנות מאסר. לחילוף- פיץ יכולה היתה לדרוש הרשעה בתקיפה בחבורה, עבירה שהעונש עליה הוא ארבע שנות מאסר.

מסע ההנחות נמשך בכך שהתביעה השלימה עם החשיבות שייחסה השופטת לשאלה אם היה זה הנאשם ש"רק" הניף יד לעבר ברנע בכוונה לחבוט בו, כפי שהונצחה התנועה במצלמת הווידאו, או שידו גם פגעה בברנע. היה על התביעה להסב את תשומת הלב לכך שככל הנראה מדובר בביצוע בצוותא, אמנם ספונטני, של עבירת אלימות, ובביצוע כזה אין זה חשוב כלל ידו של מי מן המבצעים פגעה. הידי-ים של כל המשתתפים בעבירה הופכות, מכוח הביצוע המשותף, לידיים משותפות. אפשר שאילו היתה התביעה מבחירה זאת, היתה נמנעת התוצאה המוזרה של הרשעה בניסיון תקיפה בלבד.

השיא במסע ההנחות התבטא בכך שהתביעה הסתפקה בטיעוניה לעונש בדרישת מאסר על-תנאי וקנס כספי, למרות העובדה שהנאשם - שכפר באשמה - נמנע מהבעת חרטה על מעשהו. כך אמנם גזר בית המשפט, שכן מקובל שאין מחמירים בעונש מעבר למה שמבקשת התביעה.

התביעה התעלמה מכך שאין מדובר באירוע חד-פעמי אלא בתופעה קבועה: אנשים המשתתפים לשולי הימין הקיצוני מנצלים הזדמנויות רגישות, כגון הלוויות של קורבנות טרור, כדי לבצע פרעות בעיתונאים ובצלמים תוך שיגור המסר שאלה, אנשי התקשורת, הם שותפיהם של מבצעי הפיגועים, ולכן מותר להתנכל להם. כן התעלמה התביעה מן הפגי-עה החמורה שהסבה התקיפה ליכולת למלא את התפקיד העיתונאי: כמי שנתונים לטרור, האם אין לחשוש שעיתונאים יימנעו מלהגיע לאירועים רגישים או יימנעו מלכתוב דברים העלולים להופכם לקורבנות?

לסטנדרט העונשי שקבעה כאן התביעה יש משמעות ברורה: מי שעברו נקי, יש לו הזדמנות אחת לפחות להשתתף בפוגרום על עיתונאי מבלי לסכן את חירותו, גם אם ייתפס (והסיכוי לכך אינו גדול) ויורשע. יש בכך הוזה משמעותית של חייהם וגופם של העיתונאים ומשום הזמנה לפגוע בהם. המסר הזה אינו מושמע במדבר; הוא נופל על אוזניים כרויות של מי שיש להם בלאו הכי מוטיבציה גבוהה לנהוג כך, וכל מה שהם זקוקים לו הוא מעט עידוד. אכן, שיתוף פעולה בין המשטרה רה לבין חוגי הפוגרומיסטים. אין זו נחמה גדולה, ששיתוף הפעולה הזה אינו נובע מודון אלא מחוסר דעת.

יש פער בלתי ניתן לגישור בין היחס הראוי לעיתונאים, כמי שממלאים תפקיד חברתי בעל חשיבות עליונה, לבין היחס כלפיהם במציאות - כפי שהוא עולה מפרשייה זו או מהשתלחותו המאיימת של ראש עיריית ירושלים אהוד אולמרט בעיתונאים באחרונה. את היחס החברתי לעיתונאים קשה לשנות, אולם בשיטה משפטית שהעלתה את חופש העיתונות אל מרומי סולם הערכים שלה מתחייבת גישה אחרת להגנה על גופם של העיתונאים. ■

מדרכי קרמיצ'ר הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטה העברית ועמית מחקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

ב-20 במארס 1995, בעת הלווייתם של נחום הוס ויהודה פרטוש ז"ל בקריית-ארבע, הותקף העיתונאי נחום ברנע בידי כעשרה אנשים, שהכווהו מכות נמרצות במשך דקות ארוכות.

ב-4 באפריל 1996 הסתיים משפטו של אחד המתנפלים, שהורשע בניסיון תקיפה ונדון למאסר על-תנאי ולקנס.

האירוע עצמו והטיפול החקירתי והמשפטי בו מאפשרים לבחון את מידת ההגנה שהחברה הישראלית מעניקה לעיתונאי הממלא את תפקידו.

האירוע עצמו

מדובר באירוע שנמשך דקות מספר ושבמהלכו הותקף אדם יחיד בידי המון. התקיפה עלולה היתה להסתיים בחבלה חמורה. אף-על-פי-כן, לא התערבו בנעשה השוטרים הסמויים או שאר השוטרים הרבים שנכחו במקום. השופטת בלהה כהנא הביעה תמיהה מוצדקת על מהדלם של האחרונים והבנה לאי התערבותם של הראשונים. הבנה זו אינה מובנת לי. לא ברור מדוע משימתם כשוטרים סמויים חשובה יותר מהצלת אדם מותקף, הנתון לסכנה חמורה. לא ברור מדוע לא התערבו, לפחות, כאזרחים שאינם מוכנים להשלים עם פוג-רום, כפי שנהגו אזרחים אחרים שניסו לחלץ את ברנע מידי תוקפיו.

השופטת גילתה הבנה גם לשיקולי המשטרה שלא לעצור את הנאשם בעת ההלוויה עצמה, "פעולה שבאותו זמן ובנסיבות המצערות שבהן נרצחו שניים מתושבי קריית-ארבע יכולה היתה לגרום לתסיסה רבה ומיותרת בקרב אנשי קריית-ארבע". גם הבנה זו אינה מובנת; עולה ממנה השלמה עם עמדה שלפיה לווייה היא עילה והזדמנות לפגיעה בעיתונאים.

הועיקר, המשטרה מעלה בחובה הבסיסית ביותר המוטלת עליה - למנוע מעשים של אלימות ולהציל מותקף מידי תוקפיו. אם אין המשטרה ממלאה תפקיד זה, מה לנו משטרה?

החקירה

למרות שהאירוע היה רב-משתתפים - הן אזרחים והן שוטרים - ואף צולם בחלקו במצלמת וידאו (לא משטרתית, חלילה), איתרה המשטרה רה רק תוקף אחד מבין המון התוקפים ולא עלה בידה לאתר את השוטרים הגלויים שנכשלו במילוי תפקידם. אכן, הישג חקירתי!

התביעה

מסע ה"הנחות" של התביעה המשטרתית מתחיל בסעיף האישום שבחרה - תקיפה רגילה, שהעונש המרבי עליה הוא שנתיים מאסר, במקום תקיפה חמורה. מדובר ב"הנחה", שכן שתי אפשרויות האי-שום האחרות שעמדו בפני התביעה גוררות עונשי מאסר ארוכים יותר. היא יכולה היתה לטעון שהקורבן היה "גותן שירות לציבור מטעם גוף המספק שירות לציבור, והתקיפה קשורה למילוי חובתו

לשון הרע

איתן להמן

תקדים: אין לשאול עד במשפט אם היה מקור לכתבה עיתונאית

בבית המשפט המחוזי בירושלים מתבררת בימים אלה תביעת הדיבה של העיתון "מעריב" נגד רשת שוקן. התביעה הוגשה בעקבות כתבה שפורסמה בעיתוני הרשת ובה נטען כי "מעריב" סחט מפרסמים תוך איום לפרסם מעל דפיו דברים לא מחמיאים על חברות שלא יפרסמו את מוצריהן ושירותיהן בעיתון.

באחרונה העלה עו"ד דן אבי-יצחק, בא-כוחו של "מעריב", דרישה דיונית לחקור את העדים שמעלה הנתבעת, רשת שוקן, בשאלה אם שימשו מקורות מידע לכתבה נשואת התביעה. עו"ד אבי-יצחק לא ביקש בשלב זה להסיר את החיסיון מעל אותם עדים שיישאלו ויבקשו חיסיון עיתונאי, אלא רק לקבל מכל עד הגנה תשובה לשאלה אם היה מקור, ואז לחקור כל עד שיוותר בבית המשפט על החיסיון המגיע לו. בא-כוח הנתבעים, עו"ד יהושע חורש, התנגד לבקשה. לטענתו, אסור להעמיד את המקור העיתונאי במצב שבו יידרש להחליט אם לבקש חיסיון או לוותר עליו. עו"ד חורש טען שכל תשובה שיתן העד תחשוף אותו למעשה, בין אם היה מקור או לא. ברור שרק מקור יכול לבקש חיסיון, ולכן גם אם החיסיון לא יוסר, תיחשף העובדה שאותו עד הוא מקור.

מדובר בשאלה תקדימית מבחינות רבות. ראשית, שאלת החיסיון העיתונאי התעוררה עד כה בדרך-כלל רק כאשר התבקש עיתונאי להשיב על שאלות הנוגעות למקור שלו וסירב. בשום מקרה כמעט לא התעוררה השאלה מנקודת מבטו של המקור עצמו. המקרה היחיד היה בג"ץ גילת, שבו ביקש העיתונאי מרדכי גילת למנוע מהיועץ המשפטי טי לממשלה להאזין לקלטת של שיחה בינו לבין מפכ"ל המשטרה דאז, יעקב טרנר. באותו מקרה לא התקבלה בקשתו של העיתונאי לחיסיון, מאחר שהמקור עצמו - המפכ"ל - לא רק שוויתר על החיסיון, אלא אף היה מעוניין שהיועץ המשפטי יאזין לשיחה, כדי להו-כיה את ניקיון כפיו.

השופט יונתן עדיאל פסק - לנוכח בג"ץ גילת, לנוכח המשפט האמ"ר יריקאי ולנוכח מסקנות הוועדה הציבורית לבדיקת החקיקה של החיסיון העיתונאי (שפורטו ביתר הרחבה במדור "לשון הרע" בגיליון מס' 3 של "העין השביעית") - כי החיסיון העיתונאי אכן נועד לשרת את המקור, ולא את העיתונאי. למעשה, גם תקנון האתיקה המקצועית של העיתונות, כפי שאושר באחרונה, מאשש מסקנה זו (התקנון פורסם גם הוא בגיליון מס' 3 של "העין השביעית").

ההחלטה תקדימית בקנה מידה נוסף. בין הטענות העיקריות של בא-כוח "מעריב" היתה ההשוואה בין החיסיון העיתונאי לחיסיון מפני הפללה עצמית, שנחשב לחיסיון חשוב בהרבה בשל ההשלכות החמורות שעלולות להיות לאדם שלא ייחנה ממנו. בחיסיון מפני הפללה

עצמית לא יכול העד לטעון כי אין להציג לו שאלות כלל. גם אם עצם השאלה אינה נוחה לו, כל שביכולתו לעשות הוא לבקש שלא לענות ולהפעיל את החיסיון.

אם כך הוא הדבר לגבי חיסיון מפני הפללה עצמית, העומד רק ביחס לראיה שיש בה הודיה בעובדה המהווה יסוד לעבירה שבה עשוי העד להיות מואשם, טען עו"ד אבי-יצחק, הרי מ"קל וחומר" יש להסיק שגם בחיסיון עיתונאי, עצם הצגת השאלה לא יכולה להיות אסורה. למרות טענה רבת משקל זו, פסק השופט עדיאל כי אין לשאול את עדי ההגנה אם שימשו מקורות עיתונאיים. השופט המחיש את ההבדל שמצא בין שני החסיונות שעו"ד אבי-יצחק ביקש להשוות ביניהם. כך, במקרה של החיסיון העיתונאי נמצא כי עצם הצגת השאלה ומתן התשובה עליה תחשוף, למעשה, את עובדת היותו של העד מקור. כאמור, גם אם ביקש העד חיסיון ברור מאליו כי היה מקור, משום שאם לא כן אין כל טעם לבקשה. ברור, אם כן, שעצם הצגת השאלה - עוד לפני הקירה לעומק בנושאי הכתבה - תסכל את מטרתו של החיסיון העיתונאי, שכן עוד לפני הסיכוי להפעלתו יוכל "מעריב" לחשוף את מקורותיה של הכתבה.

לעומת זאת, בעצם הצגת שאלה מפלילה אין פגיעה בעד, שכן גם אם יבקש חיסיון לא "יחשוף" בכך את זהותו, משום שזו כלל איננה עומדת לשאלה. החיסיון נועד רק למנוע הפללה עצמית, לא החשדה, וקבלת חיסיון לאחר הצגת השאלה לא פוגעת כלל בעד מבחינת הרצ-יונאל של החיסיון. הצגת השאלה והשימוש בחיסיון מפני הפללה עצמית אינם מחייבים את המסקנה כי העד שקיבל חיסיון אכן ביצע את העבירה שלגביה נשאל. ניתן גם לשאול שאלה רק לגבי יסוד אחד של עבירה, שאינו מעיד בהכרח על קיום עבירה כל עוד לא ביצע החשוד את כל יסודות העבירה (הדוגמה שנתן בית המשפט בהקשר זה היא שחיסיון יחול על הודאה בביצוע אקט מיני של חדירה, למרות שאין הודאה כזו מחייבת הרשעה באינוס, שכן ייתכן שהאקט נעשה בהסכמה).

גם עצם העובדה שאחד הצדדים מזמן את העדים לא פוגעת בזכותם שלא להיחשף, שכן מטרת החיסיון היא, למעשה, הגנה על המקורות, והם אינם צריכים להיפגע מכך שזומנו להעיד.

החלטת בית המשפט נגעה גם בשאלה העמוקה יותר - האם החיסיון העיתונאי יחול רק על זהות המקור, או גם על המידע עצמו. כך, למשל, ייתכן שמוטר המידע הוא שותף "זעיר" לשחיתות, שמוכן לגלות לעיתונאי את דבר קיומה, שבו מעורב גם הוא, בתנאי שחלקו לא יתגלה. לעיתון ולאיינטרס הציבורי חשוב שהשחיתות תתגלה ושהשותפים העיקריים למעשי השחיתות ייחשפו, וכמו שמערכת התביעה נוטה להעניק לפושעים מעמד של "עד מדינה" כדי שיפליילו את ראשי הפשע, כך יוכל גם העיתון לתת מעמד דומה לחושף השחיתות. השופט עדיאל סבר, כי אכן יש להרחיב את החיסיון גם בנוגע לתוכן המידע (אם כי מדובר, כמוכח, בחיסיון יחסי שבית המשפט יכול להסירו באופן גמיש למדי), אולם לצורך ההחלטה שלפניו לא מצא לנכון לקבוע מסמרות בשאלה זו.

כיוון שפרקליטי רשת שוקן כלל לא העלו את הטענה שלמקורות הכתבה הובטח חיסיון גם על עצם המידע שמסרו, מעבר לזהותם, פסק בית המשפט של "מעריב" תינתן האפשרות לעיין בכל החומר שהיה בידי רשת שוקן, כל עוד חומר זה אינו חושף את זהות המקורות. ■

(תודה לעו"ד גלית קסטיאל ממשרד ש. הורביץ ושות').

עו"ד איתן להמן הוא עורך מחקר בסמך הישראלי לדמוקרטיה

איפה טעינו?

תהליך השלום, וגם אם ניסתה להקפיד על סיקור מקצועי ונטול פניות, קשה היה שלא להבחין בנטייה הטבעית של עיתונאים רבים לעבר השמאל המדיני ובאהדה כמעט מובנת מאליה כלפי משכני השלום - רבין ופרס.

בדיעבד אני יכול לקבוע, כי הנטייה לבטל את אפשרות ניצחוננו של נתניהו לא היתה מבוססת על תשתית מוצקה של מידע וניתוח, כי אם על משאלת לב. ההשוואה המתבקשת לגודל טעותה של העיתונות היא למחדל יום כיפור, 1973. העיתונות היתה שבויה בקונספציה וכשלה בפענוח הנתונים שהיא עצמה סיפקה. "הארץ" נמצא, לצערי, בכלל זה - ואני בתוכו.

הקונספציה שעליה נסמכנו היתה מורכבת מכמה הנחות: התהליך שהחל באוסלו הוא בלתי הפיך; מרבית הציבור אינו מתנגד לתהליך ואינו משלם מחיר ממשי תמורת הוויתורים לפלשתינאים; הגורמים היחידים שנפגעים ישירות מהמהלך הם תושבי ההתנחלויות (בחלקם) ואידיאליסטים קיצוניים, שכוחם האלקטורלי אינו משמעותי; רצח רבין נתפס כאסון לאומי ומשום כך גם תהליך השלום הפך לנכס לאומי; פרס הוא מדינאי ותיק ומנוסה, ממשיכו של רבין, ועומד בראש צוות מיומן; ופירות השלום - הרווחה הכלכלית המצופה והמעמד הבינלאומי האיתן של ישראל.

הנה כמה הנחות נוספות שנטינו לזלזל בהן, או לא להחשיבן במידה מספקת:

- פרדוקס הצבעת העולים מחבר המדינות. קליטתם המהירה והמוצלחת יחסית לא פוגעה את הטינה והניכור שהם רוחשים כלפי השלטון המכהן. בנקודה שבה הם נמצאים עתה, הם רואים יותר את קשייהם מאשר את הצלחתם.
- חזון המזרח התיכון החדש נועד לאלוטות בלבד. חזונו הכלכלי של שמעון פרס חלף מעל לראשיהם של מגורים שלמים. הברכה שבתנופה הכלכלית היתה דלת משמעות בקרב השכבות החלשות; האהדה המדינית הבינלאומית שממשלת ישראל זכתה לה היתה נטולת ערך ממשי למרבית תושביה.
- המגזר החרדי נותר שווה נפש לשגשוג המובטח במזרח התיכון החדש ואף עוין לו.
- שגשוגם של "אוכלי השפנים" וכוחם הפוליטי הגובר עם התפתחות השלום נתפס כמאיים על הציבור החרדי.
- הפיגועים פעלו את פעולתם. היו בוחרים

שבויים בקונספציה

חנוך מרמרי

ב-29 במאי, בעשר בלילה, כאשר אנשי הסיקורים בשני ערוצי הטלוויזיה חזו ניצחון דחוק לשמעון פרס, עדיין סברתי - כמרבית הסובבים אותי - שהפער בן 1.4 האחוזים שנקבע בקלפיות המדגם בשני הערוצים יתרחב במשך הלילה. המידע שאישש זאת היה, שערביי ישראל הלכו להצביע בשעה מאוחרת ורובם לא נכללו בקלפיות המדגם - ואלה נוטים בבירור לפרס. אבל לא המידע הזה ולא הפרשנות שלו הם שנטעו את הוודאות הקרובה באשר לניצחוננו של פרס, כי אם התפיסה שהתגבשה במרוצת השנה שקדמה לבחירות ובמיוחד לאחר רצח יצחק רבין. על-פי התפיסה הזאת, תהליך השלום אינו ניתן לעצירה - ופרס אדריכלו חייב להיבחר.

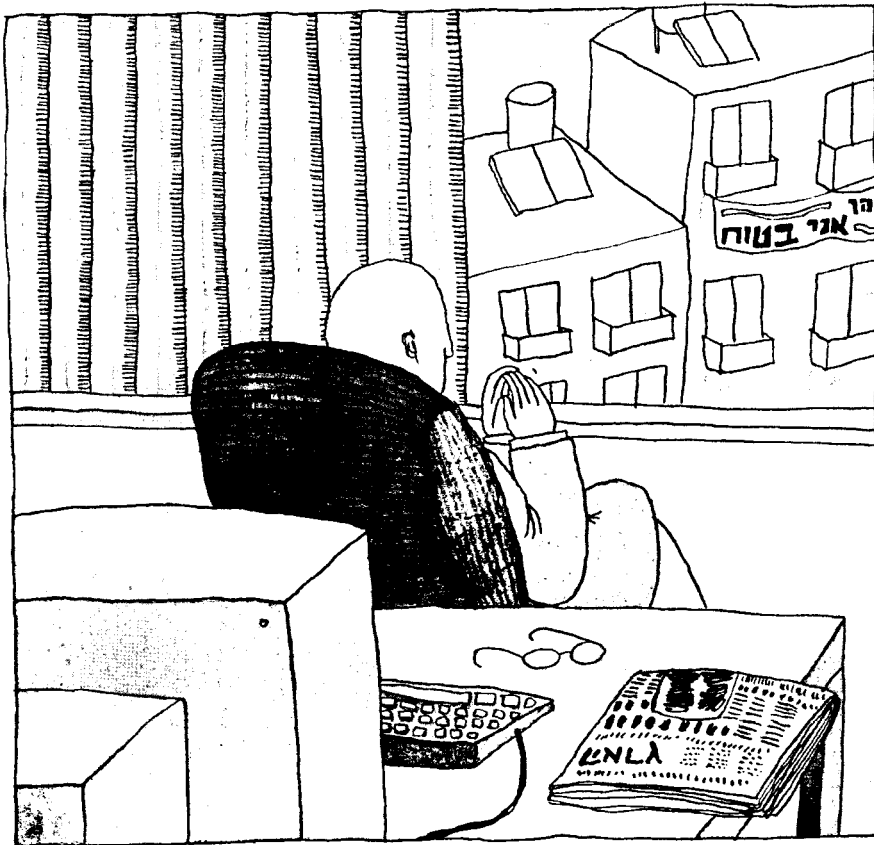
לכאורה, ניתן למדוד את גודל ניצחוננו הסופי של נתניהו באחוזים, או במספר המצביעים: אחוז אחד של פער, או 29,457 קולות. די היה בסטייה הכמותית הזאת להביא למהפך, שלא היינו ערוכים אליו כלל. למעשה, כמו הרוב הגורף של כתבי המאמרים והפרשנים, עסקתי גם אני בעיקר בשאלת היקף הניצחון החזוי של פרס ומשמעותו מבחינת עיצוב פני הממשלה ויכולתה לקבוע מדיניות לארבע השנים הבאות.

לא צפיתי מצב של ניצחון לבנימין נתניהו, על אף שהיתה הסתברות כלשהי לניצחון כזה - גם על-פי מערכת ההנחות והנתונים שעליהם נסמכנו. מכיוון שניצחוננו של נתניהו לא נצפה - ולו בסבירות נמוכה - לא נלקחו בחשבון ההשלכות המעשיות הנובעות מחילוף פו השלטון. לכן ברור שלא נערכנו למשמעות הרעיונית שבהליכה בדרך מדינית וחברתית שונה בעליל מקודמתה.

אנו, אנשי העיתונות הכתובה והאלקטרונית, נמנים עם מגזר מצומצם, אליטיסטי, מבוסס, עירוני וחילוני. העיתונות, אשר רואה את עצמה נדבך מרכזי בחברה ההולכת ונפתחת ועמוד תווך בדמוקרטיה ההולכת ומשתכללת, נוטה מטבע הדברים לעבר הגורמים הפוליטיים שמבטאים ומממשים תפיסות כאלה: רובם ככולם במגזר העבודה-מרצ. העיתונות ליוותה באהדה ואף בהתלהבות את

בכלל היה בהן כדי להשפיע על החלטת הבור, הן באו מאוחר מדי. ואולם עיקר כישלונה של העיתונות היה באי הצגה עיקשת ושיטתית של שאלות נוקבות לשמעון פרס ולמפלגת העבודה עוד בשלבים המוקדמים של מסע הבחירות. לא הקדשנו תשומת לב מספקת לפער ההולך וגובר בין המבוססים לחלשים. לא לחצנו די בעניין קליטה ראויה של העולים.

שהעדיפו ביטחון אישי ללא שלום על פני שלום ללא ביטחון אישי.
 • רצח רבין עורר קיטוב בין שמאל לימין וחיידך את העוינות בין ציבור מאשיים לציבור מתגונן. הימין הפוליטי הצליח להתנתק מיגאל עמיר ולנהל ויכוח פוליטי עם שמעון פרס. רצח רבין, שהיה ביסוד הבחירות המוקדמות - נעדר מהן כמעט כליל. כל ההנחות הללו, אשר קבעו במידה רבה

איור: יערה ענח

לא עשינו מספיק כדי להבין ואף לשכנע כי השלום הוא צורך עליון של כל שכבות הציבור, וכי בפירותיו, גם אם יאחרו להגיע, נחלק כולנו. וגרוע מכל אלה - ראינו כיצד הלם הירצחו של יצחק רבין הולך ומתפוגג, ולא עשינו די כדי להשאירו בתוכנו, לזיכרון מתמיד. ■
 חנוך מרמרי הוא העורך הראשי של "הארץ"

את תוצאות הבחירות, היו ידועות לנו מראש. בדיקה בארכיון מגלה כי "הארץ" נתן לקוראיו מידע מספיק כדי לאשש כל אחת מהנחות האלה - ובכל זאת התעלמנו ממשמעותן. חומרת השגיאה אינה דווקא באי הכנה מספקת של העיתונות לקראת עידן בנימין נתניהו. מרבית השאלות הנוקבות על אודות המנהיג החדש נשאלו רק לאחר היבחרו - ואם

טלוויזיה, יותר מתמיד, היא בין המשתתפים המרכזיים בעיצוב, בגיבוש ובהגדרה של דימויי נשים וגברים. הדמויות הניבטות אלינו מן המרקע, היחסים בינן לבין עצמן והיחס שלנו אליהן מייצרים במישרין ובעקיפין מקור לא אכזב של הבנה. בעבר היה ניסיון מצד מנהלי הטלוויזיה וכל העוסקים במלאכת בחירת הסרטים, הכנת התוכן ניות או אישור ההפקות לומר שהטלוויזיה מראה את המציאות ואיננה מייצרת אותה. זוהי התכחשות לעובדה שלדימויים חוזרים ונשנים יש כוח והשפעה, שעליהם נאבקים פרסומאים, מנהלי תוכניות ומנכ"לי הערוצים השונים.

סקירה שיטתית של תוכניות הטלוויזיה לפני כעשור העלתה כי נשים תופסות כ-14% מזמן המסך, שהן ממלאות תפקידים מסוימים בלבד, הקשורים בעיקר בנושאי חינוך ואמנות, ושהן מוצגות כחלשות, פגיעות, תלויות בגברים, נכזות, קורבנות ואובייקטים מיניים בתכנים הדרמטיים והקומיים.

יש היום יותר נשים על מרקע הטלוויזיה מאשר אי פעם. יותר נשים מנחות תוכניות, יותר נשים משתתפות בתוכניות המלל, יותר נשים משמשות ככתבות מן השטח - ולא רק בענייני חינוך - ויותר נשים מתראיינות. סקירה של התקופה האחרונה מעלה כי היום תופסות הנשים 20% מזמן המסך. האם העובדות הללו מצביעות על שינוי בהתייחסות הטלוויזיה לנשים? יותר נשים משתתפות בתוכניות המקוריות. האם הדבר חולל שינוי במגמת הסטריאוטיפיזציה של נשים? האם יש לנשים בתקשורת דימוי אמיתי יותר?

השינויים בתקשורת לא רק שלא שינו את היחס אל "הגברת" אלא הגדילו לעשות והסירו ממנה את האדרת. רוצה לומר, נשים היו ונשארו גם היום חד-ממדיות בדרך הצגתן בטלוויזיה. תכיפות ההופעות על המרקע לא הביאה לריבוי דמויות של נשים, לביטוי מגוון הדעות הרווחות בציבור ובעיקר לא לניתוח המיתוס בדבר ההומוגניות של נשים, האומר "ראית אחת ראית את כולן". על-ידי-כך עסוקה הטלוויזיה, למעשה, בצנזור עצמי של הנשים והווייתן ובהתעלמות מהן. נשים שאינן תואמות את הסטריאוטיפים המצויים בתפיסה או בפנטסיה גברית כלשהי אינן להן מקום בגיבורות, ונשים שעשויות להפריך מיתוסים יש להסתיר מעין הצופה, שמא ישנו את המציאות.

הנשים הוצגו מאז ומתמיד באופן דיכוטומי - כקורבנות מצד אחד או כמרשעות המובילות לאסון מצד שני. ברקע היו תמיד אלה שתפקידן להיות קישוט יפה. בדרך זו או אחרת מנציח תה הטלוויזיה גם היום את אותם רעיונות, גם באמצעות מי שהיא מעסיקה וגם באמצעות התכנים שהיא בוחרת להביא לציבור. עידן הכבלים הניב כמות ערוצים גדולה וסקטוריאליזם מצד אחד ותחרות על רייטינג - בעיקר מול שני ערוצי הטלוויזיה הישראלית - מן הצד השני. ריבוי הערוצים לא שינה את הקו שהנחה את קברניטי התקשורת כמו גם את המפרסמים: נשים יעטרו ויקשטו את האולפנים. זה בוודאי מה שהנחה את יוצרי אות הפתיחה ליומן השבוע בערוץ 1, שבו נראים בחטף מנהיגים ופוליטיקאים, אש ותמרות עשן כרמו לאירועי טרור ומלחמה, נופים מגופים שונים וגם... אשה מהלכת בביקיני. לאשה הזו אין ולא כלום עם יומן השבוע, והשימוש בדימוי הזה נועד, כנראה, להעלות את הצפייה ביומן.

הרעיון של נשים כמקשטות אולפן היה זמן רב חלק מתפיסת עולמם המקצועית של מנהלי הטלוויזיה, ולצורך כך היו הנשים מקריינות את החדשות לצד הגברים. ואולם, לא היה זה שידור חדשות שווינו, כי הגברים תמיד היו מובילי החדשות (anchormen): הם ריאיינו את הפוליטיקאים, את הפרשנים ואורחים אחרים, ואילו הנשים באולפן היו עוזר כנגדם, פשוטו כמשמעו. יאיר שטרן, מנהל הטלוויזיה, אמר לי במסגרת המאבק על שינוי המודל הלקוי הזה כי "נשים לא יכולות להיות מובילות החדשות, כי הן משתיינות במכנסיים כשהן מראיינות מכובדים". כדי לשמור על "כסא יבש" באולפן החדשות של ערוץ 1, הוחלט למנות את חיים יבין למוביל הבלעדי. רק הצורך בכוח אדם נוסף לאולפני החדשות של ערוץ 2 ולאולפני החדשות המקומיים והארציים של הכבלים הביא לשם גם נשים; ולמרבה הפלא גילו בהנהלות הערוצים השונים שהן מראיינות בהצלחה רבה פוליטיקאים ואנשי ציבור. למרות השינוי הזה אנו עדיין עדים לכך שעל הנשים, גם בתפקיד מובילות החדשות ומראיינות, להיות בעלות מידות גוף מסוימות מאוד, אשכנזיות מאוד ובגיל ממוצע של 25. האשה כמקשטת אולפן היא עדיין חלק אינטגרלי מתפיסת תפקידן.

רחל אוסטרוביץ

האולפנים מלאים גברים

נשים היו ונשארו גם היום חד-ממדיות בדרך הצגתן בטלוויזיה

צריך לציין גם את פריחת הנשים המופיעות בתוכניות הספורט הרבות, הן כמראיינות בשטח והן באולפן. יש מראיינות, יש גם מי שמופיעה לצד הגבר באולפן הספורט, אבל עדיין אין לנשים עמדות כוח או השפעה על התכנים. ובאשר לשידור תחרויות ספורט של נשים בפועל - "עוד לא הגיעה השעה", אומרים בפטרונות יאיר שטרן ויואש אלרואי, מנהל מחלקת הספורט בערוץ 1. ההחלטה שלא לשדר ספורט של נשים, באמתלה שרמתן אינה מצדיקה שידור (בהשוואה למה? האם שידור משחקי כדורסל של קבוצות ישראליות מצדיק שידור לעומת משחקי האן.בי.איי?), היא למעשה החלטה שלא להציג הפגנת כוח של נשים ומיומנות ספורט טיבית - תכונות שאינן עולות בקנה אחד עם נשיות לפי מושגיהם של עורכי תוכניות הספורט. תפיסת הנשים כשוליות, כמי שאמורות לעטר את הדבר החשוב באמת, עומדת ביסוד תוכניתו של דן שילון "בשידור חי", ערוץ 2. זהו הסלון החברתי של מדינת ישראל, ומוזמנים אליו אלה הנחשבים למעצבי עולמנו. באופן קבוע מופיעים בו גברי החברה מכל התחומים: הפוליטיקאים, הכלכלנים, אנשי הצבא כמובן, אנשי התקשורת, אנשי המוסיקה והבידור. לעולם לא יופיעו בתוכנית גברים מתחום הבידור בלבד, למשל. ותמיד יופיעו אשה אחת עד שלוש, לעולם לא במספר גבוה מזה של הגברים, ומרביתן יכואו מתחום הבידור: זמרות, דוגמניות, באחרונה גם זונות - נשים שתפקידן לבדר את הגברים שבחבורה. בעבר הופיעו אצל שילון, באותה התוכנית, זמרת אופרה ומי שנבחרה להיות מלכת היופי; הן נשאלו במה הן בעצם שונות זו מזו. אצל שילון, כנראה, ראית אחת ראית את כולן.

בענייני העולם הפוליטי-מדיני אנו צופים בתוכניתו של דן מרגלית בערוץ 1, "פופוליטיקה". מסכיב לשולחן העגול של המשתתפים הקבועים יושבים גברים המייצגים את השמאל והימין ואף את העולם החרדי. אלה מייצגי "הדעות הרווחות בציבור", על-פי חוק רשות השידור. אלמלא היה זה אופנתי או תקין-פוליטי, ספק אם היו מביאים לשולחן העגול גם אשה. שלי יחימוביץ' יושבת בצוות הקבוע, וכנראה אמורה לייצג את כל העמדות והדעות הרווחות בציבור. בתוכנית נוספת בערוץ 33, העוסקת בעניינים שברומו של עולם במשך שעתיים ומשודרת בערב שבת בהנחיית אמנון זכרונני, נדיר לראות נשים. המסר הנלווה למי שצופה בתוכניות הוא שאין לנשים דעה, או שאין זה יאה להן להביע אותה בפריים-טיים.

• • •

כל זה מתרחש בימים כתיקונם. בעתות חירום נעלמות גם הנשים הספורות המופיעות בדרך-כלל על המרקע. העלימו אותן בזמן מלחמת המפרץ, בימי הטבח שביצע ברוך גולדשטיין, בעקבות פיגועי טרור, בזמן רצח ראש הממשלה, ובאחרונה סביב ההתרופפות המוחלטת של תהליך השלום והתלקחויות שפרצו בעקבות פתיחת המנהרה. האולפנים מתמלאים בגברים יודעי דבר, מאנשי צבא ועד רוח, ולכולם יש מה לומר לאומה. לעמוס עוז מותר לקחת חלק בדיון פוליטי, לשולמית הראבן לא. במצבים כאלה, נשים קיימות רק כמייצגות את השכול והקורבנות, אך לא כמי שיש להן דעה פוליטית משלהן.

הנשיות מוגדרת באמצעות דמויות הנשים המופיעות בתוכניות התיעודיות, בתוכניות הבידור, בחדשות ובתוכניות המלל, אך לא רק מהן אנו שואבים הגדרות ודימויים. מרבית הזמן אנו מבליים בצפייה בסרטים - קומדיות, דרמות או אופרות סבון מיובאות, בעיקר מארה"ב. במרביתן הנשים עדיין חד-ממדיות וסטריאוטיפיות להחריד, והמוטיבים המרכזיים המגדירים אשה הם היותה קורבן, פאסיבית, חלשה, תלויה בגבר, או לחילופין מרשעת ופאם פטאל הגורמת לאבדון. כאלה הן מרבית אופרות הסבון שהציפו את המרקע הישראלי והפכו לפופולריות ביותר. מעניין שדווקא תוכניות אלה סיפקו השראה ליוצרים ישראלים, ששיכפלו אותן בגרסה עברית. מצפייה בהן נדמה לי שהטמטום, החולשה והתלותיות של נשים מצד אחד והרשעות מצד שני באופרות הסבון תוצרת הארץ כמו "רמת-אביב ג'" ו"כסף קטלני" גדולים מאשר באופרות הסבון הזרות. מעניין לציין ששום יוצר או יוצרת לא מצאו לנכון להעתיק, לשכפל ולהנציח בתוכניות ישראליות דמויות נשיות ממשיות ומשכנעות כמו רוזאן או דמויות עצמאיות וחזקות כמו מרפי בראון - למרות שדמויות אלה פופולריות ביותר בארץ מוצאן וגם כאן ייצוג הולם לנשים בטלוויזיה איננו קיים עדיין. השינוי יבוא רק באמצעות הצגת דמויות של נשים המעוררות רצון לאמץ את דרכן, נשים שיהיו מודל לחיקוי בעבור ילדות ונערות ומושא הערצה אצל בנינים וגברים. למרות עקשותם של כמה מקברניטי הטלוויזיה, הגיע הזמן. ■

רחל אוסטרוביץ היא מעורכת כחב העת "נוה"

הסותרים באמון הציבור

בטווח הארוך, ניוונום האטי של מוסדות חינויים לקיום הדמוקרטיה יכול להיות מסוכן יותר להישרדותו של המשטר מאשר התקפות חזיי- תיות דרמטיות על מוסדותיו או מנהיגיו. הסכנות הטמונות בהתקפות האישיות על נשיא בית המשפט העליון או ברצח של ראש ממשלה בולטות לעין, ועל כן יש בכוחן לגייס את הגורמים הדמוקרטיים למגננה אקטיבית. לעומת זאת, התפוררות ושחיקה אטית הן סכנות סמויות יותר מעיני הציבור, ולכן באופן פוטנציאלי גם גדולות יותר. מסיבה זו, השאננות כלפי תהליך התנוונותו של השידור הציבורי בישראל צריכה להדאיג את כל מי שמכיר בחשיבותו של שידור ציבורי רי אמין ויציב לדמוקרטיה הישראלית.

זה כמה שנים שזהותו וייחודו, ועל כן גם זכות קיומו הנפרד, של השידור הציבורי בישראל מתערערים בהתמדה כתוצאה מחזירה

לה לתת במה תומכת לשיח ציבורי הוגן על בעיות חברה ומדינה, היא אחד מיסודות הדמוקרטיה. ואולם, טלוויזיה כזו לא יכולה להתקיים לאורך זמן ללא מנהיגות הנאמנה לייעוד של השידור הציבורי וללא נכונות להגן בתוקף על עקרונותיו האתיים והמקצועיים.

ואולם, מי שירצה לבוא ולהגן היום על הטלוויזיה הציבורית בישראל אל מפני האיומים לחסלה בדרך של הפרטה - כלומר מכירתה לידי- ים פרטיות - יגלה שכעת, לאחר השנים האחרונות בהנהגתו של קירשנבאום, קשה להגן על זכות קיומו הנפרד של השידור הציבורי יותר מאשר בעבר. למי שעומד היום בראש המערכת אין קונספציה לגבי מהותו וחשיבותו של השידור הציבורי ואין נכונות לשלם את המחיר הנדרש תמורת הגנה על הקווים האדומים המפרידים בין שידור ציבורי לשידור מסחרי. קירשנבאום אחראי, בין השאר, לאימוץ אסטרטגיה של תחרות עם הערוצים המסחריים במחיר טשטוש זהותה המיוחדת של הטלוויזיה הציבורית. למרות שלטלוויזיה הציבורית יש הישגים חשובים, שהבולט שבהם הוא עדיין התוכנית יומן השבוע, הנכונות לפרוץ את המחסומים בפני חדירת כללי התחרות על הרייטינג עם הערוצים המסחריים ממוטטת וממוססת בהדרגה את הרצינו- אל הערכי והמסגרת האתית של המערכת כולה.

בין הביטויים המובהקים לכך בולטת התופעה של "תשדירי שירות", שבשל התרחבותם ואופיים כבר קשה להבחין בינם ובין תשדירי פרסומת רגילים בערוץ 2. הנזק שגורמים תשדירי השירות הללו אינו

מצמצם רק בטשטוש הזהות הלא מסחרית של השידור הציבורי, אלא מתרחב אף לפגיעה באיכות השידורים עצמם בגלל הגברת הקצב וההפסקות ברצף השידורים.

פרשה שהמחיישה באחרונה באופן המובהק ביותר את תהליך הניוון של יסודות השידור הציבורי בישראל היא תגובת רשות השידור להחלטתו של דן מרגלית לעסוק בפרסומת מסחרית. ההיתר שנתנה רשות השידור לעיתונאי בכיר, המגיש תוכניות אקטואליה וחדשות, להופיע

משחיתה של ערכים מסחריים. מגמה הרסנית זו אינה נובעת מהחלטה ממשלתית להפריט את רשות השידור הציבורי, אלא מכישלון במנהיגות ובניהול של השידור הציבורי. למרבה הצער, משמש זה כמה שנים שמו הטוב של מנכ"ל רשות השידור מרדכי קירשנבאום (כאיש טלוויזיה מעולה, שהצטיינותו בדיווח ובסיקור עיתונאי היו לשם דבר) ככיסוי והסוואה לתהליך מואץ של שחיקת הצפנים העריכיים והאתיים של ערוץ 1. טלוויזיה ציבורית אמינה ורגישה, היכר

בתשדירי פרסומת והתגובה הרפה, האדישה כמעט, מצדה לגל הבי-קורת הציבורית שנמתחה על המעשה - מעידים יותר מכל על שחיקת שיקוליה המקצועיים והמוסריים. כדי להבין את החומרה שבהיתר שנתן מנהל ערוץ 1, יאיר שטרן, לרן מרגלית, ואת חומרת שתיקתו של מרדכי קירשנבאום בעניין זה, צריך להבין את עומק הפגיעה שהסב המעשה לעיקרון של השידור הציבורי.

כעיתונאי המנחה תוכנית אקטואליה שהיא אולי המרכזית והמוצלחת בישראל ("פופוליטיקה"), כמגיש תוכנית חדשות בערוץ הטלוויזיה החינוכית ("ערב חדש") וכמי שהנחה את העימות בין שני המועמדים לראשות הממשלה בבחירות האחרונות, רן מרגלית הוא אולי בכיר עיתונאי הטלוויזיה בישראל. מעמדו זה נקנה לו הן בשל כשרונותיו והן בשל ההזדמנות שהעניקו לו הערוצים הציבוריים לרכוש ניסיון ולגייס את אמון הציבור בסגולותיו כעיתונאי, הכפוף לכללי האתיקה של עיתונות ציבורית אחראית והוגנת. האמון הזה שרוחש הציבור למרגלית כעיתונאי מקצועי הוא נכס חשוב לשידור הציבורי, ולכן גם לציבור הרחב. אמינותו של מרגלית - כמו אמינותו של שופט או של רופא - אינה נכס פרטי שלו, שהוא חופשי לעשות בו שימוש כרצונו. משום כך, העובדה שמנהל הטלוויזיה התיר לרן מרגלית להשתמש

באמון שרוחש כלפיו הציבור כבכס פרטי, שבעליו מעמיד אותו למכירה ומקבל עליו מן הפרסומאי תמורה כספית, המשמשת לצרכיו האישיים, היא עובדה חמורה מאין כמותה. אדם המבלה את מרבית זמנו במתן שירות ציבורי לצופים מקבל היתר למכור את הצופים האלה כסחורה למפרסמים, תוך שטשטוש הקו המבדיל בין שירות ציבורי רי נייטרלי לבין שיווק בתנאי השוק. לאחר הפרטה זו של אמון הציבור בשדר חדשות ואקטואליה בכיר, נפגעת יכולתם של ראשי ערוץ

1 והטלוויזיה החינוכית להדוף את איומי ההפרטה הנשמעים מחוגי הממשלה. אפשר לומר, אם כן, שהאיום החיצוני על מעמדו המיוחד של השידור הציבורי קטן אולי מהסכנות האורבות לו מבפנים.

יאיר שטרן והממונים עליו נתנו היתר למצב שבו המפרסם מרוו-ית, הפרסומאי מרוויח, רן מרגלית מרוויח - ואילו השידור הציבורי, הטלוויזיה החינוכית והציבור כולו מפסידים!

הנימוקים שנשמעו להצדקת המעשה היו מקוממים לא פחות. האם לא נופתע אם ראש המערכת המשפטית יתיר לשופטים לשמש גם כעורכי-דין "כדי שאנשים ברמה גבוהה ימשיכו לשרת, למרות השכר הנמוך שנותן השירות הציבורי"? האם היינו מסכימים בשור-ויון נפש לכך שרופאים יוכלו להשלים הכנסה באמצעות שיווק התרופות שהם רושמים להור-ליהם? מובן שיש לאפשר לרשות השידור לשלם לבכירים שבעובדיה המקצועיים שכר שיגן עליהם במידת האפשר מפיתוי השוק; הרגשת השליחות של עובדי השידור הציבורי חשובה, ואפילו חיונית, אך אינה מספיקה. ואולם, מי שנותן אישור להשכרת המוניטין המקצועיים של עיתונאי חדשות ואקטואליה העובד בשירות הציבורי לצורכי פרסומת דומה למי שמאפשר לרתום את המוניטין של שופט לפעולה העומדת בניגוד לעקרונות המשפט.

הקוד האתי המסדיר את ייצוג המציאות ואת האיזון ההוגן בין דעות מנוגדות בשידורי חדשות ואקטואליה שונה בתכלית מהקוד המסדיר את ייצוג המציאות בידי המתחרים בשוק החופשי. כשאדם הולך לשוק, הוא ער לכך שכל דובר מנסה להציג גרסה חד-צדדית של המציאות לצורך קידום מכירתן של מכוניות, נעליים או פוליסת ביטוח. ואולם מגיש חדשות מקצועי או מנחה תוכנית אקטואליה, הכפוף לעקרונות של נייטרליות ואובייקטיביות, חייב לאפשר הצגת השקפות שונות ואף מנוגדות.

בפרסומים ציבוריים ומקצועיים מעמידים אנשי המקצוע את השיפוט המקצועי שלהם לרשות הציבור, ולא לרשות מי שרוצה למכור לציבור. אין זה מקרה שנורמות האובייקטיביות, הרציונאליות והביקורת שהתפתחו עם תרבות המדע המודרני שימשו, מבחינה היסטורית, מקור עיקרי לנורמות של העיתונות החופשית מראשיתה. דווקא בשל האמינות היתרה של הסמכות המקצועית, דווקא משום האמון האוטומטי כמעט שרוחשים חלקים נרחבים בציבור לעיתונאים מקצועיים, מעוררים האחרונים עניין אצל המפרסמים. המפרסמים משלמים לרן מרגלית, לרפי רשף או לרזי ברקאי תמורת אותו שבריר של שנייה שבו אין הצופה מבחין בין העיתונאי האמין לבין האדם המשווק, בשכר, מוצר מסחרי. לשון אחר, המפרסמים משלמים לעיתונאים הללו בעבור טשטוש זהותם כמשווקים, בעבור הונאה אפקטיבית של הציבור.

בתרבות עיתונאית דמוקרטית תקינה, הקו המפריד בין מגישי תוכניות החדשות והאקטואליה לבין משווקי המוצרים צריך להיות מקודש. תגובותיהם הרפות והמתחמקות של ראשי הטלוויזיה הציבורית והחינוכית, מרדכי קירשנבאום ואהובה פינמסר, מצביעות על ליקוי מאורות וחוסר הבנה בסיסי למנדט שיש להם מן הציבור. אנשים אלה, שהיו צריכים להיות המגינים העיקריים של השידור הציבורי והבלמים נגד הלחצים להפיכת הנכס הציבורי שעליו הופקדו לסחורה הנמכרת לכל המרבה במחיר, הפכו למוקדי החולשה במערך השידור הציבורי שלנו. מי שאינם יודעים לנווט את ספינת הדגל של התקשורת הציבורית בישראל אל יעדה אינם ראויים לשמש כקברניטים. לציבור משלמי האגרה בישראל יש זכות מוסרית מלאה לתבוע שידור ציבורי אמין והוגן, המופקד בידי אנשי מקצוע חסינים מפני השפעתם המשחיתה של פיתויי השוק. ■

ידון אחרת הוא פרופסור למדעי המדינה באוניברסיטה העברית ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

חוצפה ישראלית

ערוצי הכבלים הולכים והופכים לגורם משמעותי ורב עוצמה במפת התקשורת בישראל. בשנה האחרונה שבו ועלו שתי סוגיות הקשורות לפן האזורי ברשת הכבלים, כפי שהוא בא לידי ביטוי ביחס הזכיינים לחדשות המקומיות ולרשותם של יישובים קטנים בפריפריה. סוגיות אלה היו אמורות לגרום דיון ציבורי, מאמרי פרשנות, תחקירים וכותרות גדולות, מאחר שלכאורה היו פה כל המרכיבים ההופכים אירוע לסיפור עיתונאי טוב: מנופולים, כסף גדול, בתי-משפט, נגיעה ישירה לקהל הקוראים, תחום שמסוקר הרבה ופריפריה חלשה וחסרת ייצוג מול חברות ענק. אבל הכל רק לכאורה; כי בעידן שבו שיקור לים כלכליים מעורבים בשיקולים עיתונאיים, מתברר כי הכל כבר לא מה שהיה. מלבד העיתון "הארץ", שדאג לעדכן את קוראיו במתרחש בשתי הסוגיות הללו, הנושא נעלם כמעט לחלוטין מעמודי החדשות והפרשנות של עיתוני הצהריים. האם הסיבה היא מעורבותם הכלכלית של עיתונים אלה בכבלים, או שמא השיקולים העיתונאיים שלהם שונים מאלה של "הארץ"?

על מה מדובר למעשה? על-פי כללי הבזק אמורים הזכיינים לשרד מגוון של סרטים ומשדרים בתחומים שונים, תוך מתן ביטוי נאות לנושאים ולצרכים הייחודיים של כל אזור ואזור; הזכיינים מחויבים, למעשה, לשרד מהדורות חדשות מקומיות פעמיים בשבוע לפחות בתקופת ההקמה, ובסיומה (החל בשנת 1998) - מדי יום. כיום משודרות 14 מהדורות כאלה, ויש הבדלים גדולים במימוש מחויבות זו של הזכיינים בין האזורים השונים. בחלקם משודרת המהדורה מדי יום, בחלקם פעמיים בשבוע, בחלקם פעם אחת. למרות הדגש ששם המחוקק על אופיים

האזורי והמקומי של שידורי הכבלים, בפועל השידורים הם ארציים; המנויים בכל רחבי הארץ צופים באותם שידורים, בלי יכולת לבחור בין חבילות ערוצים שונות. כמעט שאין משמעות לחלוקה לאזורים מלבד החדשות המקומיות.

למרות זאת, פנו הזכיינים באחרונה למועצת הכבלים בבקשה לאפשר להם לאחד אזורים סמוכים, כדי להפיק חדשות מקומיות משותפות. לטענתם, איחוד האזורים יגדיל את מספר הצופים ועל-ידי-כך תתאפשר השקעה גדולה יותר במהדורות החדשות, התפתחות שאמורה להביא לתנופה המיוחלת בתחום השידורים המקומיים. עוד הם טוענים, כי אין מספיק חומר חדשותי באזורים השונים וכי למעשה אין מקום לטלוויזיה מקומית במדינה קטנה בת חמישה מיליון אזרחים. בעבר כבר ראינו כי חברות וספקי שידורים, שנהגו במשך שנים ממנופול בתחומם, הרבו להשתמש בטיעונים דומים כדי להצידיק את רמת השירותים שהם מספקים (בתחום הטלפונים, התקשורת האלקטרונית, קופת-חולים ועוד) - עד שנחשפו לתחרות. או התברר, שזו מביאה לשיפור בשירות ולהורדת מחירים.

כאשר בוחנים את המצב באירופה, מתברר כי במדינות שגודלן דומה לישראל קיימת תקשורת מקומית מפותחת בהחלט, עם מאות תחנות מקומיות של טלוויזיה ורדיו. זאת ועוד, אם נכונה הטענה שאין מספיק חומר לשידור באזורים ספציפיים, כיצד מצליחה בכל זאת חברת "גוונים" להפיק מהדורת חדשות מקומית מדי יום באזור רמלה, לוד וראשון-לציון? וכיצד מצליחים מאות המקומונים למצוא

חומר לפרסום בכל עיירה קטנה? מחקר ומראיונות עם העובדים של ערוצי הכבלים מתברר, כי מדובר במעגל קסמים. הזכיינים לא משקיעים מספיק בהפקת החדשות המקומיות, והתוצאה היא בהתאם: מהדורות חדשות מקומיות ש"המציאות חולפת על פניהן", בלי גיסי-ון מצד העורכים והכתבים להתערב במתרחש באמצעות תחקירים, חשיפה ומעקב. כתוצאה מכך, החדשות המקומיות אינן מצליחות לזכות בפופולריות.

מספר עורך באחת המהדורות: "האידיאל הוא לנסות ולהוציא תחקיר רים ולחשוף שחיתויות ופרשיות למיניהן. זו השאיפה. המציאות הרבה יותר עגומה. אני מוגבל בכוח אדם, וברגע שאני מוגבל בכוח אדם אני לא יכול להקצות מישוה לתחקיר שיימשך חודשיים. אנחנו כמו כל התוכניות האחרות, שעושות ידיעות המשך ורק מעט מאוד מעבר לזה". המסקנה פשוטה: אין די השקעה והקצאת משאבים בתחום השידור המקומי, ולפיכך אין זה פלא שאין לו ביקוש בקרב הצופים. תבל מאוד שערוץ שהיה אמור לתרום לדמוקרטיה המקומית, לשפר את המעקב אחר השלטון המקומי, להביא להידוק הקשר בין הנבחרים לתושבים ולקדם את חיי הקהילה במישורים נוספים - לא עושה זאת. הטלוויזיה המקומית היתה אמורה להתחרות עם המקומונים על חדשות מקומיות ולגוון את מקורות המידע של תושבי האזור.

במציאות, מרבית העוסקים בהפקת החדשות הם כתבים של המקור מונים העובדים כפרילאנסרים, כך שקשה לומר שתחרות רצינית נוצרה כאן. לא מעט חוקרים בתחום טוענים גם, כי בכמה ערים שייכים הזכיינים והמקומון לאותו "ברון תקשורת", תופעה שיש בה כדי להסביר את השלמתה של העיתונות עם המצב. הרושם המצטבר הוא שלזכיינים יש מגמה לענות על דרישות החוק באשר לחדשות המקור

מיות, אם בכלל, אך לא מעבר לזה. המצויינים בתחום גורסים כי לזכיינים אין כל אינטרס להשקיע בהפקה היקרה של החדשות המקומיות, מכיוון שאלה אינן מכניסות כסף. השאלה היא אם יש הצדקה לכך שהשיקול הכלכלי יהיה מכריע. גם אם תאושר בקשת הזכיינים לאחד אזורים, עלולים להיווצר ארבעה-חמישה אזורים גדולים, שמהדורות החדשות האזוריות שישודרו בהם יעסקו, לאמיתו של דבר, בעיקר בנושאים ארציים.

מחקרים בחו"ל הראו כי ככל שהאזור הגיאוגרפי של תחנות טלוויזיה מקומיות גדול יותר, גדלה הנטייה של החדשות המשודרות בהן לעסוק בנושאים ארציים. המונופול שהעניקה המדינה לזכיינים באזור רים השונים קשור, כנראה, אף הוא לחוסר הפיתוח של התחום המקומי. מחקרים שהשוו בין מערכות הכבלים במדינות שונות הראו כי השידורים המקומיים היו מפותחים ביותר במדינות שלא העניקו מונופול לזכיינים ואיפשרו תחרות ביניהם.

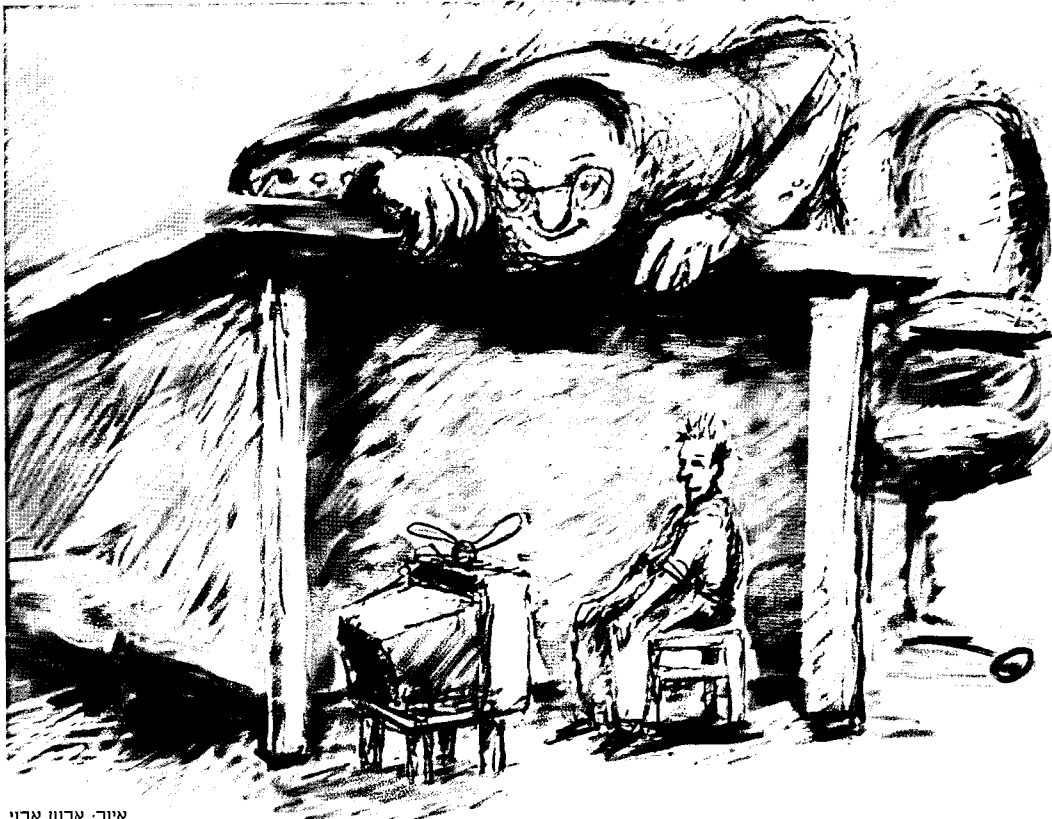
בעיה אחרת היא הימנעותן של רשתות הכבלים מלחבר אליהן את יישובי הפריפריה. 80% מהיישובים בארץ, מרביתם יישובים קטנים בפריפריה, לא מחוברים עדיין לרשת הכבלים הארצית. חברות הכבלים מסרבות לעשות זאת בטענה שהחוק פוטר אותן מחיבור יישובים שעלות רישותם גבוהה מדי. עמדתו של משרד התקשורת היא כי יש לחבר את כל היישובים בכל אזורי הארץ לכבלים. הוויכוח נוסב, למעשה, סביב פרשנות המושג "מדד פי 4": חברות הכבלים טוענות כי משמעות המדד היא שאין זה מחובתן לחבר יישובים שעלות חיבורם גבוהה פי ארבעה מהמוצע הארצי; נציגי משרד התקשורת גורסים כי הכוונה במדד זה היא לפטור את חברות הכבלים מלחבר בתים בודדים, מרוחקים, בתוך היישוב עצמו, ולא להתחמק מרישותם של יישובים שלמים. כדי ליישב את המתלוקת נפתח הליך משפטי והוקמה ועדת חריגים, שאמורה לפטור את החברות מחיבור יישובים רחוקים. למרבה הפלא, דיוניה נמשכים כבר יותר מעשרה חודשים. תהיה החלטתה אשר תהיה, מדובר פה בעניין עקרוני שהשלכותיו מרחיקות

זכייני הכבלים קיבלו מונופול

על התשתית ועל השירות

למנויים, אך אינם נותנים תמורה

בהתאם לכוונת המחוקק

איור: ארון אבני

ומקצועיים, והחוק התקבל בקלות יחסית, משום שלא נתפס כאיום על הסטטוס-קוו התקשורתי הקיים. מבדיקת הפרוטוקולים של הדיון בכנסת סביב קבלת החוק מתברר, כי הממד המקומי-קהילתי של הטלוויזיה בכבלים היה מרכזי ביותר בשיקולי המחוקקים: מרבית הח"כים שתמכו בחוק ניסו לשכנע את חבריהם שהכבלים יאפשרו לאזורים, למקומות ולמגורים בפריפריה לבטא את עצמם ("דברי ימי הכנסת" מיום 27 במאָרס 1986).

ואכן, עם הפנים לאזוריות חולקה המדינה ל-31 אזורים (המספר צומצם אחר-כך ל-26), שבהם החלו לשרד חמישה זכיינים. מרביתם העדיפו את אזורי המרכז הצפופים על פני הפריפריה. לכן הוחלט שכל זכיין יקבל כמה אזורים במרכז הארץ וכמה בפריפריה (החלוקה כונתה בברנז'ה "אזור טוב" לעומת "אזור עונש"); האזורים הרווחיים במרכז רושתו בידי הזכיינים במהירות שיא, ואילו חלק מהאזורים בפריפריה עדיין אינם מחוברים, ופתרון אין.

שתי הסוגיות מוכיחות עד כמה קצר הזיכרון הציבורי. מצער לגלות שעיתוני הצהריים לא טרחו ולא מצאו לנכון לעורר אותו ולעדכן את הקוראים. הממד המקומי-קהילתי, שעמד במרכז שיקוליו של המחוקק, פינה את מקומו לשיקולים כלכליים ואחרים, וחבל. חברות הכבלים חייבות להבין שאין להן זכות קיום אם אינן עונות על הציפייה לשרת את האינטרס המקומי-קהילתי. הזכיינים קיבלו מנופול על התשתית ועל השירות למגויים, המדינה נתנה את הסכמתה ואיפשרה להם לשרד ב"מסך ארצי" ולרכוש במשותף סרטים וסדרות (במסגרת אי.סי.פי), עומדות לרשותם הכנסות של כמיליארד שקל בשנה, ו-70% מהמשפחות בישראל כבר מתווכות לכבלים. במצב כזה היית מצפה שהזכיינים לא ינסו למתוח את הכבל עד הסוף. אבל המציאות, כנראה, עולה על כל דמיון. ■

אלי אברהם הוא דוקטורנט ומורה בחוג לקומוניקציה ולעיתונאות באוניברסיטה העברית

לכת. חברות הכבלים טוענות גם, כי שירות הכבלים אינו "שירות חי" נ"י ולכן אין מוטלת עליהן החובה לחבר את כלל יישובי הארץ. מקומות עוד יותר טענות התבררות, הכורכות את אי חיבור היישובים בעובדה כי עד כה לא הותר להן להשתמש ברשת הכבלים לשידור רותי אינטרנט, מולטימדיה, טלפונים, קריאת מונים ביתיים ושידור פרסומות בערוצים העצמיים. אחד ממנכ"לי החברות אף הציע "להאריך את הוויכוחות כתמריץ לחיבור הפריפריה" ("הארץ", 4 בספטמבר 1996) או לסכסך את מחיר חיבור הפריפריה בידי המדינה, זו הוכחה נוספת לכך שלחוצפה הישראלית אין כנראה גבול.

גם בתחום הקהילתי קשה לומר כי תרומת הזכיינים גדולה. חוק הבוקר חייב את הזכיינים לאפשר לאנשי האזור לשרד שידורים קהילתיים שנעשו בידיהם. חלק מהזכיינים מיקמו את הערוץ הקהילתי אי שם בסוף הסקאלה, ופעילים בתחום מתלוננים שהזכיינים אינם מסייעים בשיווק השידורים הקהילתיים בערוצים המבוקשים (הסרטים, המשפחה, הספורט וכו'). הם גם קובלים על כך שהזכיינים אינם מושיטים לקהילה תמיכה מקצועית בציוד ובכוח אדם לשם הפקת המשדרים. גם בתחום זה נטען, כי הזכיינים ניצלו את הערפל שיצר המחוקק באשר למחויבותם. נראה כי חברות הכבלים שכחו מהר מאוד מדוע הוחלט להתיר שידורי כבלים בישראל; אולי כדאי להזכיר פה את השתלשלות החוק ולציין מה היו "כוונות המחוקק".

במחצית שנות ה-80 החלה להתארגן בכנסת שדולה למען קידום חוק, שיאפשר להפעיל טלוויזיה בכבלים בעיירות הפיתוח. השדולה הורכבה בעיקר מח"כים - ראשי רשויות מקומיות וערים, שהאמינו כי הטלוויזיה המקומית-קהילתית, כמו המקומונים, היא חיונית. הם סברו כי זו תאפשר את הבאת דבר הקהילה אל המסך, ובכך יהיה משום פיצוי על התעלמותם של כלי התקשורת הארציים מהנעשה ביישובים אלה. הטלוויזיה המקומית-קהילתית הוצגה אז ככלי עזר לשלטון המקומי, שיאפשר לשפר את מתן השירותים לאזרח ולהקל על התקשורת עמו. לאינטרסים הפוליטיים חברו אינטרסים כלכליים

עין בינלאומית

מכונינו של העיתונאי האמריקאי נעצרה ליד מחסום דרכים, אי שם בלב אזור הקרבות בין הפלגים המסוכסכים. השומרים, במדים מאולתרים ומרופטים, נופפו לעברו ברובי הקלצ'ניקוב שבידיהם. "צא מן המכונית", פקדו עליו. הוא יצא והגיש להם את תעודת העיתונאי שבידו. "אני עיתונאי", ניסה להסביר. השומרים לא השתכנעו. "זה רק כיסוי. אתה מרגל, מן הסי.איי.איי.", אמר לו אחד מהם וכיוון לעברו את קנה הרובה הטעון.

אם מדובר בעיתונאי בר-מזל, הוא יבלה את הימים, השבועות ואולי אף החודשים הבאים בתא מעצר מעופש. אם מזלו לא ישחק לו, הוא עלול למות בו במקום.

האירוע המצמרר הזה יכול להתרחש באמריקה הדרומית, באפריקה, ולמעשה בכל מקום ברחבי העולם. כתבי חוץ אמריקאים, שלא מעט מעמיתיהם עברו חוויות דומות בעשרות השנים האחרונות, מודאגים עתה יותר מבעבר מפני מצבים מקפיאי דם כאלה. וזו הסיבה לכך: מנהל סוכנות הביון המרכזית של ארה"ב, ג'ון דויטש, מבקש להעניק לארגון הביון האמריקאי סמכות חוקית לעשיית שימוש בעיתונאים, כמו גם באנשי כמורה ובמתנדבי "חיל השלום" ברחבי העולם, כסוכנים של הסי.איי.איי.

ה"ושינגטון פוסט" חשף לפני חודשים אחדים את העובדה שגם בשני העשורים האחרונים שבהם נאסר השימוש בכיסוי עיתונאי לפעילות ביון - היתה בידי מנהל סוכנות הביון הסמכות לבטל את המגבלה במקרים מיוחדים. המנהל הקודם של הסוכנות, רוברט גייטס, סיפר בראיון לכתב סוכנות הידיעות "רויטרס", כי "רק בקומץ מקרים" נוצל ההיתר להשתמש בעיתונאים או בכיסוי עיתונאי. הוא ציין כי הדבר נעשה רק כאשר חייהם של אזרחים אמריקאים היו בסכנה. אותו הנימוק - הצלת חיי אדם - שימש גם את המנהל הנוכחי בעדותו בסנאט בושינגטון, כאשר ציין כי במקרים שבהם מוחזקים אמריקאים כבני ערובה, יש מצבים שבהם חייבים להסתמך על "מידע מוגדר שרק עיתונאי יכול להשיגו". הדבר נכון גם במקרה שבו טרוריסטים "מאיימים לבצע הרג המוני באזור עירוני צפוף", והנשיא מנחה את גורמי הביון והחוק "לעשות הכל" כדי למנוע אסון כבד.

דבריו של דויטש בקונגרס הציתו מחדש ויכוח ישן על שאלת הקשר שבין ארגוני הביון של אמריקה לבין עיתונאים. בשנות ה-70 היו בארה"ב דיווחים רבים על עיתונאים שיצאו בשליחות חות הסי.איי.איי למדינות זרות או שחלקו עם אנשי הביון מידע שליטתו בעת עבודתם העיתונאית. על-פי דיווחים שונים, היו גם עיתונאים שגויסו לשם הפצת תעמולה מטעם סוכנות הביון המרכזית. ב-1977 פירסם העיתונאי קרל ברנסטיין מאמר ארוך ב"רולינג סטון" על השימוש הנרחב שעושה הסי.איי.איי בעיתונאים, ביניהם בכירים וידועי שם, ובכלל זה גם עורכים בכירים בארגוני תקשורת אמריקאיים מכובדים. "ניקוי האורות" שנערך במסד הביון האמריקאי אחרי פרשת ווטרגייט אמור היה לחסל שותפויות מסוג זה.

דבריו של דויטש הפעילו פעמוני אזהרה אצל כתבים ועורכים רבים. נשיא רשת הטלוויזיה בכבלים סי.אן.אן פנה אל מנהל סוכנות הביון והזהיר אותו בלשון חריפה: "אתם מעמידים את אנשינו בסכנה". נשיא אגודת העיתונאים המקצועיים, קלי האוז, שיגר מברקי מחאה למנהל סוכנות הביון ולנשיא ביל קלינטון. מדובר ב"סכנה מתמדת" לחייהם של עיתונאים, הכריז. נשיא סוכנות הידיעות "אסושיאטד פרס" (איי.פי) אמר: "האיסור על שימוש בכיסוי עיתונאי (למטרות ריגול) חייב להיות מוחלט. הסי.איי.איי חייב להודיע שאינו עומד לעשות כל שימוש בכיסוי כזה. לסי.איי.איי יש תפקיד, לנו יש תפקיד, ומי שמנסה לערוב בין שני הדברים מעמיד את אנשינו בכל רחבי העולם בסכנה מדאגה".

שורה של עיתונים פירסמו מאמרי מערכת מודאגים, שמסקנתם אחת: אסור להשתמש בכיסוי עיתונאי כדי לבצע משימות ביון. ה"סנט פטרבורג טיימס" בפלורידה הזכיר את סיפורו של טרי אנדרסון, כתב אי.פי בביירות, שהוחזק שבע שנים כמעט כבן ערובה בידי ארגון מוסלמי בלבנון. אנדרסון העיד כי שוביו מעולם לא האמינו לגרסה שהוא עיתונאי בלבד. לדבריו, הטרוריסטים שהחזיקו בו "האמינו שכל האמריקאים הם מרגלים, בייחוד אלה שמסתובבים ושואלים שאלות". ההצעה החדשה, כתב העיתון, "מזינה את החשדות (השוררים בחלקים שונים של העולם) בדבר אמינותם של כתבים אמריקאים הפועלים ברחבי תבל".

רפי מן

עיתונאים בתפקיד ריגול

נשיא סוכנות אי.פי:

"הסי.איי.איי חייב להודיע

שאינו עומד לעשות כל

שימוש בכיסוי עיתונאי

למטרות ריגול. לסי.איי.איי

יש תפקיד, לנו יש תפקיד,

ומי שמנסה לערוב בין שני

הדברים מעמיד את אנשינו

בסכנה מדאגה"

העיתונאים הקימו חזית אחידה נגד ההצעה החדשה של דויטש, אבל בסנאט האמריקאי נשמעו, גם כצפוי, גם קולות אחרים. הסנאטור בוב קרי, פצוע מלחמת וייטנאם, הכריז כי לא יעלה על הדעת שהקונגרס יאסור "על כל אמריקאי פטריוט" לשתף פעולה עם המודיעין של ארה"ב. על-פי דיווח של סוכנות "רויטרס", גם הסנאטור ג'ון גלן שותף לעמדה זו.

• • •

הוויכוח באמריקה נמשך. ומה אצלנו? שיטות העבודה של "המוסד", ובכלל זה גיוס עיתונאים למשימות ביון או שיגור סוכנים במסווה של כתבים, אינן נידונות בפומבי. השב"כ ויחידות המסתערבים ניסו, בראשית ימי האינתיפאדה, לנצל את הכיסוי העיתונאי כדי לשגר לשטח לוחמים בלבוש אזרחי. עיתונאים ישראלים וכתבי חוץ מתחו על כך ביקורת חריפה, ומאז לא היו דיווחים נוספים על כך. רק ארגון השאי אחד נתן פומבי לשימוש שעשה בעיתונאים ישראלים ברחבי העולם. הכוונה ל"לשכת הקשר", הגוף שהוקם לטיפול ביהודי ברית המועצות. מי שהיה מנהל לשכת הקשר, נחמיה לבנון, כתב בספרו "הקוד: נתיב" על גיוסו של ישעיהו בן-פורת, או כתב "הדור" ו"זמנים" בפאריס, לתפקיד מרכז עבודתו של הארגון בבירת צרפת. גם בן-פורת עצמו כתב על פעילותו זו, בגאווה, בספרו האוטוביוגרפי "עט להזכיר". זה איננו, ככל הידוע, המקרה היחיד. ■

איור: צחי פרבר

מסיבת עיתונאים

רשלנות בטלוויזיה בערבית

בעיתונות הישראלית אין ביקורת על הטלוויזיה הישראלית בשפה הערבית, וחבל. מה שמתרחש בטלוויזיה בערבית גובל בהפקרות ממש.

הביקורת שלי מתמקדת בשלושה מישורים. הראשון נוגע לגישה הפטרנליסטית של הטלוויזיה בערבית כלפי האוכלוסייה הערבית, דבר הבא לידי ביטוי בקביעת לוח השידורים בידי יהודים, המחליטים מה לדעתם "צריך" להיות חשוב לערבי ומה מעניין אותו כביכול, והכל מבלי שהדבר ילווה בעירנות מספקת או בהתחשבות בהלכי הרוח בציבור הערבי ובתחומי התעניינותו האמיתיים של ציבור זה. הדבר מורגש לא רק בבחירת הנושאים, אלא גם בכך שמרבית העורכים ואפילו המגישים הם יהודים, כמו שלמה גנור ואלי ניסן, שהערבית שבפיהם טעונת שיפור.

במישור השני נוגעת הביקורת לניסיונות לסנן או לצנזר את החדשות או חומר אחר, בעיקר תוך כדי תרגום. כשח"כ ימני, למשל, תוקף את הערבים, משמיטים לעתים מהתרגום דברים שהמתרגמים החליטו שאנחנו לא צריכים לשמוע. אבל הצופה שידוע עברית - ויש הרבה כאלה - מבחין מיד בהשגחתו של האחד הגדול. טעויות אחרות נובעות פשוט מבורות ומרמה מקצועית ירודה. כבר מזמן גיליתי שהמתרגמים מאנגלית לערבית פשוט אינם יודעים אנגלית, וכנראה גם אינם צופים בחומר המתורגם: הם מתרגמים את פס התרגום העברי לערבית. באחד הסרטים אמר שחקן לשחקנית "you are an adult", ולערבית תורגם המשפט: "את בחורה בוגדת"! המתרגם לערבית חזר על טעותו פעם אחר פעם, וכל זה מכיוון שקרא בטעות את המלה "בוגרת", שהופיעה בתרגום לערבית, כ"בוגדת". פעם אחרת תירגמו לעב"רית את המשפט "you are an asshole" ל"אתה חמור", ובערבית נכתב: "אתה מסוכן". לא פעם מתרגמים לנו את המלה "אובייקטיבי" למונח "פעאל", קרי "אפקטיבי", וכן הלאה. דוגמאות יש בשפע.

אלא שהדבר מתחיל לעצבן באמת כאשר המתרגם מחליט לייפות למעננו את המציאות. באחת מתוכניות "אפרופו", שעסקה בחינוך הטכנולוגי במגזר הערבי, התארחת יפה ויגוצ'קי, האחראית על החינוך הטכנולוגי במשרד החינוך. בדבריה חזרה שגיאה נפוצה מאוד בחברה היהודית: התייחסות לחברה הערבית לעומת החברה הישראלית, כאילו הראשונה איננה חלק מן השנייה. כמה פעמים שבה והשיערה ויגוצ'קי את הטעות הפרוידיאנית הזו

ודברה על האוכלוסייה הערבית בארץ לעומת "הישראלים". אלא מה? המתרגם החליט לייפות את המציאות ותירגם את המלה "ישראלי" ל"עברי"! טוב, האח הגדול במיטבו.

הביקורת השלישית שלי היא על הנימוסים ואופן ההתייחסות לאזרח הערבי בתוכניות השונות. המראיינת לילית נגר, למשל, שאני מכיר אותה מן המרקע מילדותי, פונה בשאלות לאיש ציבור ערבי בסגנון פשטני ומתנ"שאי, כאילו שהוא עובד בגיבון אצלה בחצר. הדבר בא לידי ביטוי גם בכתיבות המופיעות מתחת לשמות המראיינים - כמו למשל "אחד השייחים של הכפר מסעדה" או השימוש התכוף במונח "נכבד".

אני סבור שהגיעה העת לפקוח עין על המתרחש בטלוויזיה בערבית. התעמולה ואולי אף שטיפת המוח שאיפיינו בעבר את הטלוויזיה וזה והרדיו בערבית פחתו אמנם, אבל מאזירי הולוול, חוסר המקצועיות וגישת החפיף השוררת שם אי אפשר להתעלם.

סלים בריק (אילת)

העיתונות וזוהר

מאמרו של אשר אריאן ("העין השביעית" מס' 4, יולי-אוגוסט 1996), הטוען שהעיתונות העברית "לא מגייסת, לא מגויסת", משתמש לדעתי - עם כל הסטיסטיקות שלו - בנימוקים בלתי רלבנטיים בעליל. עיתונות מגויסת אינה צריכה לבדות עובדות, ואפילו לא להגזים; היא רק צריכה להעלים עובדות לטובת צד אחד. כש"פראבדה", זכרו לא לברכה, נהג לכתוב על פשעי משטר האפרטהייד בדרום-אפריקה או על העוני בארה"ב, הוא לא נהג לשקר, להגזים או להמציא. "פראבדה" היה עיתון מגייס ומגויס רק מפני שהעלים את כל אותן עובדות שלא היו נוחות למשטר שאותו רצה לשרת.

לדעתי, העיתונות העברית מתנהגת דרך קבע באופן דומה כשורה של נושאים, וגם עשתה זאת בצורה גסה לטובת שמעון פרס לפני הבחירות האחרונות. למען הקיצור, אצביע רק על דוגמה אופיינית אחת המוכיחה את טענתי. בספר "ההתאבדות" מאת בן כספית, חנן קריסטל ואילן כפיר, שלושה עיתונאים בכירים, מופיע סיפור על פרס ועל עיתונאים שלא פירסמו דברים שאמר לפרסום. אני מצטט בשלמות מעמ' 183:

"בהמשך הראיון, שהוקלט בידי העיתונאים, נשאל פרס על תגובתו החריפה של הציבור הערבי בארץ. פרס פתח בהשתלחות חסרת רסן

בערביי ישראל, שכללה את הביטוי 'הערבים הטיפשים האלה'. העיתונאים נדהמו. מבחינתו של פרס, זו היתה התאבדות בכיכר העיר. פרסום הדברים, שהוקלטו ונאמרו לציטוט, עלול היה להביא על ראש הממשלה את קצו בטרם עת. לאחר התלבטות, לא פורסמה בסופו של דבר התבטאותו של ראש הממשלה. אבל היא ביטאה היטב את מצב רוחו באותם ימים. פרס בא לעשות עניבים, ועשה באושים. במקום לסחוף אחריו את הקולות הצפים מן הימין, הפסיד את הקולות הבטוחים של הערבים".

אני בטוח, גם בלי סקרים וסטטיסטיקות, שאילו נתניהו היה אומר לפרסום (או לא לפרסום) "הערבים הטיפשים האלה", לא היו עיתונאי ישראל מתלבטים, והיו - בצדק גמור - מפרסמים את הדברים. רק במקרה של פרס הם מעלו בתפקידם והעלימו עובדה חשובה כדי לעזור לפרס לנצח.

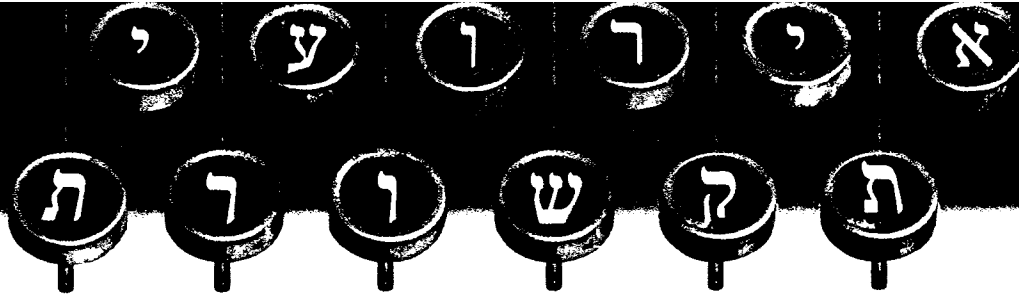
אני בטוח שהידעיה הזאת נכונה ושלושת המחברים - שאינם רואים, אגב, כל פסול במה שהם מספרים - תיארו את מה שאכן קרה. הספר מלא בסיפורים כאלה. אני טוען שעובדה זאת מספיקה כדי לערער את הסטיסטיקות ואת הטענות של אשר אריאן.

בנוסף לכך, בקריאה מדוקדקת בעיתונות העברית עצמה, דבר שאני עושה זה שנים, אפשר למצוא עובדות חשובות ביותר, ה"נקברות" במקום נידח ואינן זוכות לדיון, משום שדיון כזה יכול היה לעזור לצד שלו אין העיתונות רוצה לעזור. עובדות אחרות מנופחות מעבר לכל פרופורציה לטובת האחר. למשל, העיתונות לא הזכירה (או כמעט שלא הזכירה) את העובדה שיצחק רבין ז"ל כינה את פרס "חתרן בלתי נלאה", כשהוא מביא בספרו ראיות לטענה. האם עובדה זאת, הנוגעת לעברו של פרס, אינה חשובה להערכת אישיותו, לפחות במידה שבה תיק הביטוח הסוציאלי של נתניהו בארה"ב חשוב להערכת דמותו? השוואות כאלה אפשר להביא באלפי

פנים, ולא רק בנוגע לבחירות האחרונות. כקורא נאמן של העיתונות העברית, שאינה משקרת בדרך-כלל, אני משוכנע שכשם שאין היא משקרת, כך היא בדרך-כלל מגייסת ומגויסת. עכשיו היא עושה זאת יותר בענייני פנים (כולל ענייני משטרו של יאסר ערפאת) מאשר בענייני חוץ. לפני כ-20 שנה המצב היה הפוך. הנטייה להעלים עובדות נשארה, באופן כללי, כפי שהיתה.

ישראל שחק (ירושלים)

"מסיבת עיתונאים" הוא מדור התוכוח של "העין השביעית"

לבטל את פקודת העיתונות
 שר הפנים, אלי סוויסה, נדרש להסביר בתוך 45 יום מדוע לא יפעל לביטול "פקודת העיתונות" המנדטורית משנת 1933, הקובעת את התנאים למתן רשיון להוצאת עיתון ומעניקה לשר הפנים סמכות לבטל את רשיונו של עיתון ולמנוע את הופעתו. הצו בעניין זה ניתן בידי שופט בית המשפט העליון, תיאודור אור, בעקבות עתירה לכג"ץ שהגישה בסוף חודש ספטמבר האגודה לזכויות האזרח בישראל. השר גם נדרש להסביר מדוע לא תבוטל תקנה מס' 94 לתקנות ההגנה לשעת חירום משנת 1945, המתירה לממונה על המחוז לסגור עיתונים "ככל אשר יישר בעיניו ומבלי לתת טעם לדבר".

על-פי סעיף 19 בפקודת העיתונות, יש לשר הפנים סמכות להפסיק פרסום עיתון ללא התראה מראש, אם בעיתון מתפרסם לדעתו דבר העלול לסכן את שלום הציבור או ידיעת שקר שיש בה כדי לעורר בהלה. בעתירה, שהוגשה באמצעות עורכת הדין ענת שקולניקוב, נאמר כי פקודת העיתונות והסעיף מתקנות ההגנה לשעת חירום נוגדים הן את חוק יסוד: חופש העיסוק, והן את חופש הביטוי - מן החירויות הבסיסיות הנגזרות מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. בעתירה אומרת עוד האגודה לזכויות האזרח כי "במקצועות כגון רפואה או עריכת-דין נדרש הרישוי כדי להבטיח שלא ייגרם נזק למטופל או ללקוח. העיתונות מעצם טיבה פועלת בקולות רבים ומבטאת הלכי רוח ודעות שונים ומגוונים. על כן הגבלת הכניסה למקצוע העיתונות פוגעת לא רק בזכותו של הפרט לעיסוק, אלא גם בטובת הכלל". עוד טוענת עורכת הדין

שקולניקוב בעתירתה כי "פקודת העיתונות היא חלק מהסדרי החקיקה המנדטוריים לגבי עיתונות אשר אינם יכולים לדור בכפיפה אחת עם משטר דמוקרטי כזה הקיים בישראל". העותרת מציינת כי הממונה על המחוז עדיין עושה שימוש בסמכויות אלה ביחס לעיתונים במזרח ירושלים. ■

הפקה מקומית
 הקרב על ההפקה המקומית הגיע לאחרונה לבית המשפט: איגוד מפיקי הטלוויזיה בישראל עתר בסוף אוגוסט לבג"ץ, בדרישה לחייב את הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו לאכוף על הזכיינים ("סלעד", "קשת" ו"רשת") לעמוד במכסות ההפקה המקומית שנקבעו בתנאי המכרז. "הארץ" דיווח כי בעתירה טענו המפיקים, בין היתר, שהרשות השנייה הכירה בתוכניות ספורט ואירוח כ"תוכניות מקוריות", ולמרות זאת לא עמדו הזכיינים במכסה שנקבעה להם על-פי המכרז. המפיקים מסתמכים בעתירתם על דין וחשבון של מבקרת המדינה, שקבעה בין היתר כי הרשות מחשבת את זמן ההפקות המקומיות שלא בהתאם לחוק ולא בהתאם לכללי המכרז, ועל דו"ח של ועדה ציבורית שמינה השר לשעבר שמעון שיט-רית, אשר קבע כי הרשות לא עשתה די לקידום היצירה המקורית, כנדרש.

העתירה כוללת כמה נתונים הנוגעים לשיקולי הרווח של הזכיינים. כך, למשל, עלות הפקתה של דרמה מקומית עשויה להגיע ל-2,000 דולר בדקה, ואילו עלות ההפקה של תוכנית אירוח איננה עולה על 400 דולר לדקה. המפיקים טוענים כי

הגדלת זמן השידור של הפרסומות משש דקות לשעה לעשר דקות לשעה מכניס לכיסיהם של הזכיינים כ-35 מיליון דולר בשנה. ■

עולים לאוויר
 שלוש תחנות חדשות של הרדיו האזורי עלו לאוויר בראשית ספטמבר: "קול רגע" בעמקים, "רדיו אמצע הדרך" בעמק חפר ו"רדיו תל-אביב" בגוש דן. בכך הגיע מספר התחנות הפועלות ברחבי הארץ לתשע. עימותים משפטיים ובעיות טכניות עדיין מעכבים את פתיחת שידוריהן של כמה תחנות נוספות, שזכו במכרזי הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו.

המאבק על המכרזים לתחנות הרדיו האזורי-מסחרי הגיע כבר לדיונים משפטיים. כך, למשל, דחתה באחרונה שופטת בית המשפט המחוזי בתל-אביב בקשה של שתי קבוצות - "קול הזמן" ו"רדיו מרכז הארץ" - לפסול את בחירתה של קבוצת "קול כול-נו", בטענה שארבעה מחברי מועצת הערוץ השני פעלו תוך ניגוד אינטרסים. שלושה מבין חברי המועצה, טענו המפסידים, שימשו כמורים בבית הספר לתקשורת בניהולו הפדגוגי של גדעון לב-ארי, מנהל הקבוצה שזכתה. השופטת סירטה דחתה את הטענה וקבעה: "מנקודת ראותו של האדם הסביר לא מצאתי כי יש מקום לפסול את חברי המועצה".

בינתיים ניצבות התחנות החדשות בפני תחרות קשה מכמה חזיתות: תחנות הרדיו הפיראטיות, הממשיכות בשידוריהן ללא הפרעה כמעט, וכן תחנות אזוריות וחינוכיות, המופעלות בידי קול-ישראל או בסיועו בכמה מקומות בארץ. ■

מלחמת העיתונאות
 לפתע, ללא אזהרה, התלקחה בקיץ האחרון מלחמה חדשה בתקשורת. שתי נשים עיתונאיות עמדו משני עברי המתרס: סילבי קשת ("ידיעות אחרונות") ותמר אבירד ("מעריב").

את המטח הראשון ירתה קשת, כאשר הגיבה בטורה בחריפות על קטע של אבירד, שבו מתחה הכותבת ביקורת על יחסה העוין של התקשורת לרעיית ראש הממשלה, שרה נתניהו. כתבה קשת: "כשאבירד משרתת מישהו היא עושה זאת בכל מאודה. אתיקה שמתיקה, היא ליקקה ליגאל אלון ונתמנתה נספחת לענייני נשים בשגרירות בווינגטון, והמשיכה גם אחרי עלות הליכוד לשלטון".

אבירד הפגועה הגיבה במאמר-נגד, שבו שיתורה את מסכת היחסים בינה לבין קשת מאז ימי ילדותן בחיפה. היא תיארה כיצד סייעה שוב ושוב לקשת, שהיתה אז ילדה בודדה ממשפחת עולים. ועוד כתבה, שזרע הנקמה החל לנבוט אצל קשת לאחר שאבירד פירסמה קטע ערטילאי ואנונימי, שהפואנטה שלו היתה: "התקף לב קטן עשוי להחזיר גבר מתפר-האחרת, מהסימטה האחורית, נותרה אז בצד".

בכתבה נרחבת במקומוני רשת שוקן נמשך הדו-קרב בין שתי העיתונאיות. אבירד על קשת: "הכתיבה שלי היא חיובית, לא ביצית... היא כיתתה את עט הכתיבה לתקיעת סכין בגב. כתיבתה של קשת היא רשעות מזוקקת, התמצית של הרשע". קשת על אבירד: "מי שמחטיף צריך לחטוף... אני לא נכנסת לרחם של אנשים. גם לא נכנסתי לחייה המאוד מפוקפקים של אבירד. כתבתי רק על סגנון ואיכות הכתיבה שלה. לעולם לא אפגע בחלשים, אלא רק בחזקים." ■